

รายงานการวิจัย

การสร้างต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงาน
ภาคอุตสาหกรรม การศึกษาจากนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก
(Building a Prototype of a Financial Literacy Program for
Industrial Workers: Evidence from Eastern Industrial Estates)

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา

มหาวิทยาลัยบูรพา

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2563

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ซึ่งเป็นโครงการวิจัยภายใต้แผนงานครอบครัวไทยไร้รุนแรงกลุ่มเรื่อง Open Society-สังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2563 ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำและความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัยตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย การรายงานความก้าวหน้า การปรับปรุงรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณกลุ่มตัวอย่างของโครงการวิจัยทุกท่านที่สละเวลาให้ข้อมูลกับโครงการวิจัย

ขอขอบคุณงานส่งเสริมการวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ขอขอบคุณผู้ประสานงานทุนวิจัยของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดทำเอกสารและการเบิกจ่ายงบประมาณโครงการวิจัย

รศ. ดร. ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา
หัวหน้าโครงการวิจัย

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการวิจัย การสร้างต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานภาคอุตสาหกรรม การศึกษาจากนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก (Building a Prototype of a Financial Literacy Program for Industrial Workers: Evidence from Eastern Industrial Estates)

ผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา
มหาวิทยาลัยบูรพา
โทรศัพท์ 038-102321
e-mail: Sasiwooth@buu.ac.th

ได้รับงบประมาณ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 งบประมาณที่ได้รับ 570,000 บาท

ระยะเวลาทำวิจัย ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2563 ถึง 31 มีนาคม 2565

สรุปโครงการวิจัย

การขาดแคลนเงินออมและสถานการณ์หนี้ครัวเรือนของประชาชนไทยเป็นความท้าทายสำคัญของเศรษฐกิจไทยภายใต้บริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อาทิ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสูง การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างจำกัด การเพิ่มขึ้นของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (COVID-19) เป็นการตอกย้ำว่าคนไทยส่วนใหญ่ยังมีความเปราะบางทางการเงินเนื่องจากมีเงินออมจำกัดในขณะเดียวกันก็การก่อหนี้สินเกินกว่าระดับที่สามารถบริหารจัดการได้โดยหนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินเพื่อการบริโภค การขาดความรู้ทางการเงินพื้นฐานเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนไทยบริหารจัดการเรื่องเงินได้ไม่ดีนักจัดเป็นความเสี่ยงต่อเศรษฐกิจโดยรวม

โครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานภาคอุตสาหกรรม การศึกษาจากนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก” มีจุดมุ่งหมายหลักคือการออกแบบชุดความรู้ทางการเงินเพื่อให้คนไทยมีภูมิคุ้มกันทางการเงินและความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายได้อายจ่าย การจัดการหนี้สิน การสร้างทรัพย์สิน การวางแผนเกษียณ และการรู้เท่าทันกลโกงของมิจฉาชีพที่อาจทำให้สูญเสียเงินโดยไม่เกิดประโยชน์ โดยเน้นการให้ความรู้กับกลุ่มคนทำงานพร้อมกับแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม การศึกษานี้นำเสนอการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ของแรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกที่มีศักยภาพเติบโตอย่างต่อเนื่องเป็นแหล่งงานและโอกาสทางเศรษฐกิจของคนต่างถิ่น กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเป็นแรงงานที่มีรายได้ประจำปานกลางและสูง อย่างไรก็ดี ผลการศึกษา พบว่า แรงงานยังบริหารจัดการเรื่องเงินไม่ดีนักและมากกว่าครึ่งยังขาดความรู้ความเข้าใจทางการเงินเบื้องต้น เช่น การคิดดอกเบี้ย การกระจายความเสี่ยง เงินเพื่อ นำไปสู่การตัดสินใจทางการเงินที่ผิดพลาดหลากหลายรูปแบบ นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังสำรวจชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ของต่างประเทศซึ่งมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันในรูปแบบที่

เข้าใจง่ายและสามารถศึกษาด้วยตนเองได้โดยใช้เป็นแนวทางในการออกแบบชุดความรู้ใหม่ “ทักษะทางการเงิน” ที่ตรงกับความต้องการและสภาพปัญหาที่พบในกลุ่มแรงงานไทย

ส่วนของการศึกษาเชิงปริมาณผู้วิจัยประยุกต์วิธีการทางเศรษฐมิติในการตรวจสอบปัจจัยกำหนดพฤติกรรมทางการเงิน ทักษะทางการเงิน และความรู้ทางการเงิน และผลต่อทักษะการเงินโดยรวม และนำเสนอผลการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการมีทักษะทางการเงินที่ดีกับการเก็บออมและการลดโอกาสของปัญหาการเงินจากการขาดแคลนเงินออม ประมวลผลจากความสามารถในการจัดการรายจ่ายไม่คาดฝันที่ใช้จำนวนเงินเท่ากับรายได้ทั้งเดือน การเกิดปัญหาชักหน้าไม่ถึงหลังที่รายได้ไม่พอกับรายจ่าย และจำนวนเงินออมเทียบกับค่าใช้จ่ายรวม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้คือแรงงานภาคอุตสาหกรรมในสามจังหวัดรายได้สูงในภาคตะวันออก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จำนวน 352 คน ผลจากแบบสอบถามแสดงถึงความเปราะบางทางการเงินของกลุ่มแรงงานโดยพบว่า ร้อยละ 54 ของกลุ่มตัวอย่างมีเงินออมไม่พอกหากมีรายจ่ายไม่คาดฝัน ร้อยละ 72 ประสบปัญหาชักหน้าไม่ถึงหลัง ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 38 ที่มีเงินออมพอสำหรับใช้จ่ายได้นานกว่า 3 เดือน ทั้งที่กลุ่มตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนค่อนข้างสูงประมาณ 58,000 บาทต่อเดือน

ผลการวิเคราะห์สมการถดถอย พบว่า แรงงานชายมีทักษะทางการเงินดีกว่าแรงงานหญิง การศึกษาและระดับรายได้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทักษะทางการเงินโดยรวมและองค์ประกอบย่อย อายุและการเปลี่ยนแปลงตามช่วงวัยชีวิต เช่น การมีครอบครัว มีบุตร มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเงินและความรู้ทางการเงินอย่างมีนัยสำคัญแต่กลับไม่มีผลต่อทัศนคติทางการเงิน สะท้อนว่าทัศนคติทางการเงินเป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก นอกจากนี้ ยังพบว่าแรงงานย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีคะแนนทักษะทางการเงินต่ำกว่าแรงงานจากภูมิภาคอื่นค่อนข้างมาก โดยเฉพาะความแตกต่างในส่วนของการรู้ทางการเงิน การตรวจสอบผลเชิงปริมาณของการมีทักษะทางการเงินที่ดีต่อการเก็บออม ผู้วิจัยประมาณค่าโดยใช้แบบจำลอง Probit และใช้รูปแบบการออมที่หลากหลายเป็นตัวแปรเครื่องมือ (Instrumental variable: IV) แทนทักษะทางการเงิน ผลการประมาณค่าพบว่า การมีทักษะทางการเงินที่ดีช่วยลดโอกาสการเกิดปัญหาจากการขาดแคลนเงินออมได้ ในขณะที่เพิ่มความน่าจะเป็นของการมีเงินออมมากกว่าค่าใช้จ่าย 3 เดือนถึงร้อยละ 41.5 ค่าสัมประสิทธิ์ทักษะทางการเงินของทุกสมการมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการมีทักษะทางการเงินที่ดีเป็นภูมิคุ้มกันทางการเงินให้กับแรงงานอุตสาหกรรมและมีส่วนในการช่วยลดการก่อหนี้เพิ่มโดยไม่จำเป็น

ส่วนของการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเริ่มจากการตรวจสอบเชิงลึกชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ที่มีการนำเสนออย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 1) ชุดความรู้ *Your Financial Toolkit* ของประเทศแคนาดา และ 2) ชุดความรู้ *Money Smart for Adults* ของประเทศสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่โครงสร้างเนื้อหา สาระสำคัญ วัตถุประสงค์ การจัดกิจกรรม และการจัดสรรเวลา โดยเน้นบทเรียนที่ตรงกับกับความสนใจของแรงงานไทยที่ได้จากการประมวลผลจากแบบสอบถาม รวมทั้งการศึกษาเพิ่มเติมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย เช่น ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นต้น เพื่อสังเคราะห์เป็นต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินที่ตรงกับความต้องการและสภาพปัญหาทางการเงินที่พบบ่อยในกลุ่มแรงงานไทย ต้นแบบ

ความรู้สามารถจำแนกได้ 4 ด้านสำคัญคือ (1) การบริหารรายได้และรายจ่าย (2) การเก็บออมและการสร้างทรัพย์สิน (3) การจัดการหนี้สิน และ (4) การวางแผนทางการเงินเพื่อการเกษียณ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เพิ่มเนื้อหาสาระของการรู้เท่าทันกลลวงของมิจฉาชีพทางการเงินที่ต้องการหลอกเงินจากผู้เกษียณทำให้สูญเสียเงินก่อนที่เตรียมไว้ใช้จ่ายในช่วงบั้นปลายของชีวิต ชุดความรู้ต้นแบบแต่ละด้านจัดทำในรูปแบบบทความสั้นที่สื่อสารความรู้ที่เข้าใจง่ายพร้อมกับแนวปฏิบัติที่สามารถทำได้ทันที

ผลการศึกษาจากโครงการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางการเผยแพร่ความรู้ทางการเงินให้กับประชาชนในวงกว้างผ่านรูปแบบการอบรมระยะสั้นหรือการศึกษาด้วยตนเองเนื่องจากใช้เวลาไม่มาก การตัดสินใจทางการเงินที่ดีจะมีส่วนส่งเสริมความมั่นคงทางการเงินในระดับครัวเรือน ลดปัญหาหนี้ครัวเรือนที่เป็นความท้าทายต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทย ผลการวิจัยที่ได้นำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

1) การเผยแพร่ความรู้ทางการเงินพื้นฐานช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตประชาชนและความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้โดยพัฒนาสื่อความรู้ในรูปแบบอินโฟกราฟิกส์ (infographic) ที่เข้าใจง่ายและเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์หรือสื่อโซเชียลของกลุ่มผู้ประกอบการเอกชนและกลุ่มแรงงานเพื่อขยายผลสาระความรู้รวมทั้งการติดตามพฤติกรรมทางการเงินที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้เข้าร่วมโครงการ

2) การให้ข้อมูลที่โปร่งใสและเป็นประโยชน์กับประชาชนในฐานะที่เป็นผู้ใช้บริการทางการเงิน จากประสบการณ์ของต่างประเทศ ใบแจ้งรายการค่าใช้จ่ายของบัตรเครดิตจะแสดงระยะเวลาและจำนวนเงินที่ต้องจ่ายทั้งหมด หากเลือกชำระหนี้ขั้นต่ำไปเรื่อย ๆ โดยสมมติว่าไม่มีการก่อหนี้เพิ่ม ข้อมูลนี้จะกระตุ้นให้ประชาชนพยายามชำระหนี้ให้มากกว่าจำนวนเงินขั้นต่ำ จากสถานการณ์หนี้ครัวเรือนของไทยที่พบว่าเกือบร้อยละ 70 เป็นหนี้จากบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล ดังนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) ในฐานะที่เป็นหน่วยงานกำกับดูแลสถาบันการเงินอาจพิจารณาให้สถาบันการเงินระบุข้อมูลดังกล่าวลงในใบแจ้งค่าใช้จ่ายแต่ละเดือนซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความระมัดระวังในการใช้จ่ายและหลีกเลี่ยงการก่อหนี้ที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง

3) การส่งเสริมการให้ความรู้พื้นฐานทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ในรูปแบบการฝึกอบรมหรือสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพราะการศึกษาหาความรู้ไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เฉพาะระบบโรงเรียนเท่านั้น ตัวอย่างเช่น สถานประกอบการอาจเริ่มจากการสำรวจความสนใจของพนักงานว่าต้องการให้มีการฝึกอบรมเรื่องใดที่เกี่ยวกับการเงิน อาทิ การจัดการหนี้สิน การเก็บออม การฝึกอบรมให้ความรู้ทางการเงินสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง เช่น ในช่วงปลายปีที่บริษัทจ่ายโบนัสทำให้พนักงานมีเงินก้อน อาจใช้ช่วงเวลาดังกล่าวจัดการอบรมโดยเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ทางการเงินว่าควรจัดสรรเงินอย่างไร เช่น เก็บออม นำไปใช้หนี้ หรือลงทุนเพื่อสร้างผลตอบแทน เป็นต้น หรือกรณีที่สถานประกอบการมีความร่วมมือกับสถาบันการเงินเอกชนในการให้สินเชื่ออัตราดอกเบี้ยพิเศษสำหรับพนักงาน อาจใช้โอกาสนี้กำหนดเงื่อนไขให้พนักงานที่สนใจกู้ยืมต้องเข้าร่วมโครงการอบรมการบริหารจัดการเงินก่อน หรือเมื่อมีการรับพนักงานใหม่ที่เพิ่งจบการศึกษา การปฐมนิเทศอาจมีการสอนเรื่องการวางแผนการเงินเพื่อการเกษียณ การอธิบายเกี่ยวกับกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เป็นต้น

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจเพื่อตรวจสอบปัจจัยกำหนดและผลกระทบของทักษะทางการเงินต่อการตัดสินใจการออมเงินของแรงงานภาคอุตสาหกรรมในประเทศไทย กลุ่มตัวอย่างจำนวน 352 รายเป็นผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลด้านประชากรและทักษะทางการเงิน ผลจากแบบสอบถามพบว่า น้อยกว่าครึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามมีเงินออมเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายฉุกเฉินที่เทียบเท่ากับรายได้ทั้งเดือนโดยไม่ต้องกู้ยืมเงินเพิ่ม ผลการประมณค่าพบว่าปัจจัยเชิงเศรษฐกิจและสังคม อาทิ ระดับการศึกษา รายได้ครัวเรือน และอายุ เป็นตัวกำหนดสำคัญสำหรับทักษะทางการเงิน แรงงานย้ายถิ่นจากภูมิภาคห่างไกล (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้) มีคะแนนทักษะทางการเงินโดยรวมต่ำกว่าค่าเฉลี่ยโดยเฉพาะส่วนของความรู้ทางการเงิน การศึกษานี้ใช้วิธี Instrumental variable (IV) ในการประมาณค่าขนาดของผลกระทบของทักษะทางการเงินต่อพฤติกรรมการออมของกลุ่มตัวอย่าง โดยภาพรวมพบว่า การมีทักษะทางการเงินที่ดีช่วยให้แรงงานมีเงินออมมากขึ้นโดยเฉพาะการจัดเตรียมไว้เพื่อใช้จ่ายยามฉุกเฉิน นัยยะจากการศึกษานี้คือการริเริ่มโครงการฝึกอบรมความรู้ทางการเงินแก่ประชาชนควรเริ่มจากบทเรียนพื้นฐานอย่างการจัดทำงบประมาณครัวเรือนและการส่งเสริมพฤติกรรมการออม

คำสำคัญ: ทักษะทางการเงิน, เงินออม, แรงงานภาคอุตสาหกรรม, ประเทศไทย

Abstract

This study uses survey data to examine the determinants and impacts of financial literacy on the savings decisions of Thai industrial workers. A random sample of 352 individuals was interviewed, using the questionnaire to gather information on demographics and financial literacy. It finds that less than half of the respondents were able to handle an emergency expense of one month's income without borrowing. The results indicate that socioeconomic factors including education level, household income, and age are the key determinants of financial literacy. Migrant workers from remote regions of the country (Northeast and South) are more likely to have a lower financial literacy level, especially for the financial knowledge component. An instrumental variable (IV) approach is used to quantify its impact on savings behavior. Overall, I find a strong and positive impact of financial literacy on savings adequacy, suggesting that financial education initiatives should place a strong emphasis on household budgeting and savings.

Keywords: Financial literacy; Savings; Industrial workers; Thailand.

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	4
1.3 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	6
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.6 โครงสร้างรายงานวิจัย	7
บทที่ 2 ทฤษฎีและการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
2.1 กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Framework).....	9
2.2 แบบจำลองอธิบายความสัมพันธ์ของการลงทุนในการหาความรู้ทางการเงินต่อการสะสมความมั่งคั่ง..	11
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	19
3.1 ประชากรและการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง.....	19
3.2 โครงสร้างแบบสอบถาม.....	20
3.3 วิธีการทางเศรษฐมิติ.....	22
3.4 การสังเคราะห์ผลการศึกษาเพื่อสร้างต้นแบบชุดความรู้ “ทักษะทางการเงิน”	24
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	27
4.1 สถิติพรรณนาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	27
4.2 สถิติพรรณนาเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง	31
4.3 สถิติพรรณนาเกี่ยวกับทัศนคติทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง.....	41
4.4 สถิติพรรณนาเกี่ยวกับความรู้ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง	45
4.5 ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการสร้างต้นแบบชุดความรู้ “ทักษะทางการเงิน”	50
4.6 ผลการวิเคราะห์โดยวิธีการทางเศรษฐมิติ.....	51

บทที่ 5 การออกแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานอุตสาหกรรม.....	61
5.1 ชุดความรู้ <i>Your Financial Toolkit</i> ของประเทศแคนาดา.....	61
5.2 ชุดความรู้ <i>Money Smart for Adults</i> ของประเทศสหรัฐอเมริกา	75
5.3 การพัฒนาต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานอุตสาหกรรมในประเทศไทย	93
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	105
6.1 บทสรุป	105
6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	106
6.3 ข้อจำกัดและการศึกษาวิจัยในอนาคต.....	107
บรรณานุกรม.....	108
ภาคผนวก ก. แบบสอบถามของโครงการวิจัย.	111
ภาคผนวก ข. สรุปผลงานวิจัย.....	118
ประวัตินักวิจัย.....	120

สารบัญตาราง

ตารางที่ 4-1 ช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่าง	28
ตารางที่ 4-2 ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง	28
ตารางที่ 4-3 สถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่าง.....	28
ตารางที่ 4-4 สถานะการทำงานของกลุ่มตัวอย่าง.....	29
ตารางที่ 4-5 รายได้เฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง.....	29
ตารางที่ 4-6 จำนวนสมาชิกครัวเรือนที่อายุไม่เกิน 15 ปี	31
ตารางที่ 4-7 สถิติพรรณนาเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเงินในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา.....	32
ตารางที่ 4-8 ระยะเวลาที่เงินออมที่มีสามารถรองรับค่าใช้จ่ายหากขาดรายได้จากการทำงาน.....	36
ตารางที่ 4-9 พฤติกรรมการเลือกใช้บริการทางการเงินและซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง..	38
ตารางที่ 4-10 คำอธิบายการกำหนดค่าคะแนนและค่าเฉลี่ยด้านพฤติกรรมทางการเงิน	40
ตารางที่ 4-11 ทักษะทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง (N =352).....	42
ตารางที่ 4-12 คำอธิบาย การกำหนดค่าคะแนนและค่าเฉลี่ยด้านทักษะทางการเงิน.....	44
ตารางที่ 4-13 คำถามความรู้ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง	47
ตารางที่ 4-14 การแจกแจงคะแนนความรู้ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง.....	48
ตารางที่ 4-15 คะแนนเฉลี่ยทักษะทางการเงินและองค์ประกอบหลักของกลุ่มตัวอย่าง	49
ตารางที่ 4-16 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนความรู้พื้นฐานทางการเงิน	50
ตารางที่ 4-17 สถิติพรรณนาตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์สมการถดถอย	53
ตารางที่ 4-18 ผลการประมาณค่าสมการถดถอยของทักษะทางการเงินและองค์ประกอบหลักโดยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Squares: OLS).....	55
ตารางที่ 4-19 ผลการประมาณค่าขั้นแรก (First-stage estimation) ของทักษะทางการเงิน	57
ตารางที่ 4-20 ค่า Marginal effects ของตัวแปรอธิบายต่อความสามารถการเก็บออม.....	58
ตารางที่ 5-1 โครงสร้างเนื้อหาชุดความรู้ทางการเงิน <i>Your Financial Toolkit</i>	62
ตารางที่ 5-2 ตัวอย่างตารางรายการหนี้สิน	71
ตารางที่ 5-3 โครงสร้างเนื้อหาชุดความรู้ทักษะทางการเงิน <i>Money Smart for Adults</i>	76
ตารางที่ 5-4 โครงสร้างเนื้อหาบทเรียน คุณค่าของเงินและปัจจัยที่มีผล.....	78
ตารางที่ 5-5 โครงสร้างเนื้อหาบทเรียนรายได้และรายจ่าย	80
ตารางที่ 5-6 ตัวอย่างการบันทึกค่าใช้จ่าย.....	82
ตารางที่ 5-7 ตัวอย่างการบันทึกค่าใช้จ่าย.....	83
ตารางที่ 5-8 โครงสร้างเนื้อหาบทเรียนความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการกู้ยืม	85

ตารางที่ 5-9 โครงสร้างเนื้อหาบทเรียนการจัดการหนี้สิน.....	86
ตารางที่ 5-10 ตัวอย่างตารางหนี้สิน	88
ตารางที่ 5-11 ข้อมูลหนี้สินของ Brian.....	89
ตารางที่ 5-12 โครงสร้างเนื้อหาบทเรียนการสร้างอนาคตทางการเงิน.....	90
ตารางที่ 5-13 ใบงานสำหรับกิจกรรม Is it an asset? พร้อมเฉลย.....	92

สารบัญรูปภาพ

รูปที่ 1-1 กรอบแนวคิดการวิจัย	5
รูปที่ 2-1 การบริโภคและการออมภายใต้สมมติฐานรายได้ตลอดชีวิต.....	10
รูปที่ 4-1 องค์ประกอบและรูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือน.....	30
รูปที่ 4-2 รูปแบบการออมและการลงทุนของกลุ่มตัวอย่างในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา.....	33
รูปที่ 4-3 วิธีการเพื่อบรรลุเป้าหมายทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง	34
รูปที่ 4-4 วิธีการของกลุ่มตัวอย่างเมื่อเกิดปัญหาทางการเงิน “ชักหน้าไม่ถึงหลัง”	35
รูปที่ 4-5 ระดับความมั่นใจต่อการจัดการค่าใช้จ่ายหลังเกษียณ.....	37
รูปที่ 4-6 แหล่งที่มาของรายได้เพื่อใช้จ่ายยามเกษียณ.....	37
รูปที่ 4-7 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้บริการทางการเงินและซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง	38
รูปที่ 4-8 การแจกแจงคะแนนพฤติกรรมทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง (N=352).....	41
รูปที่ 4-9 การแจกแจงคะแนนทัศนคติทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง (N=352).....	43
รูปที่ 4-10 หัวข้อความรู้ทางการเงินที่ได้รับความสนใจจากกลุ่มตัวอย่าง	51
รูปที่ 5-1 ประโยชน์จากการสร้างทรัพย์สิน	91

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ทักษะทางการเงิน (Financial literacy) เป็นภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจสำคัญของประชาชนในการตัดสินใจทางการเงินที่ดีและช่วยสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความท้าทายสำคัญของประเทศ อาทิ การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความผันผวนทางเศรษฐกิจ รวมทั้งสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบในวงกว้างต่อทุกกลุ่มประชากร การขาดทักษะทางการเงินอาจส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการเงินในครัวเรือนและมาตรฐานการครองชีพโดยเฉพาะกลุ่มประชาชนฐานราก การสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทยปี 2559 โดยธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) และสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนทักษะทางการเงินโดยรวมของคนไทยเท่ากับร้อยละ 61 ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศอื่นในการศึกษาของ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) เล็กน้อย (ร้อยละ 63) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาระดับองค์ประกอบ พบว่า คนไทยมีคะแนนความรู้ทางการเงินต่ำ (ร้อยละ 49) น้อยกว่าค่าเฉลี่ยต่างประเทศ (ร้อยละ 66) ค่อนข้างมาก เนื้อหาความรู้ครอบคลุมเรื่องมูลค่าเงิน ดอกเบี้ยทบต้น เงินเฟ้อ ความเสี่ยงและผลตอบแทนการลงทุน และจากผลการสำรวจล่าสุดเมื่อปี 2563 พบว่า คนไทยมีทักษะทางการเงินดีขึ้นและในช่วงการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 คนไทยให้ความสำคัญกับการออมเงินเพื่อใช้จ่ายยามฉุกเฉินและการเกษียณอายุมากขึ้น (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563)

ในขณะที่การศึกษาของ OECD (2016) แสดงให้เห็นว่าทักษะทางการเงินเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเงินที่ดีอย่างการเก็บออม การเปิดบัญชีเพื่อการเกษียณอายุ การชำระหนี้สิน ยิ่งไปกว่านั้น ทักษะทางการเงินยังมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับรายได้เฉลี่ยของประเทศ การศึกษานี้ของ OECD (2016) ทำการประเมินทักษะทางการเงินของประชาชนใน 30 ประเทศ (รวมประเทศไทย) กรณีของประเทศไทย พบว่า คนไทยส่วนใหญ่ยังมีความเปราะบางทางการเงิน (Financial fragility) ค่อนข้างสูง กล่าวคือ ร้อยละ 64 ของกลุ่มตัวอย่างคนไทยระบุว่าตนมีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายในแต่ละเดือน และร้อยละ 45 เผชิญกับสถานการณ์ชักหน้าไม่ถึงหลังต้องมีการกู้ยืมเพื่อใช้จ่ายก่อนจะถึงวันเงินเดือนออก (Borrowed to make ends meet) ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงสุดเมื่อเทียบกับทุกประเทศที่ทำการศึกษา ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่าหากเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิดที่สร้างผลกระทบต่อรายได้หรือรายจ่ายอย่างเช่น การเจ็บป่วย การถูกเลิกจ้าง รายจ่ายซ่อมแซม เป็นต้น ครัวเรือนไทยมีศักยภาพในการบริหารจัดการความเสี่ยงได้ค่อนข้างจำกัดและอาจนำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจมหภาคได้

ทักษะทางการเงินของประชาชนไทยมีความแตกต่างกันตามฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มตัวอย่างที่มีทักษะทางการเงินต่ำ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีระดับการศึกษาและรายได้ต่ำ และเป็นผู้ที่ไม่ได้ประกอบ

อาชีพ ประชาชนส่วนน้อยให้ความสำคัญกับพฤติกรรมทางการเงินที่ดีอย่างการเก็บออมและการวางแผนเกษียณ มีเพียงร้อยละ 14 ของกลุ่มตัวอย่างที่มีการเก็บออมเพื่อยามชราและเก็บร้อยละ 40 ยังมีจำนวนเงินออมน้อยกว่าค่าใช้จ่ายรวม 3 เดือน อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับผลการสำรวจทักษะทางการเงินเมื่อปี 2556 พบว่า โดยภาพรวมคนไทยมีทักษะทางการเงินดีขึ้น ประมาณร้อยละ 3 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2559) อาจกล่าวได้ว่าการขาดทักษะทางการเงินมีความเชื่อมโยงกับสถานะหนี้ครัวเรือนไทยที่มีสัดส่วนเกือบร้อยละ 90 ของ GDP หรือประมาณ 14.1 ล้านล้านบาทเมื่อสิ้นไตรมาสที่ 1 ปี 2564 ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อพิจารณาโครงสร้างหนี้ครัวเรือนไทย พบว่า ร้อยละ 35 เป็นหนี้สินที่ไม่มีหลักประกัน เช่น บัตรเครดิต สินเชื่อส่วนบุคคล ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูง มีสัดส่วนใกล้เคียงกับหนี้สินเพื่อการซื้อสังหาริมทรัพย์ (ร้อยละ 34) ในขณะที่หนี้สินจากการประกอบธุรกิจมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 18 (ประชาชาติธุรกิจ, 13 กันยายน 2564)

จุดเริ่มต้นของความสนใจเชิงวิชาการเกี่ยวกับทักษะทางการเงินและการวางแผนการเงินเพื่อการเกษียณอายุปรากฏในงานของ Bernheim (1998) ที่พบว่า แม้แต่ในประเทศที่มีรายได้สูงอย่างสหรัฐอเมริกา และประชาชนมีการศึกษาดีรวมทั้งตลาดการเงินมีการพัฒนาอย่างเต็มที่ ประชากรส่วนใหญ่ยังขาดทักษะทางการเงินที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยที่ได้รับการกล่าวถึงเชิงวิชาการอย่างแพร่หลายของ Lusardi and Mitchell (2011) ที่พบว่า ทักษะทางการเงินเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเงินที่ดีอย่างการเก็บออม การเปิดบัญชีเพื่อการเกษียณอายุ การชำระหนี้สิน และที่น่าสนใจคือแม้แต่ประเทศพัฒนาแล้วที่ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงอย่างสหรัฐอเมริกา แคนาดา และเยอรมัน กลับมีประชาชนมากกว่าครึ่งเล็กน้อยที่สามารถตอบคำถามความรู้ทางการเงินพื้นฐาน 3 ข้อได้ถูกต้อง ครอบคลุมความรู้พื้นฐานเรื่องดอกเบี้ย เงินเฟ้อ และการกระจายความเสี่ยง คำถามที่ใช้ในการวัดความรู้ทางการเงินประกอบด้วย

- (1) ฝากเงิน 100 บาทและได้รับดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปี เมื่อผ่านไป 5 ปี จำนวนเงินในบัญชีจะเพิ่มเป็นเท่าไร

มากกว่า 102 บาท **

เท่ากับ 102 บาท

น้อยกว่า 102 บาท

- (2) อัตราดอกเบี้ยเงินฝากออมทรัพย์เท่ากับร้อยละ 1 ต่อปี และอัตราเงินเฟ้อเท่ากับร้อยละ 2 หลังจากผ่านไป 1 ปี เงินที่เราสามารถซื้อสินค้ามากน้อยเพียงใด

มากกว่าปัจจุบัน

เท่าเดิม

น้อยกว่าปัจจุบัน **

- (3) ข้อความต่อไปนี้ถูกหรือผิด “การซื้อหุ้นของบริษัทใดบริษัทหนึ่งมักให้ผลตอบแทนที่ปลอดภัยกว่าการลงทุนในกองทุนรวม”

ถูก

ผิด **

(หมายเหตุ ** แสดงคำตอบที่ถูกต้อง)

ในขณะที่การศึกษาเชิงประจักษ์ในต่างประเทศส่วนหนึ่งบ่งชี้ว่าหากประชาชนส่วนใหญ่มีทักษะทางการเงินที่ดีสามารถลดความเหลื่อมล้ำในระดับประเทศได้ องค์ประกอบด้านความรู้ทางการเงินสามารถช่วยเพิ่มผลตอบแทนจากการออมและการลงทุนระดับบุคคล หากกลุ่มคนที่มีทักษะทางการเงินดีมีจำนวนน้อยอาจนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของความมั่งคั่ง (Wealth inequality) ดังนั้น การสร้างต้นแบบการพัฒนาทักษะทางการเงินพื้นฐานกับประชาชนในวงกว้างจะมีส่วนสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำได้ (Lusardi et al., 2017) การศึกษาเชิงประจักษ์ส่วนหนึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างทักษะทางการเงินกับพฤติกรรมทางการเงินและผลลัพธ์ที่ปรากฏอย่างจำนวนเงินออม หนี้สิน และทรัพย์สิน ประชาชนในแต่ละประเทศมีทักษะทางการเงินแตกต่างกันค่อนข้างมากแม้แต่ในประเทศพัฒนาแล้ว ทักษะทางการเงินยังเป็นตัวกำหนดสำคัญของพฤติกรรมทางการเงินที่ดีอย่างการเก็บออมและการกระจายการลงทุนในสินทรัพย์เสี่ยง (Brown and Graf, 2013; OECD, 2016; Michaud, 2017; Grohmann 2018)

แรงงานภาคอุตสาหกรรมภาคตะวันออกของประเทศไทยเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจเนื่องจากเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมทันสมัยและมีรายได้สูง มีความต้องการแรงงานจำนวนมากทำให้มีแรงงานย้ายถิ่นจากจังหวัดอื่นและจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจ จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมภาคตะวันออกมาจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) ซึ่งได้กำหนดไว้ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) นำไปสู่การพัฒนาเขตอุตสาหกรรมที่ทันสมัยในหลายพื้นที่ อาทิ บริเวณแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี มาบตาพุด จังหวัดระยอง และจังหวัดฉะเชิงเทรา ส่งผลให้เศรษฐกิจของทั้งสามจังหวัดมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในจังหวัดต่อหัว (Gross Provincial Product per capita) อยู่ในลำดับต้นๆ ของประเทศ จังหวัดระยอง (1.0 ล้านบาทต่อคนต่อปีเมื่อ 2559) และชลบุรี (0.55 ล้านบาท) มีรายได้ต่อหัวมากกว่ากรุงเทพฯ (0.54 ล้านบาท) ในขณะเดียวกันเงินลงทุนภาคอุตสาหกรรมกว่าร้อยละ 50 กระจุกตัวในภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560)

ปัจจุบันรัฐบาลไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์ “โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC)” ภายใต้นโยบายไทยแลนด์ 4.0 ให้ภาคตะวันออกเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมทันสมัยของประเทศ และภูมิภาคอาเซียนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดความหลากหลายของแรงงานอุตสาหกรรม โดยคาดการณ์ว่าภาคตะวันออกจะเป็นแหล่งการจ้างงานและรายได้หลักของประเทศและจะมีแรงงานย้ายถิ่นเพิ่มขึ้นอย่างมาก รายได้แรงงานมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นช่วยให้เข้าถึงบริการทางการเงินจากสถาบันการเงินต่าง ๆ ได้สะดวกโดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นแรงงานในระบบ การเลือกผลิตภัณฑ์หรือบริการทางการเงินที่เหมาะสมไม่ว่าจะเป็น เงินฝาก การประกัน กองทุนรวม สินเชื่อที่อยู่อาศัย มีส่วนช่วยเพิ่มความมั่งคั่งให้กับครัวเรือนและการวางแผนทางการเงินสำหรับการเกษียณอย่างเป็นระบบนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีส่วนร่วม (Inclusive growth) และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม อย่างไรก็ตาม การขาดทักษะทางการเงินของแรงงานอาจนำไปสู่ปัญหาทางการเงินหลายรูปแบบ อาทิ การมีหนี้สินล้นพ้นตัว การขาดเงินออมเพื่อการเกษียณ การกู้ยืมเงินอัตราดอกเบี้ยสูงไปจ่ายหนี้ที่มีดอกเบี้ยต่ำกว่า นอกจากนี้ การย้ายถิ่นของแรงงานเป็นรูปแบบการถ่าย

โอนรายได้จากเมืองสู่ชนบทสามารถจัดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ นิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออกเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของแรงงานในประเทศ แม้ว่าแรงงานมีรายได้ประจำแต่ก็มีค่าใช้จ่ายการช่วยเหลือครอบครัวในขณะที่สถานภาพการทำงานไม่มั่นคงนัก มีความเสี่ยงจากการถูกเลิกจ้างหากบริษัทไม่สามารถสร้างผลกำไรได้อย่างน่าพอใจหรือการปิดกิจการเพื่อย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศที่มีค่าแรงต่ำกว่าจากสถานการณ์และความเป็นไปได้ต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนว่าแรงงานภาคอุตสาหกรรมเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางทางการเงินสูงและเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ภาครัฐควรให้ความสำคัญในการริเริ่มโครงการอบรมเกี่ยวกับการบริหารและวางแผนทางการเงินอย่างเป็นระบบเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน

การศึกษานี้มีคำถามวิจัยหลักคือ (1) เมื่อควบคุมปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ทักษะทางการเงินที่แตกต่างกันของแรงงานมีผลต่อการออมและการสะสมทรัพย์สินหรือไม่ มากน้อยเพียงใด (2) องค์ประกอบของทักษะทางการเงินด้านใดบ้างมีส่วนสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความมั่งคั่งในระยะยาว ผู้วิจัยจะประยุกต์วิธีการทางเศรษฐมิติเพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างทักษะทางการเงินและการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินระดับครัวเรือน ที่เหมาะสมสำหรับแรงงานไทยซึ่งส่วนใหญ่มีรายได้ประจำและมีค่าตอบแทนพิเศษเป็นเงินก้อนอย่างโบนัส คอมมิชชั่น การมีความรู้ทางการเงินที่ดีจะมีส่วนในการสร้างความมั่นคงทางการเงินโดยเฉพาะการวางแผนเกษียณหรือการประกอบธุรกิจเมื่อย้ายกลับไปยังภูมิลำเนาเดิม การศึกษานี้ยังใช้ข้อค้นพบเชิงประจักษ์จากกลุ่มตัวอย่างแรงงานในภาคตะวันออกเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินร่วมกับการถอดบทเรียนจากชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่จากต่างประเทศและการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และธนาคารแห่งประเทศไทย

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างทักษะทางการเงินและการบริหารจัดการทรัพย์สินและหนี้สินครัวเรือนของแรงงานภาคอุตสาหกรรม
2. เพื่อสร้างต้นแบบวิธีการพัฒนาทักษะทางการเงินสำหรับประชากรวัยแรงงานให้สามารถตัดสินใจทางการเงินเกี่ยวกับการออมและการลงทุนให้สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการตามช่วงวัยของชีวิต
3. เพื่อขยายผลสาระความรู้ทางการเงินและแนวปฏิบัติให้กับแรงงานหรือผู้ประกอบการอาชีพอื่นโดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่มีรายได้ต่ำและมีปัญหาหนี้สิน

1.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

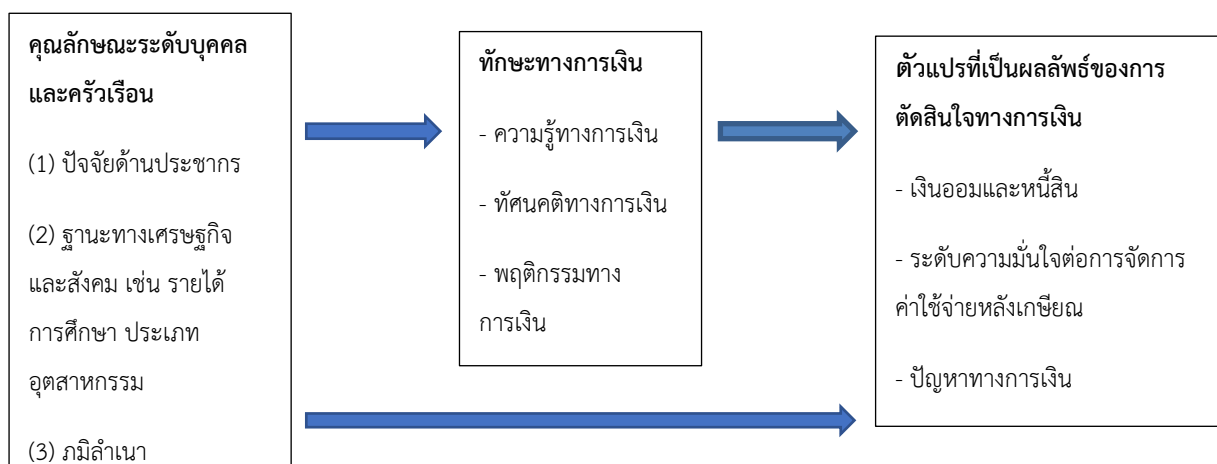
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาบทบาทของทักษะทางการเงินต่อการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินระดับครัวเรือนของแรงงานภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกเป็นไปตามรูปที่ 1-1 เริ่มต้นจากปัจจัยเฉพาะของแรงงานและครัวเรือนเป็นตัวกำหนดขั้นแรกของทักษะทางการเงินโดยรวมและแบ่งพิจารณาเป็นตามองค์ประกอบตามแนวทางของธนาคารแห่งประเทศไทยและ OECD ประกอบด้วย (1) ความรู้ทางการเงิน (2)

ทัศนคติทางการเงิน และ (3) พฤติกรรมทางการเงิน เมื่อได้ผลประมาณค่าในขั้นต้นจะทำการรวบรวมเป็นคะแนนทักษะทางการเงิน หลังจากนั้นเป็นขั้นตอนของการประมาณค่าเพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างทักษะทางการเงินและตัวแปรผลลัพธ์สำคัญเกี่ยวกับเงินออมและการจัดการค่าใช้จ่ายครัวเรือน

เมื่อได้ผลการศึกษาเชิงประจักษ์รวมทั้งสภาพปัญหาทางการเงินที่พบบ่อยในกลุ่มแรงงาน ผู้วิจัยจะสังเคราะห์เป็นต้นแบบชุดการเรียนรู้ทักษะทางการเงินที่เหมาะสมสำหรับแรงงานอุตสาหกรรม กลุ่ม 6 ด้านสำคัญ ประกอบด้วย (1) รายได้ รายจ่ายและงบประมาณ (2) สินเชื่อและหนี้สิน (3) ความรู้เกี่ยวกับบริการและผลิตภัณฑ์ทางการเงิน (4) การออมและการลงทุน (5) การวางแผนการเงินสำหรับการเกษียณ และ (6) การป้องกันจากการถูกหลอกเงินจากกลุ่มมิจฉาชีพ

สมมติฐานหลักของการศึกษานี้ คือ เมื่อควบคุมปัจจัยด้านประชากรและฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของแรงงาน ทักษะทางการเงิน (Financial literacy) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเงินครัวเรือน อย่างการบริโภค การออม และการชำระหนี้สิน ในขณะที่คุณลักษณะส่วนบุคคล เช่น รายได้ การศึกษา อายุ ส่งผลต่อระดับทักษะทางการเงินและส่งผลทางอ้อมไปยังพฤติกรรมทางการเงินที่เหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อความง่ายในการวิเคราะห์ การศึกษานี้อาศัยแบบจำลองพื้นฐานของ Jappelli and Padula (2013) เพื่ออธิบายพฤติกรรมออมและการลงทุนหาความรู้ทางการเงิน สมมติให้แบบจำลองมีเพียง 2 ช่วงเวลา รายได้จากการทำงานมีเฉพาะในช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 เป็นช่วงของการเกษียณและไม่มีรายได้จากการทำงานอาศัยผลตอบแทนจากเงินออมในขณะที่มีการบริโภคทั้งสองช่วงเวลา โดยหลักการ การเพิ่มทักษะทางการเงินมีต้นทุนทำให้ครัวเรือนต้องสละการบริโภคส่วนหนึ่งในช่วงแรกในการหาข้อมูลและวางแผนทางการเงิน แต่การเพิ่มทักษะทางการเงินทำให้ครัวเรือนสามารถตัดสินใจเลือกผลิตภัณฑ์ทางการเงินได้เหมาะสมภายใต้ความไม่สมบูรณ์ของตลาดสินเชื่อทำให้มีโอกาสรับผลตอบแทนจากการออมดีกว่าครัวเรือนที่ไม่มีการลงทุนเพื่อเพิ่มทักษะทางการเงิน รายละเอียดทางทฤษฎีของแบบจำลองจะกล่าวถึงในบทที่ 2 อีกครั้ง

รูปที่ 1-1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การเก็บข้อมูลในงานวิจัยนี้ใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก ใน 3 จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป พื้นที่ที่ทำการศึกษามีศักยภาพการขยายตัวของรายได้สูงจากการพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) การเก็บข้อมูลครั้งนี้อาศัยเทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบมีชั้นภูมิสองชั้น (Stratified two-stage sampling) โดยเลือกนิคมอุตสาหกรรมเป้าหมาย 6 แห่ง จังหวัดละ 2 แห่ง เป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่หนึ่ง (Primary sampling units) หลังจากนั้น เลือกแรงงานอุตสาหกรรมที่ประกอบอาชีพในนิคมอุตสาหกรรมที่ถูกเลือกในขั้นแรกเป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่สอง (Secondary sampling units) การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยใช้แนวทางของ Cochran (1977) จำนวนตัวอย่างของการศึกษานี้เท่ากับ 352 ราย

นิคมอุตสาหกรรม (Industrial estate) หมายถึง เขตที่ดินซึ่งจัดสรรไว้สำหรับโรงงานอุตสาหกรรม เข้าไปอยู่รวมกันอย่างเป็นสัดส่วน ประกอบด้วย พื้นที่อุตสาหกรรม สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ เช่น ถนน ท่อระบายน้ำ โรงกำจัดน้ำเสียส่วนกลาง ระบบป้องกันน้ำท่วม ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ นอกจากนั้น ยังประกอบด้วย บริการอื่นที่จำเป็น อาทิ ที่ทำการไปรษณีย์ ธนาคาร ศูนย์การค้า ที่พักอาศัยสำหรับคนงาน สถานีบริการน้ำมัน เป็นต้น จากข้อมูลของนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ปี 2563 มีนิคมอุตสาหกรรมทั้งหมด 62 แห่งกระจายตัวตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ อย่างไรก็ดี กว่าครึ่งหนึ่ง (32 แห่ง) ของนิคมอุตสาหกรรมกระจุกตัวในจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง

ขอบเขตการวิเคราะห์ ผู้วิจัยเริ่มจากการตรวจสอบความสัมพันธ์ของทักษะทางการเงินของแรงงานต่อผลลัพธ์ทางการเงินที่สามารถวัดได้เพื่อสะท้อนความสามารถในการสะสมทรัพย์สินและการจัดการหนี้สินของครัวเรือน รวมทั้งประเมินความสามารถในการเก็บออมและลงทุนเพื่อความมั่นคงหลังวัยเกษียณ ทั้งนี้ ผู้วิจัยคาดการณ์ว่าองค์ประกอบของทักษะทางการเงิน เช่น ความรู้ความเข้าใจการคิดดอกเบี้ยทบต้น การกระจายความเสี่ยง พฤติกรรมการเก็บออม การทำงานประมาณค่าใช้จ่าย อาจมีผลเชิงปริมาณที่แตกต่างกันต่อการบริหารจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของครัวเรือน ในขณะที่ปัจจัยเชิงประชากรและองค์ประกอบครัวเรือน เช่น เพศ อายุ รายได้ การศึกษา การประกอบอาชีพ เป็นปัจจัยกำหนดทักษะทางการเงินและองค์ประกอบเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัยนี้คือการสร้างต้นแบบการพัฒนาทักษะทางการเงินสำคัญสำหรับกลุ่มแรงงานอุตสาหกรรมตลอดจนสาระความรู้และแนวทางการสอนเรื่องทักษะทางการเงินที่เข้าใจง่าย แรงงานสามารถศึกษาและปรับใช้กับตนเองได้เพื่อการตัดสินใจทางการเงินที่เหมาะสมตามสถานการณ์ทางการเงินและบริบทแวดล้อมที่แตกต่างกันของกลุ่มแรงงานและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามช่วงวัยของชีวิต

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทักษะทางการเงินรวมและองค์ประกอบย่อย รวมทั้งขนาดผลกระทบของทักษะทางการเงินต่อพฤติกรรมการออมและการตัดสินใจทางการเงินที่ดี

2. ต้นแบบวิธีการพัฒนาทักษะทางการเงินสำหรับประชากรวัยแรงงานเพื่อสร้างพฤติกรรมทางการเงินที่ดีอย่างการเก็บออม การชำระหนี้สิน การวางแผนทางการเงินเพื่อการเกษียณ

3. การสร้างเครือข่ายและขยายผลสาระความรู้เพื่อเพิ่มทักษะทางการเงินที่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีหลักฐานทางวิชาการสนับสนุนให้กับประชาชนวงกว้างโดยอาศัยการร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา

4. สาระความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มทักษะทางการเงินและแนวทางการสื่อสารให้กับกลุ่มผู้ใช้แรงงานเพื่อตัดสินใจเลือกผลิตภัณฑ์หรือบริการทางการเงินที่เหมาะสมสำหรับการสร้างความมั่งคั่งอย่างยั่งยืนในระยะยาว

1.6 โครงสร้างรายงานวิจัย

รายงานวิจัยนี้แบ่งเป็น 6 บท โดยมีรายละเอียดดังนี้

บทที่ 1 กล่าวถึงที่มาและความสำคัญของเรื่องที่ทำวิจัยเพื่อแสดงความเชื่อมโยงระหว่างการขาดความรู้ทางการเงินพื้นฐานกับปัญหาทางการเงิน การนำเสนอวัตถุประสงค์การวิจัย แนวทางการทำวิจัยและขอบเขตการศึกษา และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

บทที่ 2 นำเสนอกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่แสดงถึงผลเชิงบวกระหว่างการมีทักษะทางการเงินกับการจัดการการเงินในระดับบุคคลและครัวเรือน รวมทั้งการสำรวจชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่จากประสบการณ์ของต่างประเทศและการดำเนินการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย

บทที่ 3 กล่าวถึงวิธีการศึกษา การพัฒนาแบบสอบถามที่เป็นเครื่องมือวิจัยของการศึกษานี้ การประยุกต์วิธีการทางเศรษฐมิติในการตรวจสอบตัวกำหนดทักษะทางการเงินและองค์ประกอบ และความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับการเก็บออมและปัญหาทางการเงินรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งแนวทางการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อถอดบทเรียนชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่จากต่างประเทศในการพัฒนาต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานไทย

บทที่ 4 นำเสนอสถิติพรรณนาของกลุ่มตัวอย่าง การประมวลความคิดเห็นและความสนใจต่อหัวข้อความรู้ทางการเงินที่ได้จากการรวบรวมแบบสอบถาม การรายงานผลการประมาณค่าทางเศรษฐมิติและการอภิปรายผลการวิจัย

บทที่ 5 นำเสนอผลการวิจัยเชิงสำรวจจากชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ของประเทศแคนาดา และสหรัฐอเมริกา รวมทั้งสังเคราะห์ผลการศึกษาร่วมกับข้อค้นพบเชิงประจักษ์ของกลุ่มตัวอย่างแรงงานไทย จนได้เป็นต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินที่สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย

บทที่ 6 เป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ได้จากการศึกษาวิจัยนี้เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินให้กับประชาชนไทย การส่งเสริมการวางแผนทางการเงินเพื่อการเกษียณโดยเฉพาะสำหรับกลุ่มแรงงานที่มีรายได้ประจำและได้รับประโยชน์จากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมทันสมัย

บทที่ 2

ทฤษฎีและการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอเนื้อหาบทนี้แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกเป็นการอธิบายกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการออมและการบริโภคตามช่วงวัยชีวิตและนัยยะต่อการหาความรู้เพื่อเพิ่มทักษะทางการเงิน และการจัดการทางการเงินสำคัญ อาทิ การออม จำนวนหนี้สิน และการเกษียณอายุ ส่วนที่สองเป็นแบบจำลองเชิงทฤษฎีที่มีพื้นฐานทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาคเพื่ออธิบายบทบาทของการหาความรู้ทางการเงินต่อพฤติกรรมการออมและการลงทุนของครัวเรือน ส่วนที่สามเป็นการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทักษะทางการเงินระดับบุคคลและครัวเรือนและผลต่อพฤติกรรมการเงินและการสะสมความมั่งคั่งระดับครัวเรือน

2.1 กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Framework)

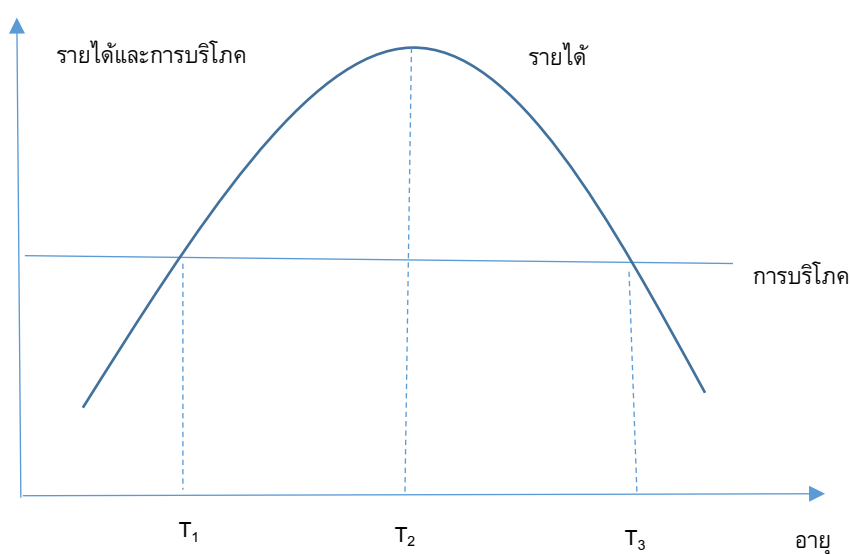
การศึกษาครั้งนี้อาศัยสมมติฐานการบริโภคแบบวงจรชีวิต (Life-cycle hypothesis: LCH) นำเสนอครั้งแรกโดย Modigliani and Brumberg (1954) สำคัญคือ บุคคลหรือครัวเรือนต้องการรักษาการบริโภคให้ราบรื่นตลอดช่วงชีวิตของตน เมื่อเริ่มเข้าสู่ตลาดแรงงาน บุคคลจะมีรายได้หลักจากการทำงานควบคู่ไปกับการเก็บออมจากรายได้จนกระทั่งเกษียณอายุ การบริโภคหลังจากนั้นต้องอาศัยเงินออมที่สะสมไว้ในช่วงวัยทำงาน การออมในวัยเด็กหรือช่วงเริ่มต้นทำงานจะติดลบ (Dissaving) ในขณะที่เงินออมจะเพิ่มมากขึ้นในช่วงวัยทำงานตามการเติบโตของรายได้และความมั่นคงในหน้าที่การงานและลดลงเมื่อเกษียณจากการทำงาน ข้อสมมติหลักของ LCH คือ บุคคลต้องการรักษาระดับมาตรฐานการครองชีพ (Consumption smoothing) การบริโภคจะไม่ผันผวนมากตลอดช่วงชีวิต และบุคคลไม่มีข้อจำกัดการกู้ยืม นั่นคือ บุคคลสามารถทำการกู้ยืมระหว่างเวลาได้แต่ต้องไม่เกินรายได้ตลอดช่วงชีวิต สมมติฐานการบริโภคแบบวงจรชีวิตเน้นไปที่การอธิบายแรงจูงใจในการออมที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสำคัญในชีวิต (Life-cycle motive) ตั้งแต่เริ่มทำงาน สร้างครอบครัว จนกระทั่งการวางแผนทางการเงินสำหรับการเกษียณอายุ

เริ่มต้นด้วยการอธิบายแบบแผนการบริโภคตามสมมติฐานการบริโภคแบบวงจรชีวิต รูปที่ 2-1 แสดงรายได้และการบริโภคตลอดช่วงชีวิต กล่าวคือ ในช่วงวัยเด็กจนถึงช่วงแรกของวัยทำงานที่อายุ T_1 ปี รายจ่ายการบริโภคมากกว่ารายได้ เงินออมจะติดลบ บุคคลเริ่มมีรายได้จากการทำงานตั้งแต่อายุ T_1 ปี จนถึงวัยเกษียณเมื่ออายุ T_3 ปี เป็นช่วงเวลาที่การออมเป็นบวกมีการสะสมทรัพย์สินมากขึ้น โดยทั่วไป การออมจะมากที่สุดในช่วงวัยกลางคนอายุประมาณ 50-55 ปี เนื่องจากภาระค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรลดลงและรายได้จากการทำงานมีความมั่นคงสูงเมื่ออายุเท่ากับ T_2 ปี หลังจากนั้นการออมจะลดลงจนกระทั่งเกษียณ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังคงมีรายได้หลังเกษียณแต่อาจต้องนำเงินออมมาใช้จ่าย ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างการ

ออมกับอายุจะเป็นแบบโค้งระฆังคว่ำ จากแบบจำลอง LCH ที่กล่าวไปข้างต้น สมมติฐานหลักของการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

- (1) เมื่อควบคุมความแตกต่างของปัจจัยเชิงประชากรและฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของแรงงาน ทักษะทางการเงิน (Financial literacy) ในระดับครัวเรือนมีผลต่อการตัดสินใจทางการเงินอย่างการบริโภคและการออม
- (2) เพื่อความง่ายในการวิเคราะห์ พิจารณาแบบจำลองระดับครัวเรือนที่มี 2 ช่วงเวลา สมมติให้รายได้จากการทำงานมีเฉพาะในช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 ไม่มีรายได้จากการทำงานอาศัยผลตอบแทนจากเงินออม แต่การบริโภคมีทั้ง 2 ช่วงเวลา การเพิ่มทักษะทางการเงินมีต้นทุนทำให้ครัวเรือนต้องสละการบริโภคส่วนหนึ่งในช่วงแรก แต่การเพิ่มทักษะทางการเงินทำให้ครัวเรือนสามารถตัดสินใจเลือกผลิตภัณฑ์ทางการเงินได้เหมาะสมภายใต้ความไม่สมบูรณ์ของตลาดสินเชื่อทำให้ผลตอบแทนจากการออมมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีการลงทุนเพื่อเพิ่มทักษะทางการเงิน
- (3) เมื่อจำแนกกลุ่มตัวอย่างตามระดับทักษะทางการเงิน ผลการประมาณการระดับความมั่งคั่งในวัยเกษียณจะมีความแตกต่างกัน แสดงถึงความเหลื่อมล้ำของทรัพย์สินในกลุ่มแรงงานที่เกิดจากการขาดทักษะทางการเงิน ดังนั้น เราสามารถใช้วิธีการทางเศรษฐมิติในการตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างทักษะทางการเงินกับผลลัพธ์ทางการเงินที่สำคัญ (Key financial outcomes) อาทิ จำนวนเงินออม การเลือกวางแผนทางการเงิน จำนวนหนี้สิน เป็นต้น

รูปที่ 2-1 การบริโภคและการออมภายใต้สมมติฐานรายได้ตลอดชีวิต

2.2 แบบจำลองอธิบายความสัมพันธ์ของการลงทุนในการหาความรู้ทางการเงินต่อการสะสมความมั่งคั่ง

แบบจำลองเชิงประจักษ์ของการศึกษานี้มาจากงานของ Jappelli and Padula (2013) ที่ประยุกต์แบบจำลองการบริโภคข้ามเวลา (Intertemporal choice model) มาอธิบายพฤติกรรมการออมและการลงทุนในความรู้ทางการเงินบนพื้นฐานทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค แบบจำลองพื้นฐานสมมติให้มีเพียง 2 ช่วงเวลา (Two-period: T) แทนด้วย 0 และ 1 ช่วงเวลา $T = 0$ ครั้วเรือนไม่มีทรัพย์สินแต่มีรายได้จากการทำงานเท่ากับ y และช่วงเวลา $T = 1$ เป็นช่วงชีวิตตอนเกษียณ ณ เวลา $T = 0$ กำหนดให้สต็อกความรู้ทางการเงิน (Stock of financial literacy) เท่ากับ Φ_0 โดยมีอัตราเสื่อมถอย (Depreciation rate) คงที่เท่ากับ δ กล่าวคือครั้วเรือนมีความรู้พื้นฐานทางการเงินตั้งแต่ก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงานโดยมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาและอิทธิพลจากครอบครัว สมมติเพิ่มเติมให้ผลตอบแทนจากการออมเท่ากับ R โดยจะได้รับในช่วงเริ่มต้นของช่วงเวลา $T = 1$ จากความมั่งคั่งที่สะสมไว้ในช่วงเวลา $T = 0$ การเพิ่มสต็อกของความรู้ทางการเงินผ่านการศึกษามีเพิ่มเติมช่วยให้ครั้วเรือนได้รับผลตอบแทนที่มากขึ้นจากการออมและลงทุน ในขณะที่ยวกันการมีความรู้ทางการเงินที่ดีสามารถช่วยลดค่าดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียมจากการเลือกผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เหมาะสม กำหนดให้ฟังก์ชันผลตอบแทน R ขึ้นกับสต็อกของความรู้ทางการเงินสามารถเขียนแสดงได้ ดังนี้

$$R(\Phi_1) = \Phi_1^\alpha \quad (2-1)$$

พารามิเตอร์ α คือค่าความยืดหยุ่นของผลตอบแทนเทียบกับสต็อกความรู้ทางการเงินแสดงถึงระดับผลตอบแทนที่ได้รับ โดยที่ $0 < \alpha < 1$ อาจกล่าวได้ว่าแบบจำลองมีความใกล้เคียงกับแบบจำลองทุนมนุษย์ที่การลงทุนเพิ่มความรู้ทางการเงินช่วยเพิ่มผลตอบแทนแต่เพิ่มในอัตราที่ลดลง

ปัญหาความเป็นที่สุที่สุด (Optimization problem) ของครั้วเรือนในฐานะที่เป็นผู้บริโภคสามารถเขียนแสดงได้ ดังนี้

$$\max_{s, \phi} U = \ln(c_0) + \beta \ln(c_1) \quad (2-2)$$

$$\text{s. t.} \quad \Phi_1 = (1 - \delta)\Phi_0 + \phi \quad (2-3)$$

$$c_0 + s + p\phi \leq y \quad (2-4)$$

$$c_1 \leq s\Phi_1^\alpha \quad (2-5)$$

สมการที่ (2-2) คืออรรถประโยชน์ขึ้นกับการบริโภคของทั้งสองช่วงเวลาในรูปแบบลอการิทึม พารามิเตอร์ β คืออัตราส่วนลด (Discount rate) มีค่าระหว่าง 0 และ 1 s คือจำนวนเงินออม ครั้วเรือนต้องเลือกจำนวนเงินออม s และการลงทุนความรู้ทางการเงิน ϕ ในช่วงเวลา $T = 0$ เพื่อให้ได้อรรถประโยชน์

สูงสุดภายใต้ข้อจำกัดของการสะสมสต็อกความรู้ทางการเงินแสดงในสมการที่ (2-3) ข้อจำกัดงบประมาณ (Budget constraint) ที่รายได้ช่วงเวลาแรกจะถูกจัดสรรเพื่อการบริโภค การออม และการลงทุนความรู้ทางการเงิน โดยกำหนดให้ราคาหรือต้นทุนของการลงทุนความรู้ทางการเงินเท่ากับ p แสดงในสมการที่ (2-4) และสมการที่ (2-5) เป็นการอธิบายว่าการบริโภคหลังเกษียณ (c_1) มาจากผลตอบแทนจากเงินออมในช่วงเวลาแรกที่ยังมีรายได้จากการทำงาน

เพื่อความง่ายในการวิเคราะห์ สมมติให้คำตอบของปัญหาความเป็นที่สุ่สุดข้างต้นมีลักษณะเป็น Interior solutions นั่นคือระดับการออมและการลงทุนความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมมีค่าเป็นบวก เงื่อนไขลำดับที่หนึ่ง (First-order conditions) เมื่อเทียบกับการออมและการลงทุนความรู้ทางการเงินจะได้ว่า

$$s: \frac{c_1}{\beta c_0} = \Phi_1^\alpha \quad (2-6)$$

$$\phi: p = \frac{\alpha \beta c_0 s \Phi_1^{\alpha-1}}{c_1} \quad (2-7)$$

เมื่อแทนค่าสมการที่ (2-6) และ (2-7) ในสมการข้อจำกัด จะได้ว่าสมการลดรูป (reduced form) ของการลงทุนความรู้ทางการเงิน ϕ^* และจำนวนเงินออม s^* ที่เหมาะสมคือ

$$\phi^* = \frac{1}{1+\beta(1+\alpha)} \left[\frac{\alpha \beta y}{p} - \Phi_0(1-\delta)(1+\beta) \right] \quad (2-8)$$

$$s^* = \frac{\beta}{1+\beta(1+\alpha)} [y + p \Phi_0(1-\delta)] \quad (2-9)$$

สมการที่ (2-8) สามารถแปรผลได้ว่าการลงทุนความรู้ทางการเงินมีความสัมพันธ์ทางบวกกับรายได้ อัตราส่วนลด ผลตอบแทนจากการลงทุน และสต็อกความรู้ทางการเงินในช่วงเวลา $T = 0$ ในขณะที่มีความสัมพันธ์ตรงข้ามกับต้นทุนของการหาความรู้ทางการเงินและอัตราเสื่อมถอยของความรู้ ในทำนองเดียวกัน จากสมการที่ (2-9) จำนวนเงินออมมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันกับรายได้ อัตราส่วนลดและสต็อกความรู้ทางการเงิน ในขณะที่มีความสัมพันธ์แบบผกผันกับผลตอบแทนจากความรู้ทางการเงินและอัตราเสื่อมถอย อาจกล่าวได้ว่า ค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนของการลงทุนความรู้ทางการเงินมาจากการสละทรัพยากรในช่วงแรกโดยลดการบริโภคและการออมลง

และที่น่าสนใจยิ่งพบว่า จำนวนเงินออมที่เหมาะสมมีความสัมพันธ์แบบเส้นตรงกับสต็อกความรู้ทางการเงิน $s^* = \frac{p \Phi_1^*}{\alpha}$ สะท้อนว่าหากใช้ข้อมูลตัดขวาง (Cross-sectional data) ในการศึกษาจะต้องได้ว่าความรู้ทางการเงินและเงินออมมีความสัมพันธ์ทางบวก และสต็อกความรู้ทางการเงินช่วงเวลาเริ่มต้น Φ_0 มีอิทธิพลต่อการกำหนดเงินออมผ่านสต็อกความรู้ทางการเงินในปัจจุบัน Φ_1^* ดังนั้น การประมาณค่าสมการเชิงประจักษ์เราสามารถใส่ Φ_0 เป็นตัวแปรเครื่องมือ (Instrumental variable: IV) สำหรับ Φ_1 ในการวิเคราะห์สมการถดถอยที่อธิบายพฤติกรรมการออม

กล่าวโดยสรุป การหาความรู้ทางการเงินมีต้นทุนแต่ก็ให้ผลประโยชน์กับครัวเรือนในการตัดสินใจทางการเงินที่เหมาะสมโดยสร้างผลตอบแทนจากการออมและลงทุนได้มากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีการลงทุนเพื่อหาความรู้ทางการเงิน นโยบายเชิงนโยบายจากแบบจำลองคือ การลงทุนเพื่อเพิ่มทักษะทางการเงินเป็นผลประโยชน์โดยตรงต่อครัวเรือน อย่างไรก็ตาม การมีทักษะทางการเงินยังส่งผลทางบวกต่อสังคมช่วยให้เศรษฐกิจมีการเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพและควบคุมสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP ไม่ให้สูงเกินกว่าระดับที่สามารถบริหารจัดการได้ ดังนั้น ภาครัฐสามารถอาจเข้ามามีบทบาทโดยการทำให้ต้นทุนการหาความรู้ทางการเงินลดลงผ่านการฝึกอบรมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายให้กับกลุ่มเป้าหมายจะมีส่วนสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินที่ดีในระดับบุคคล ครัวเรือนและส่งผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมในวงกว้างได้

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 ผลเชิงบวกของทักษะทางการเงินต่อการออมและการวางแผนเกษียณ

การมีทักษะทางการเงินที่ดีมีความเชื่อมโยงกับการวางแผนทางการเงินเพื่อการเกษียณ (Lusardi and Mitchell, 2014) สามารถเพิ่มผลตอบแทนของเงินออม (Clark, Lusardi, and Mitchell, 2017) และลดภาระดอกเบี้ยจากการกู้ยืม (Huston, 2012) การศึกษาวิจัยในหลายประเทศให้ผลการศึกษาที่สอดคล้องกัน (Lusardi and Mitchell, 2011; Xu and Zia, 2012) Lusardi and Mitchell (2011) ศึกษาบทบาทของทักษะทางการเงินต่อการตัดสินใจทางการเงินที่ดีในประเทศพัฒนาแล้ว ประกอบด้วย เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ สวีเดน ญี่ปุ่น อิตาลี นิวซีแลนด์ สหรัฐอเมริกา และรัสเซีย พบว่า ประชากรสูงอายุของประเทศเหล่านี้ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการเงิน เพศชายมีทักษะทางการเงินมากกว่าเพศหญิง กลุ่มที่มีการศึกษาสูงจะมีทักษะทางการเงินมากกว่า ในบางประเทศพบความแตกต่างของทักษะทางการเงินตามกลุ่มเชื้อชาติและภูมิภาค ผลการประมาณค่าพบว่า การตอบคำถามทางการเงินถูกต้องเพิ่มขึ้น 1 ข้อ จะเพิ่มโอกาสที่บุคคลนั้นจะมีการวางแผนการเกษียณประมาณร้อยละ 3-4 โดยภาพรวม ทักษะทางการเงินที่ดีนำไปสู่ความมั่นคงทางการเงินหลังวัยเกษียณ สอดคล้องกับ Xu and Zia (2012) ที่ศึกษาประเด็นเดียวกันแต่เพิ่มกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่มีรายได้ต่ำและตลาดเงินยังมีการพัฒนาค่อนข้างจำกัด ผลลัพธ์ทางการเงินยังไม่มีผลชัดเจน ดังนั้น การมีบัญชีเงินออมกับธนาคารสามารถเป็นตัวชี้วัดการมีทักษะทางการเงินได้ระดับหนึ่ง

การขาดทักษะทางการเงินนำไปสู่การมีหนี้สินการบริโภคและจำนวนหนี้ที่มากขึ้นดังปรากฏในการศึกษาของ Lusardi and Tufano (2015) และ Brown and Graf (2013) เริ่มจาก Lusardi and Tufano (2015) ทำการศึกษาโดยใช้ข้อมูลของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า มีเพียงหนึ่งในสามของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าใจวิธีการคิดดอกเบี้ยของบัตรเครดิต กลุ่มที่ขาดความรู้ทางการเงินจะมีต้นทุนการกู้ยืมที่สูงจากดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียม หนี้สินการบริโภคเพิ่มขึ้นและมีแนวโน้มกู้ยืมจากแหล่งทุนที่คิดอัตราดอกเบี้ยสูง รวมทั้งมีแนวโน้มที่จะประเมินตนเองว่าเป็นผู้มีปัญหาการชำระหนี้สิน ผลการศึกษาที่ได้ใกล้เคียงกับงานของ Brown and Graf (2013) ที่ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของทักษะทางการเงินกับการลงทุนและหนี้สินของครัวเรือนในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พบว่า มีเพียงร้อยละ 50 ของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบคำถามพื้นฐาน 3 ข้อเกี่ยวกับการเงิน

ถูกต้องทั้งหมด (การคิดดอกเบี้ย เงินเฟ้อ และความเสี่ยง) กลุ่มที่มีทักษะทางการเงินดีมักมีการลงทุนในตลาดทุน การเปิดบัญชีเกษียณอายุโดยสมัครใจ และใช้บริการสินเชื่อที่อยู่อาศัย และยังพบว่า แรงงานย้ายถิ่น ผู้หญิง และกลุ่มรายได้ต่ำมีแนวโน้มที่มีทักษะทางการเงินระดับต่ำ กลุ่มผู้สูงอายุมักขาดความรู้ทางการเงินเรื่องดอกเบี้ยทบต้นและการกระจายความเสี่ยง ในขณะที่กลุ่มคนรุ่นใหม่ขาดความรู้เกี่ยวกับเงินเฟ้อ วิธีการทางเศรษฐมิติเริ่มจากการใช้แบบจำลองโพรบิต (Probit) เพื่อตรวจสอบปัจจัยด้านประชากรและเศรษฐกิจสังคม เช่น เพศ อายุ ช่วงรายได้ การศึกษา ทรัพย์สิน ที่มีอิทธิพลต่อระดับทักษะทางการเงิน หลังจากนั้นผู้วิจัยใช้ผลคะแนนทักษะทางการเงินเป็นตัวแปรอธิบายพฤติกรรมการลงทุนและการจัดการหนี้สินของครัวเรือนตัวอย่าง โดยภาพรวม ผลการศึกษาหลักพบว่าความรู้ทางการเงินมีส่วนเพิ่มความน่าจะเป็นของการลงทุน การวางแผนเกษียณ และหนี้สินเพื่อซื้อที่อยู่อาศัยอย่างมีนัยสำคัญแต่ไม่มีผลต่อหนี้การบริโภค

2.3.2 ตัวกำหนดทักษะทางการเงินและการเปรียบเทียบผลการศึกษาระหว่างประเทศ

OECD (2016) ทำการศึกษาเปรียบเทียบทักษะทางการเงินของประชาชนใน 30 ประเทศ (รวมประเทศไทย) และมี 17 ประเทศเป็นสมาชิก OECD กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดรวม 51,650 คน ในช่วงอายุ 18-79 ปี ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า ประชาชนยังมีทักษะทางการเงินค่อนข้างต่ำหรือปานกลางมีคะแนนเฉลี่ย 13.2 จากคะแนนเต็ม 21 คะแนน ฮังการีมีคะแนนเฉลี่ยด้านความรู้ทางการเงินมากที่สุด (5.8 จาก 7 คะแนน) ฝรั่งเศสมีคะแนนเฉลี่ยด้านพฤติกรรมทางการเงินมากที่สุด (6.7 จาก 9 คะแนน) และนิวซีแลนด์มีคะแนนเฉลี่ยด้านทัศนคติทางการเงินมากที่สุด (3.7 จาก 5 คะแนน) ตามลำดับ ในขณะที่ประเทศไทยมีคะแนนเฉลี่ย 12.8 คะแนนซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวมเล็กน้อย อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบด้านความรู้ทางการเงินยังเป็นส่วนที่คนไทยมีคะแนนอยู่ในลำดับรั้งท้าย ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่า คนไทยส่วนใหญ่ประเมินทักษะทางการเงินตนเองสูงกว่าความเป็นจริง (Overconfidence) กล่าวคือ กลุ่มที่ตอบว่าตนมีความรู้ทางการเงินเป็นอย่างดีทำคะแนนเฉลี่ยได้เพียง 3.9 คะแนนเท่านั้นจากคะแนนเต็ม 7 คะแนน สะท้อนว่า การมีความมั่นใจมากเกินไปอาจมีแนวโน้มถูกหลอกหรือตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพทางการเงินได้ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเป็นหนึ่งในไม่กี่ประเทศที่ไม่ปรากฏความแตกต่างของความรู้ทางการเงินระหว่างกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงและชาย

Lusardi, Michaud, and Mitchell (2017) ใช้แบบจำลองการบริโภคตามวัฏจักรชีวิตศึกษาบทบาทของความรู้ทางการเงิน (Financial knowledge) ต่อพฤติกรรมการบริโภคและการออม พบว่า คนที่มีความรู้ทางการเงินสามารถจัดสรรรายได้ตลอดช่วงชีวิตภายใต้ความไม่สมบูรณ์ของตลาดเงินได้เป็นอย่างดี ความรู้ทางการเงินช่วยเพิ่มผลตอบแทนเงินออมทำให้ความมั่งคั่งหลังเกษียณของประชาชนกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นมากเมื่อเทียบกับผู้ที่ขาดความรู้ทางการเงิน ผลการศึกษานี้ยังบ่งชี้ว่าประมาณร้อยละ 30-40 ของความมั่งคั่งสำหรับการเกษียณเกิดจากความแตกต่างของความรู้ทางการเงิน

งานวิจัยเชิงประจักษ์ของประเทศไทยปรากฏในงานของธนาคารแห่งประเทศไทย (2556, 2559) Grohmann (2018) และ Grohmann et. al. (2021) เริ่มจากธนาคารแห่งประเทศไทย (2556, 2559) ทำการสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทยโดยใช้แนวทางขององค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างทั่วประเทศ ในปี 2559 จำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 10,876 คน ผลการศึกษา

สำคัญ พบว่า ความรู้ทางการเงินเป็นองค์ประกอบที่คนไทยมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าประเทศอื่นค่อนข้างมาก แต่ทักษะทางการเงินของไทยปรับตัวดีขึ้นเมื่อเทียบกับการสำรวจครั้งก่อนเมื่อปี 2556 ยกเว้นองค์ประกอบด้านพฤติกรรมทางการเงินที่ปรับแย่ลง อาทิ การขาดการไตร่ตรองก่อนซื้อสินค้า การชำระหนี้ล่าช้า การไม่ตั้งเป้าหมายทางการเงินในระยะยาว การไม่ดูแลบริหารการเงินอย่างใกล้ชิด การส่งเสริมทักษะทางการเงินคนไทยถูกนำเสนอใน 3 มิติ ประกอบด้วย การศึกษา รายได้ครัวเรือน และช่วงวัย สำหรับกลุ่มวัยแรงงานเจนเนอเรชั่น Y (เกิดปี 2524-2543) ส่วนใหญ่ไม่มีเป้าหมายทางการเงินระยะยาวและขาดการบริหารจัดการการเงินของตนเอง และกลุ่มวัยแรงงานเจนเนอเรชั่น X (เกิดปี 2509-2523) เป็นกลุ่มที่มีทักษะทางการเงินดีแต่ยังมีข้อจำกัดการบริหารจัดการเงินให้เพียงพอกับภาระทางการเงินที่เพิ่มขึ้นในการดูแลครอบครัว ในขณะที่ Grohmann et. al. (2021) ศึกษาเปรียบเทียบทักษะทางการเงินของชนชั้นกลางในประเทศไทยระหว่างเพศหญิงและชาย พบว่า ไม่ปรากฏความแตกต่างของทักษะทางการเงินอย่างมีนัยสำคัญ สาเหตุสำคัญมาจากลักษณะเฉพาะของประเทศไทยที่มีความเท่าเทียมกันเรื่องการเข้าถึงการศึกษา ตลาดแรงงาน และบทบาทการบริหารจัดการเงินในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษากลับพบว่าเพศหญิงมีการตัดสินใจทางการเงินที่หลีกเลี่ยงความเสี่ยงมากกว่าเพศชาย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตัวกำหนดทักษะทางการเงินและผลกระทบต่อการออมและการเข้าถึงบริการทางการเงินในประเทศเพื่อนบ้านที่รายได้ไม่สูงนัก อาทิ ลาว เวียดนาม และกัมพูชา ปรากฏในงานของ Morgan and Trinh (2017, 2019) เนื่องจากการศึกษาของ OECD (2016) ทำการศึกษาเปรียบเทียบทักษะทางการเงินเฉพาะ 30 ประเทศ ในกลุ่มประเทศอาเซียนมีเพียง 2 ประเทศเท่านั้นคือไทยและมาเลเซีย Morgan and Trinh (2017) พัฒนาแบบทดสอบทักษะทางการเงินและแบบสอบถามข้อมูลฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเวียดนามและกัมพูชา พบว่า คะแนนเฉลี่ยทักษะทางการเงินของทั้งสองประเทศค่อนข้างต่ำ กัมพูชาได้ 11.5 คะแนน และเวียดนามได้ 12.7 คะแนน อย่างไรก็ตาม เมื่อปรับตามระดับรายได้เฉลี่ยของประเทศจัดว่าผลคะแนนของสองประเทศอยู่ในระดับปานกลาง ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า ทักษะทางการเงินและระดับการศึกษามีผลกระทบเชิงบวกกับพฤติกรรมการออมเงินและการเข้าถึงบริการทางการเงินของสถาบันการเงินในระบบ ต่อมา Morgan and Trinh (2019) ใช้วิธีการศึกษาเดียวกันทำการตรวจสอบตัวกำหนดทักษะทางการเงินโดยดำเนินการสำรวจประชาชนในประเทศลาว พบว่า คะแนนทักษะทางการเงินเฉลี่ยของประชาชนลาวอยู่ที่ 12.5 คะแนน มากกว่ากัมพูชาแต่ต่ำกว่าของเวียดนามเล็กน้อย อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์สมการถดถอย พบว่า รายได้ การศึกษา และอายุมีส่วนเพิ่มทักษะทางการเงิน ทักษะทางการเงินและระดับการศึกษานำไปสู่การออมที่เพิ่มขึ้น ผู้วิจัยทำการแก้ปัญหา Endogeneity ที่ทักษะทางการเงินมักมีความสัมพันธ์กับการออม โดยการใช้ตัวแปรเครื่องมือ (Instrumental variable: IV) ได้แก่ คะแนนเฉลี่ยทักษะทางการเงินระดับตำบล ประสบการณ์ที่ตนเองหรือสมาชิกครอบครัวเคยได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจและความสามารถทางตัวเลขของกลุ่มตัวอย่าง โดยภาพรวมทั้งสามตัวแปรสามารถเป็นตัวแปรเครื่องมือที่ดีของทักษะทางการเงิน โดยค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรทักษะทางการเงินต่อการออมมีค่าเป็นบวกเช่นเดิมแต่มีขนาดเพิ่มขึ้นเล็กน้อย และที่น่าสนใจยิ่งพบว่า การมีทักษะทางการเงินที่ดีนำไปสู่การเข้าถึงบริการทางการเงิน

(financial inclusion) ที่หลากหลาย อาทิ การชำระเงินที่สถาบันการเงิน การมีบัญชีเงินฝาก การประกันภัย การกู้ยืมเงินกับสถาบันการเงินในระบบ เป็นต้น

Grohmann (2018) ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างทักษะทางการเงินกับพฤติกรรมทางการเงินของชนชั้นกลางในประเทศไทยเป็นกรณีศึกษาของประเทศตลาดเกิดใหม่ (Emerging market) ในเอเชีย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นแรงงานในกรุงเทพฯ ช่วงอายุ 18-60 ปี และมีรายได้ตั้งแต่ 15,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป จำนวน 491 ราย ผลการศึกษาพบว่า ความรู้พื้นฐานทางการเงินของคนไทยใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ยของประเทศอุตสาหกรรม แต่คนไทยยังมีความรู้ทางการเงินในระดับที่สูงน้อยกว่าต่างประเทศ เงินฝากเป็นผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่ประชาชนส่วนใหญ่คุ้นเคยในขณะที่การลงทุนในผลิตภัณฑ์ทางการเงินอื่นมีไม่มากนัก ผลจากการวิเคราะห์สมการถดถอยสนับสนุนความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างทักษะทางการเงินกับการตัดสินใจทางการเงินที่ดีและการลงทุนในผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่มีความซับซ้อน (Sophisticated financial products) มากขึ้น

การขาดทักษะทางการเงินที่เหมาะสมอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตหลังเกษียณของแรงงานได้ วีระชาติ กิเลนทอง และคณะ (2555) ศึกษาการเตรียมพร้อมทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานที่มีอายุระหว่าง 40-60 ปี ในพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล จำนวน 825 ราย พบว่า แรงงานส่วนหนึ่งมีความเสี่ยงจากการประสบปัญหาการมีเงินใช้จ่ายไม่พอหลังการเกษียณ ปัญหาสำคัญเกิดจากการวางแผนทางการเงินที่ล่าช้า การขาดความรู้ทางการเงินโดยเฉพาะการเลือกลงทุนในทรัพย์สินเสี่ยงเมื่อสูงอายุและการละเลยผลของเงินเพื่อต่อค่าใช้จ่ายในอนาคต ข้อเสนอแนะจากการศึกษาคือการส่งเสริมความรู้พื้นฐานทางการเงินควบคู่กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงิน เช่น การจำนองที่อยู่อาศัยย้อนกลับ (Reverse mortgage) เพื่อให้ผู้เกษียณได้รับเงินเป็นงวดๆ จากสถาบันการเงินเพื่อนำไปใช้จ่าย

การวิจัยในประเทศพัฒนาแล้ว เช่น ญี่ปุ่น สวิตเซอร์แลนด์ สหรัฐอเมริกา และแคนาดา มีผลการศึกษาบ่งชี้ว่าการมีทักษะทางการเงินช่วยให้ประชาชนมีการตัดสินใจทางการเงินดีขึ้นเนื่องจากโครงสร้างตลาดการเงินมีความซับซ้อนและมีความเสี่ยงมากกว่าในอดีต (Lusardi and Mitchell, 2011; Kadoya and Khan, 2020) นอกจากนี้ ยังมีผลการศึกษาเชิงประจักษ์ว่าการมีทักษะทางการเงินช่วยให้ประชาชนมีการเตรียมความพร้อมเรื่องเกษียณและค่าใช้จ่ายรักษาพยาบาลที่เพิ่มเติมจากหลักประกันพื้นฐานของภาครัฐ (Bank, 2010) รวมทั้งการลงทุนทางการเงินที่มีความเสี่ยงอย่างหุ้นหรือสินค้าโภคภัณฑ์ (Van Rooij et al., 2011)

2.3.3 โครงการส่งเสริมทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานที่ดำเนินการในประเทศไทย

ธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) ได้ริเริ่มโครงการฝึกอบรมทักษะทางการเงินให้กับกลุ่มเยาวชนและคนวัยทำงานโดยใช้ชื่อว่า *โครงการ Fin. ดี We Can Do* เป็นการให้ความรู้การบริหารจัดการเงินกับกลุ่มนักศึกษาอาชีวศึกษาที่จะเป็นกำลังแรงงานสำคัญของประเทศในอนาคตเพื่อปลูกฝังพฤติกรรมทางการเงินที่เหมาะสม โครงการดังกล่าวพัฒนาขึ้นจากข้อเท็จจริงจากฐานข้อมูลเครดิตแห่งชาติที่พบว่า คนรุ่นใหม่มีพฤติกรรมสร้างหนี้สินตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นวัยทำงาน ส่วนใหญ่มีจำนวนหนี้เพิ่มขึ้นจนเข้าสู่วัยเกษียณ รวมทั้งขาดการวางแผนการออมและลงทุนอย่างเป็นระบบ รูปแบบของโครงการเป็นการผสมผสานการให้ความรู้และการฝึกปฏิบัติจริง โดย ธปท. มีแผนขยายผลในสถานศึกษาหลายแห่ง ในปี 2561 มีการดำเนินการไปแล้ว 17 แห่ง

ผลลัพธ์ที่ได้คือชุดความรู้และการถอดบทเรียนเพื่อสร้างต้นแบบการส่งเสริมความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมกับสถาบันอาชีวศึกษาทั่วประเทศ

ในปี 2562 ธปท. จัดโครงการ *Fin. ดี Happy Life* โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นประชากรวัยทำงาน โดยทางธปท. มีการจัดการฝึกอบรมให้กับตัวแทนองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนใช้เวลา 1-2 วัน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ผู้ผ่านการฝึกอบรมตามเงื่อนไขจะได้ใบประกาศนียบัตรเป็น *Fin. Trainer* เพื่อนำเนื้อหาความรู้ไปสอนและขยายผลในองค์กรของตน ชุดความรู้ของโครงการดังกล่าวเน้นเรื่องการวางแผนทางการเงินและการจัดการหนี้สินโดยมีการจัดอบรมโดยตรงและผ่านช่องทางออนไลน์ สำหรับการขยายผลในองค์กรมีการดำเนินการ 2 ระดับ คือ กลุ่มเข้มข้น (*End users*) และกลุ่มทั่วไป (*Awareness*) กลุ่มแรกจะมีการทำแบบสำรวจก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการและมีการติดตามพฤติกรรมทางการเงินอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เป็นเวลา 4 เดือน ในขณะที่กลุ่มที่สองจะเป็นการเผยแพร่ความรู้ผ่านช่องทางการสื่อสารขององค์กร มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการออม การบริหารค่าใช้จ่าย และการจัดการหนี้สิน การติดตามผลการดำเนินโครงการปี 2562 พบว่า สัดส่วนของผู้มีเงินออมฉุกเฉินเพิ่มขึ้นร้อยละ 11 ในขณะที่สัดส่วนการออมต่อรายได้ค่อนข้างทรงตัวประมาณร้อยละ 21.3 และที่น่าสนใจ ยังพบว่า ภาระหนี้สินต่อรายได้ของผู้เข้าร่วมโครงการลดลงร้อยละ 7 (จากร้อยละ 46 เหลือร้อยละ 39) ใกล้เคียงกับสัดส่วนที่เหมาะสมตามหลักการจัดการหนี้สินที่ไม่ควรเกินกว่า 1 ใน 3 ของรายได้ และร้อยละ 13 ของผู้ที่มีหนี้บัตรเครดิตเงินสดสามารถปิดหนี้ทั้งหมดได้ อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินโครงการส่งผลกระทบเชิงบวกต่อการจัดการทางการเงินให้กับแรงงานโดยเฉพาะการลดจำนวนหนี้สิน

นอกจากนี้ ธปท. ยังขยายการร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการบริหารเงิน อาทิ การออกบูทคลินิกแก้หนี้ของบริษัทบริหารสินทรัพย์สุขุมวิท จำกัด (SAM) ให้กับพนักงานองค์กรต่าง ๆ การให้สถาบันการเงินมารับการเปิดบัญชีและเงินฝากในวันเงินเดือนออก และการสร้างกลุ่มซื้อขายของออนไลน์เพื่อสร้างรายได้เสริม หน่วยงานที่เข้าร่วมโครงการ *Fin. ดี Happy Life* ส่วนใหญ่เป็นองค์กรขนาดกลางและใหญ่และเป็นที่รู้จักของสังคมครอบคลุมหลากหลายสาขาการผลิต

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยเชิงประจักษ์ส่วนใหญ่แสดงถึงความสำคัญของการมีทักษะทางการเงินว่าเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการมีสุขภาพทางการเงินที่ดีโดยเฉพาะการบริหารจัดการทรัพย์สินหลังจากการเกษียณอายุ ในขณะที่งานวิจัยในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ค่อนข้างสูงในเขตเมือง การศึกษาในกลุ่มแรงงานภาคอุตสาหกรรมยังมีอยู่จำกัดโดยเฉพาะที่เป็นกลุ่มประชากรจากครัวเรือนฐานรากและมีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ มีการศึกษาระดับกลางและย้ายมาจากต่างถิ่น รวมทั้งยังมีภาระค่าใช้จ่ายให้กับสมาชิกครัวเรือนในภูมิภาคเดิมที่ส่วนหนึ่งยังทำการผลิตในภาคเกษตร แม้ว่าการทำงานในพื้นที่อุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเป็นช่องทางในการยกระดับฐานะของครัวเรือน ตัวแรงงานเองมักมีความตั้งใจเก็บออมเพื่อใช้เป็นเงินทุนในการประกอบธุรกิจหลังการเกษียณเนื่องจากสถานภาพการทำงานในภาคเอกชนไม่มั่นคงนัก ส่วนใหญ่อาจต้องเกษียณก่อนอายุ 60 ปี ดังนั้น การศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะทางการเงินให้กับแรงงานอุตสาหกรรมเพื่อให้มีการบริหารจัดการทางการเงินและการวางแผนการเงินสำหรับการเกษียณเป็นสิ่งสำคัญโดยเฉพาะประชากรระดับฐานรากให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ควบคู่กับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของภาครัฐ

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

การนำเสนอในบทนี้แบ่งเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกกล่าวถึงการระบุกลุ่มประชากรและการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ส่วนที่สองอธิบายโครงสร้างแบบสอบถามที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลระดับบุคคลและครัวเรือน รวมทั้งพฤติกรรมทางการเงินและความสนใจต่อการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มทักษะทางการเงิน ส่วนที่สามอธิบายวิธีการทางเศรษฐมิติที่ใช้ในการประมาณค่าเพื่อตรวจสอบปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดทักษะทางการเงินและองค์ประกอบและผลเชิงปริมาณต่อพฤติกรรมทางการเงินและความเพียงพอของเงินออม ส่วนสุดท้ายกล่าวถึงระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ในการถอดบทเรียนชุดความรู้การเพิ่มทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานจากประสบการณ์ของประเทศแคนาดาและสหรัฐอเมริกาเพื่อสร้างชุดความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมสำหรับแรงงานไทย

3.1 ประชากรและการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรของการศึกษานี้คือ แรงงานที่ทำงานในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมของ 3 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง และจากฐานข้อมูลนิคมอุตสาหกรรมในประเทศไทยปี 2563 พบว่า สามจังหวัดมีนิคมอุตสาหกรรมทั้งหมด 32 แห่ง เนื่องจากเป็นพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ที่ภาครัฐทำการลงทุนการเชื่อมโยงด้านคมนาคมและโครงสร้างพื้นฐานจำนวนมหาศาลเพื่อเพิ่มศักยภาพพื้นที่ให้เป็นศูนย์กลางด้านอุตสาหกรรมของประเทศและฐานการลงทุนของกลุ่มประเทศอาเซียนและประเทศมหาอำนาจโดยเฉพาะอุตสาหกรรมทันสมัย อาทิ อุตสาหกรรมยานยนต์สมัยใหม่ อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ และอุตสาหกรรมการแปรรูปอาหารที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้ภาคตะวันออกมีความต้องการแรงงานจำนวนมากและเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของแรงงานต่างถิ่นทั้งจากภูมิภาคอื่นและแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่มีการศึกษาดีหรือมีทักษะทางเทคโนโลยี จากฐานข้อมูลของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยพบว่า ในปี 2563 มูลค่าการลงทุนรวมของนิคมอุตสาหกรรมในสามจังหวัดมีมูลค่ามากกว่า 50,500 ล้านบาทหรือสูงกว่า สอดคล้องกับการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร (Thai Labor Force Survey: LFS) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ณ ไตรมาสที่ 3 ของปี 2563 พบว่า สถิติการจ้างงานภาคการผลิตระดับจังหวัดของ 3 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เท่ากับ 0.65 ล้านคนหรือเทียบเท่าร้อยละ 32 ของการจ้างงานทุกประเภท (2.05 ล้านคน) เป็นที่น่าสนใจว่าสัดส่วนการจ้างงานภาคอุตสาหกรรมของสามจังหวัดข้างต้นมากกว่าสัดส่วนเฉลี่ยของระดับประเทศที่พบว่าการจ้างงานภาคอุตสาหกรรมเพียงร้อยละ 16 จากการจ้างงานรวม (37.9 ล้านคน)

การเก็บข้อมูลการวิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสอบถามซึ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นแรงงานอุตสาหกรรมที่ทำงานในสถานประกอบการในเขตนิคมอุตสาหกรรมในสามจังหวัดภาคตะวันออกและมีอายุ 18 ปีขึ้นไป การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยใช้แนวทางของ Cochran (1977) ดังนั้น จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการศึกษานี้คำนวณได้จาก

$$n = \frac{Z^2 P(1-P)}{E^2} = \frac{1.96^2 \times 0.32 \times (1-0.32)}{0.05^2} = 334.37 \approx 335$$

เมื่อ Z คือ ค่าสถิติของการแจกแจงแบบปกติมาตรฐานที่ความน่าจะเป็นสะสมทางขวาเท่ากับ 0.025 ซึ่งมีค่าเท่ากับ 1.96

P คือ สัดส่วนของแรงงานภาคการผลิตต่อแรงงานทั้งหมดใน 3 จังหวัด

E คือ ระดับความผิดพลาดที่ยอมรับได้ กำหนดให้เท่ากับ 0.05

เมื่อแทนค่าตามรายละเอียดข้างต้นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการศึกษานี้คือ 335 ราย ทั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 5 รวมเป็น 352 ราย เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งอาจให้ข้อมูลไม่ครบถ้วนส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือผลการวิจัยโดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวัดทักษะทางการเงิน ขั้นตอนการสุ่มตัวอย่าง เริ่มจากการสุ่มเลือกนิคมอุตสาหกรรม 2 แห่งในแต่ละจังหวัด รวม 6 แห่ง หลังจากนั้น ทำการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างจากแต่ละนิคมอุตสาหกรรมประมาณ 60 ราย การเก็บข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์ผู้ตอบแบบสอบถามโดยตรงมีทั้งการพบปะซึ่งหน้า (Face-to-face) และผ่านระบบการสนทนาแบบออนไลน์โดยทีมผู้วิจัยที่ได้รับการฝึกอบรมเป็นผู้ถามคำถามทุกข้อและมีการอธิบายและยกตัวอย่างประกอบในกรณีที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีข้อสงสัยหรือต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมในบางคำถาม การกระจายตัวของกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยนี้มีการกำหนดสัดส่วนให้ใกล้เคียงกับการจ้างงานของแต่ละจังหวัด

3.2 โครงสร้างแบบสอบถาม

แบบสอบถามโครงการวิจัย “การสร้างต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานภาคอุตสาหกรรม การศึกษาจากนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก” ผู้วิจัยปรับจากแบบสอบถามของเครือข่ายระหว่างประเทศด้านการศึกษาการเงินซึ่งเป็นหน่วยงานขององค์กรเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาเศรษฐกิจ (Organisation for Economic Cooperation and Development International Network on Financial Education: OECD/INFE) และแบบสอบถามสำรวจทักษะทางการเงินของไทยของธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) โดยปรับปรุงให้สอดคล้องกับกลุ่มแรงงานภาคอุตสาหกรรมใน 3 จังหวัดภาคตะวันออก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ที่กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดเป็นแรงงานภาคเศรษฐกิจทางการ (Formal

sector) มีรายได้ประจำและจัดเป็นกลุ่มรายได้ปานกลางและสูงเมื่อเปรียบเทียบกับระดับรายได้เฉลี่ยของประเทศ

ทักษะทางการเงิน (Financial literacy) สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลักคือ 1) พฤติกรรมการเงิน (Financial behavior) 2) ทศคติทางการเงิน (Financial attitude) และ 3) ความรู้ทางการเงิน (Financial knowledge) องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความสำคัญและสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนำไปสู่การตัดสินใจทางการเงินที่เหมาะสมและสุขภาพทางการเงินที่ดี โดย OECD (2011: 3) ได้กำหนดความหมายของทักษะทางการเงินว่า

“A combination of awareness, knowledge, skill, attitude and behaviour necessary to make sound financial decisions and ultimately achieve individual financial wellbeing.”

แบบสอบถามที่ใช้เป็นการวัดคะแนนของแต่ละองค์ประกอบและผลรวมของทุกองค์ประกอบที่แสดงถึงระดับทักษะทางการเงินรวมของแรงงาน โครงสร้างแบบสอบถามแบ่งเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ ช่วงอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สถานะการทำงาน ภูมิภาค รายได้ครัวเรือน องค์ประกอบของสมาชิกครัวเรือน ลักษณะการอยู่อาศัย และจำนวนสมาชิกที่เป็นเด็ก (อายุไม่เกิน 15 ปี)

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการเงิน (Financial behavior) ประกอบด้วย ความรับผิดชอบและการตัดสินใจทางการเงินในส่วนที่ตนเองหามาได้และรายได้รวมของครัวเรือน การวางแผนค่าใช้จ่าย การจัดบันทึกค่าใช้จ่าย การจัดทำงบประมาณครัวเรือน การจัดเตรียมค่าใช้จ่ายประจำ อาทิ ค่าผ่อนบ้านหรือค่าเช่า ผ่อนรถหรือหนี้สินอื่น การใช้แอปพลิเคชันหรือโปรแกรมทางการเงินเพื่อติดตามค่าใช้จ่ายหรือหนี้สิน การใช้บริการการชำระเงินอัตโนมัติกับสถาบันการเงินเพื่อมั่นใจว่าชำระบิลค่าใช้จ่ายได้ครบและตรงเวลา รูปแบบการเก็บออม อาทิ เก็บเป็นเงินสด บัญชีเงินฝากธนาคาร ฝากเงินกับญาติพี่น้อง ซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินอื่น (พันธบัตร กองทุนรวม หุ้น ตราสารอนุพันธ์ และเงินดิจิทัล) ความเพียงพอของเงินออมเมื่อพบเจอสถานการณ์ไม่คาดฝัน การมีเป้าหมายทางการเงิน วิธีการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเงิน แหล่งเงินสำหรับค่าใช้จ่ายหลังเกษียณ วิธีการจัดการทางการเงินเมื่อเกิดปัญหารายได้ไม่พอค่าใช้จ่าย และการเปรียบเทียบและหาข้อมูลก่อนใช้บริการทางการเงินหรือซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงิน หลังจากนั้น ผู้วิจัยนำคำตอบจากแบบสอบถามมาสร้างเป็นคะแนนพฤติกรรมการเงินรวม 9 คะแนน โดยมีค่าคะแนนตั้งแต่ 0 ถึง 9 คะแนน การกำหนดคะแนนอาศัยแนวทางจากการศึกษาของ OECD (2016) ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบระหว่างประเทศ รวมทั้งผลการศึกษาของประเทศไทยที่ปรากฏในงานดังกล่าว

ส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับทัศนคติทางการเงิน (Financial attitude) ประกอบด้วย ชุดความคิดเกี่ยวกับความสุขจากการใช้จ่าย การเก็บออม ความพยายามเพื่อบรรลุเป้าหมายทางการเงิน ความพึงพอใจต่อสถานะทางการเงินในปัจจุบัน การชำระหนี้สิน ความคิดเห็นต่ออัตราดอกเบี้ยสินเชื่อที่ไม่มีหลักประกันอย่าง

บัตรเครดิตหรือสินเชื่อส่วนบุคคล คำถามส่วนนี้เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ หลังจากนั้น ผู้วิจัยนำมาปรับให้มีค่าเป็น 0 หรือ 1 คะแนนสำหรับคำถามแต่ละข้อ เพื่อสร้างเป็นคะแนนทัศนคติทางการเงินรวม 5 คะแนนโดยค่าที่เป็นไปได้มีตั้งแต่ 0 ถึง 5 คะแนน โดยหลักการ ระดับคะแนนที่สูงขึ้นแสดงถึงการมีทัศนคติที่ดีเอื้อต่อการเก็บออมและการมีภูมิคุ้มกันทางการเงินเมื่อต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงด้านลบที่เกิดขึ้น เช่น การตกงาน รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น

ส่วนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับความรู้ทางการเงิน (Financial knowledge) เป็นการวัดความรู้พื้นฐานด้านการเงินของกลุ่มตัวอย่างมีทั้งหมด 8 ข้อ ประกอบด้วย 1) เรื่องการหาร (ไม่คิดคะแนน) 2) มูลค่าเงินตามช่วงเวลา 3) อัตราดอกเบี้ย 4) การคิดดอกเบี้ยทบต้น 5) นิยามของเงินเฟ้อ 6) ความเสี่ยงและผลตอบแทน 7) การเปรียบเทียบระดับความเสี่ยงของการลงทุน และ 8) การกระจายความเสี่ยง ผู้ตอบแบบสอบถามต้องเลือกคำตอบที่คิดว่าถูกต้องเพียงข้อเดียว น้ำหนักคะแนนแต่ละข้อเท่ากัน รวมทั้งหมด 7 คะแนน ค่าที่เป็นไปได้มีตั้งแต่ 0 ถึง 7 คะแนน

ส่วนที่ 5 คำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นในการสร้างชุดความรู้ทักษะทางการเงิน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบชุดความรู้ “ทักษะทางการเงิน” ให้ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมี 3 คำถาม คำถามแรก เริ่มต้นด้วยการสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการสอนวิชาการจัดการเงินในหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับของการศึกษาในระบบโรงเรียน (ก่อนมัธยมศึกษาปีที่ 3) คำถามที่สอง ผู้ตอบแบบสอบถามต้องประเมินตนเองว่าหากตนมีความรู้พื้นฐานการจัดการเงินตั้งแต่วัยเรียนจะทำให้สถานะทางการเงินในปัจจุบันแตกต่างจากเดิมอย่างไร คำถามสุดท้าย เป็นการเลือกหัวข้อที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่ามีความสำคัญต่อการสร้างทักษะทางการเงินและสามารถใช้ประโยชน์ได้จริง โดยเลือกจากหัวข้อที่กำหนดให้ (10 รายการ) และสามารถเลือกได้มากกว่า 1 รายการ ตัวอย่างของหัวข้อทางการเงิน ได้แก่ การจัดทำงบประมาณรายได้อายรายจ่าย การเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินและการลงทุน การเลือกซื้อประกัน บัตรเครดิตและบัตรเครดิตเงินสด การวางแผนเกษียณ วิธีการเจรจาต่อรองกับเจ้าหนี้ การรู้เท่าทันมิจฉาชีพทางการเงิน เป็นต้น รายละเอียดของแบบสอบถามของการศึกษานี้แสดงในภาคผนวก

3.3 วิธีการทางเศรษฐมิติ

3.3.1 ตัวกำหนดทักษะทางการเงินและองค์ประกอบ

เนื้อหาส่วนนี้เป็นการอธิบายแนวทางการตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคะแนนรวมทักษะทางการเงินและคะแนนของแต่ละองค์ประกอบ ตัวแปรตามที่ใช้ในการวิเคราะห์มี 4 ตัวแปร ได้แก่ คะแนนทักษะทางการเงินรวม คะแนนพฤติกรรมทางการเงิน คะแนนทัศนคติทางการเงิน และคะแนนความรู้ทางการเงิน ชุดของตัวแปรอธิบายหลักประกอบด้วย เพศ อายุ อายุกำลังสอง ระดับการศึกษา รายได้ จำนวนสมาชิกครัวเรือนที่อยู่ในวัยเด็ก (อายุไม่เกิน 15 ปี) ในขณะที่ตัวแปรควบคุมอื่นแทนด้วยเวกเตอร์ X_i ประกอบด้วย ชุดของตัวแปรหุ่น (Dummy variable) แทนภูมิภาคและลักษณะการจ้างงานและสถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่าง สมการเชิงประจักษ์ที่ทำการประมาณค่าสามารถเขียนแสดงได้ ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{Fscore}_i = & \beta_0 + \beta_1 \text{female}_i + \beta_2 \text{age}_i + \beta_3 \text{age}_i^2 + \beta_4 \text{edu}_i \\ & + \beta_5 \text{income}_i + \beta_6 \text{nchild}_i + X_i \gamma + \varepsilon_i \end{aligned} \quad (3-1)$$

โดยที่ Fscore_i คือคะแนนทักษะทางการเงินหรือคะแนนองค์ประกอบย่อยที่สนใจ ε_i คือค่าความคลาดเคลื่อนสมมติให้มีการแจกแจงปกติมีค่าเฉลี่ยเป็นศูนย์และความแปรปรวนสามารถหาค่าได้ (Finite variance)

การศึกษานี้คาดการณ์ว่าความสัมพันธ์ระหว่างทักษะทางการเงินและอายุเป็นไปตามสมมติฐานการบริโภคแบบวงจรชีวิต (Life-cycle hypothesis of consumption) กล่าวคือ ทักษะทางการเงินเพิ่มขึ้นตามวัยและการเปลี่ยนแปลงของชีวิต จนถึงวัยกลางคน หลังจากนั้น ทักษะทางการเงินมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากแรงงานอาจตามความก้าวหน้าเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการบริหารจัดการด้านการเงินได้น้อยลง ค่าสัมประสิทธิ์ของการศึกษา (β_4) และรายได้ (β_5) น่าจะมีค่าบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติแต่อาจมีความแตกต่างตามองค์ประกอบทักษะทางการเงินที่พิจารณา เช่น สัมประสิทธิ์ของการศึกษาของสมการความรู้ทางการเงินอาจมีค่ามากกว่าหรือน้อยกว่าสัมประสิทธิ์ของสมการทัศนคติทางการเงิน เป็นต้น นอกจากนี้ ความแตกต่างของภูมิสำเนา การจ้างงานและสถานภาพสมรสอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถอธิบายการมีทักษะทางการเงินได้อย่างไรก็ตาม ปัญหาทางเศรษฐมิติที่อาจเกิดขึ้นในการประมาณค่าสมการที่ 3-1 คือค่าความแปรปรวนของตัวคลาดเคลื่อนไม่คงที่ (Heteroscedasticity) ดังนั้น การทดสอบสมมติฐานทั้งหมดของการศึกษานี้จะใช้ค่า Robust standard error แทน เพื่อให้ผลการประมาณค่าและผลการทดสอบสมมติฐานมีความน่าเชื่อถือ

3.3.2 ผลเชิงปริมาณของทักษะทางการเงินต่อพฤติกรรมการออมและปัญหาจากการขาดเงินออม

จากการตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากแบบสอบถาม ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ของการศึกษานี้มีรายได้ประจำค่อนข้างสูงและมีทักษะทางการเงินในระดับสูงแต่กลับประสบปัญหาต้องกู้ยืมเงินเพิ่มเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ไม่คาดฝัน ร้อยละ 72 ของกลุ่มตัวอย่างระบุว่าตนประสบปัญหารายได้ไม่พอใช้จนถึงสิ้นเดือนในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา ยิ่งไปกว่านั้น มีเพียงหนึ่งในสามเท่านั้นที่มีเงินออมเพียงพอสามารถรองรับค่าใช้จ่ายครัวเรือนได้นานกว่า 3 เดือนโดยไม่ต้องกู้ยืมเงินหากขาดรายได้จากการทำงาน ดังนั้น การประมาณค่าส่วนนี้จะเน้นที่การตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างทักษะทางการเงินกับศักยภาพการออมของกลุ่มตัวอย่าง อย่างไรก็ตาม คะแนนทักษะทางการเงินอาจมีความสัมพันธ์กับค่าความคลาดเคลื่อนของสมการกำหนดพฤติกรรมการออมทำให้ผลการประมาณค่าขาดความน่าเชื่อถือเนื่องจากเกิดปัญหา Endogenous regressor ดังนั้น ผู้วิจัยแก้ปัญหาโดยใช้จำนวนรูปแบบการออมของกลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแปรเครื่องมือ (Instrumental variable: IV) สำหรับตัวแปรทักษะทางการเงิน สำคัญคือ หากแรงงานมีทักษะทางการเงินที่ดีมีแนวโน้มเลือกผลิตภัณฑ์การเงินที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการตามช่วงวัยรวมทั้งยังไปการกระจายความเสี่ยง สมการเชิงประจักษ์ที่ทำการประมาณค่าคือ

$$S_i^k = \alpha_0 + \gamma \widehat{Flit}_i + \alpha_1 female_i + \alpha_2 age_i + \alpha_3 age_i^2 + \alpha_4 edu_i + \alpha_5 income_i + \alpha_6 nchild_i + X_i \delta + \varepsilon_i, \quad k = 1, 2, 3 \quad (3-2)$$

โดยที่

$$Flit_i = \pi_0 + \pi_1 z + \pi_2 female_i + \pi_3 age_i + \pi_4 age_i^2 + \pi_5 edu_i + \pi_6 income_i + \pi_7 nchild_i + X_i \Pi + \varepsilon_i \quad (3-3)$$

เมื่อ S_i^k คือตัวแปรหุ่นที่แสดงถึงการเก็บออมของกลุ่มตัวอย่าง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) เงินออมไม่พอกับรายจ่ายไม่คาดฝัน S_i^1 กำหนดให้มีค่าเท่ากับหนึ่ง หากผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าตนมีเงินออมไม่พอเมื่อมีรายจ่ายไม่คาดคิดเทียบเท่าเงินเดือนทั้งเดือน และเท่ากับศูนย์หากมีเงินออมพอรองรับค่าใช้จ่ายนั้นได้
- 2) ปัญหา “ชักหน้าไม่ถึงหลัง” S_i^2 กำหนดให้มีค่าเท่ากับหนึ่ง หากผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าตนมีรายได้ไม่พอใช้จนถึงสิ้นเดือนอย่างน้อย 1 เดือนในรอบปีที่ผ่านมา และเท่ากับศูนย์หากไม่เคยเกิดปัญหาดังกล่าว
- 3) ความพร้อมของเงินออมเพื่อใช้จ่ายยามฉุกเฉิน S_i^3 กำหนดให้มีค่าเท่ากับหนึ่ง หากผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าตนมีเงินออมมากกว่าค่าใช้จ่ายประจำ 3 เดือนขึ้นไป และเท่ากับศูนย์หากมีเงินออมไม่เกิน 3 เดือนของค่าใช้จ่ายประจำ

การศึกษานี้มีสมมติฐานว่าค่าสัมประสิทธิ์ของทักษะทางการเงินจะมีค่าเป็นลบสำหรับ 2 สมการแรก S_i^1 และ S_i^2 ที่สะท้อนถึงปัญหาทางการเงินจากการขาดเงินออม ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์ของทักษะทางการเงินต่อความพร้อมของเงินออมเพื่อใช้จ่ายยามฉุกเฉิน (S_i^3) จะมีค่าเป็นบวก กล่าวคือ การมีทักษะทางการเงินจะส่งผลเชิงบวกให้ครัวเรือนมีการเตรียมพร้อมทางการเงินโดยมีการเก็บออมมากขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการก่อหนี้สินใหม่โดยไม่จำเป็น

ตัวแปร z คือ จำนวนช่องทางการเก็บออมใช้เป็นตัวแปรเครื่องมือ (Instrumental variable: IV) แทนคะแนนทักษะทางการเงิน

การประมาณค่าเริ่มจากสมการที่ (3-3) หลังจากนั้น นำค่าประมาณ (Fitted value) ใช้เป็นตัวแปรอธิบายพฤติกรรมกรออมในสมการที่ (3-2) โดยใช้แบบจำลองโพรบิต (Probit) ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกในการแปลผลการศึกษา ผู้วิจัยจะคำนวณค่า Marginal effect ที่แสดงผลเชิงปริมาณของตัวแปรอธิบายสำคัญ อาทิ ทักษะทางการเงิน รายได้ อายุ การศึกษา เป็นต้น ต่อความน่าจะเป็นที่จะประสบปัญหาทางการเงินเกี่ยวกับการออมและใช้วิธี Delta method เพื่อหาค่า Robust standard error ในการวิเคราะห์และแปลผลการศึกษา

3.4 การสังเคราะห์ผลการศึกษาเพื่อสร้างต้นแบบชุดความรู้ “ทักษะทางการเงิน”

เนื้อหาส่วนนี้เป็นการอธิบายระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้เป็นแนวทางการสร้างต้นแบบชุดความรู้ “ทักษะทางการเงิน” สำหรับแรงงานไทยโดยอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence-based practice) จากการศึกษาเชิงปริมาณที่ได้นำเสนอไปในหัวข้อ 3.2 และ 3.3 ในรูปแบบบทความสั้นใช้ภาษาเข้าใจง่ายและสามารถนำไป

ปฏิบัติได้จริง ผู้วิจัยเริ่มจากการสำรวจเอกสารชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ของสหรัฐอเมริกาและแคนาดาที่มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในการให้ความรู้ทางการเงินกับประชาชน ประกอบด้วย

1) *Money Smart for Adults (MSA)* ของสถาบันประกันเงินฝาก (Federal Deposit Insurance Corporation: FDIC) ประเทศสหรัฐอเมริกา

2) *Your Financial Toolkit* ของ Financial Consumer Agency ประเทศแคนาดา

(รายละเอียดของเนื้อหาและการจัดกิจกรรมของทั้งสองชุดความรู้ทางการเงินทั้งสองชุดที่จะใช้เป็นแนวทางการสร้างต้นแบบสำหรับแรงงานไทยจะนำเสนอในบทที่ 5)

จากการตรวจสอบของผู้วิจัยโดยการวิจัยเอกสาร (Documentary research) จากชุดความรู้การเงินสำหรับผู้ใหญ่ทั้งสองชุด พบว่า เนื้อหาของชุดการเรียนรู้ทั้งสองมีเนื้อหาใกล้เคียงกันโดยเริ่มจากหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับรายรับ รายจ่าย และการกำหนดงบประมาณ จนถึงการออมและการเลือกผลิตภัณฑ์หรือบริการทางการเงิน การรู้เท่าทันสินเชื่อประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะสินเชื่อที่ไม่มีหลักประกัน (Unsecured loan) อย่างบัตรเครดิตหรือบัตรกดเงินสด และเหตุผลที่ว่าเพราะเห็นได้สินเชื่อดังกล่าวจึงมีการคิดอัตราดอกเบี้ยสูง อย่างไรก็ตาม หากดำเนินการสอนให้ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดอาจใช้เวลาถึง 2-3 เดือนและต้องมีการเรียนต่อเนื่องอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ดังนั้น การสร้างต้นแบบความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานภาคอุตสาหกรรมจากการวิจัยนี้จะถูกนำเสนอในรูปแบบบทความสั้นแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ แก่นสาระ (Key message) แผนการปฏิบัติ (Action plan) และการแนะนำเอกสารหรือแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม

การคัดสรรหัวข้อทักษะทางการเงินมาจากข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามในการจำแนกว่าแรงงานส่วนใหญ่ขาดความรู้ทางการเงินด้านใดประมวลจากคำถามส่วนของความรู้ทางการเงิน และความสนใจของแรงงานว่าต้องการหาความรู้เพิ่มเติมเรื่องใดมากเป็นพิเศษ อาทิ การเลือกซื้อประกันภัย การสมัครสินเชื่อ การวางแผนเกษียณ การเจรจาต่อรองกับเจ้านาย เป็นต้น หลังจากนั้น ทำการจัดประชุมย่อยเพื่อปรึกษารื้อกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งแรงงาน ตัวแทนผู้ประกอบการ และสถาบันการเงิน ในการอภิปรายแลกเปลี่ยนเพื่อเลือกหัวข้อทางการเงินเกี่ยวเนื้อหาและแนวทางปฏิบัติที่สามารถทำได้จริงและเห็นการเปลี่ยนแปลงในระยะเวลายั่งยืนในการส่งเสริมพฤติกรรมทางการเงินและการสร้างระบบติดตามเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายนำไปใช้งานจริงและมีความต่อเนื่องเพื่อสร้างความมั่นคงทางการเงินในระยะยาวโดยเฉพาะการเตรียมความพร้อมทางการเงินหลังเกษียณ

บทที่ 4

ผลการศึกษา

เนื้อหาบทนี้เป็นนำเสนอผลการศึกษาเชิงปริมาณเริ่มจากสถิติพรรณนาข้อมูลทั่วไปและทักษะทางการเงินรวมของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนของผลคะแนนทักษะทางการเงินรวมแบ่งเป็น 3 องค์ประกอบคือ พฤติกรรมทางการเงิน ทักษะทางการเงิน และความรู้ทางการเงิน กลุ่มตัวอย่างของการศึกษาคั้งนี้เป็นแรงงานภาคอุตสาหกรรมใน 3 จังหวัดของภาคตะวันออก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการออกแบบต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินที่เหมาะสมสำหรับแรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งการอภิปรายผลผลการวิเคราะห์สมการถดถอยของตัวกำหนดทักษะทางการเงินและองค์ประกอบและความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างทักษะทางการเงินกับความสามารถในการเก็บออมและการบริหารค่าใช้จ่ายครัวเรือน

4.1 สถิติพรรณนาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้จากการศึกษานี้เท่ากับ 352 รายโดยคำนวณตามแนวทางของ Cochran (1977) เพื่อกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมที่ได้นำเสนอไปในบทที่ 3 โดยภาพรวม การกระจายตัวของกลุ่มตัวอย่างจากจังหวัดชลบุรีและระยองใกล้เคียงกัน (ประมาณร้อยละ 35) ส่วนที่เหลือร้อยละ 30 เป็นกลุ่มตัวอย่างจากจังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มตัวอย่างชายมากกว่าหญิงพอสมควร กล่าวคือ ร้อยละ 59 (207 ราย) เป็นชาย และร้อยละ 41 (145 ราย) ความแตกต่างดังกล่าวน่าจะเป็นเพราะการจ้างงานภาคอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มีความต้องการแรงงานที่มีทักษะทางงานช่างและแรงงานจบสายอาชีพซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย

ตารางที่ 4-1 แสดงการแจกแจงช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่าง ผลจากแบบสอบถามพบว่า ร้อยละ 61 ของกลุ่มตัวอย่างมีอายุตั้งแต่ 18 ถึง 40 ปี ซึ่งประกอบด้วย 3 กลุ่มอายุ ได้แก่ อายุ 18-19 ปี อายุ 20-29 ปี และอายุ 30-39 ปี ตามลำดับ ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในช่วงอายุ 40-49 ปี และ 50-59 ปี มีสัดส่วนรวมกันประมาณหนึ่งในสามและกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีอยู่เพียงร้อยละ 6 เท่านั้น สะท้อนว่าความต้องการแรงงานในนิคมอุตสาหกรรมมีความโน้มเอียงไปยังการจ้างแรงงานวัยหนุ่มสาวมากกว่าการจ้างแรงงานที่ใกล้หรืออยู่ในวัยเกษียณ

ตารางที่ 4-1 ช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่าง

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
18-19 ปี	24	6.8
20-29 ปี	109	31.0
30-39 ปี	81	23.0
40-49 ปี	66	18.8
50-59 ปี	52	14.8
60 ปีขึ้นไป	20	5.7

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถาม ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

เมื่อจำแนกกลุ่มตัวอย่างตามระดับการศึกษาซึ่งแสดงในตารางที่ 4-2 พบว่า แรงงานที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีมีสัดส่วนมากที่สุดเท่ากับร้อยละ 28 (98 ราย) รองลงมาคือ มัธยมศึกษาตอนปลายหรือปวช. (ร้อยละ 27) และอนุปริญญาหรือปวส. (ร้อยละ 19) ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นมีสัดส่วนน้อยมากรวมกันเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น เมื่อพิจารณาถึงสถานภาพสมรสดังปรากฏในตารางที่ 4-3 พบว่า เกือบครึ่ง (ร้อยละ 47) ของกลุ่มตัวอย่างมีสถานภาพโสด ในขณะที่ร้อยละ 39 สมรสแล้ว และร้อยละ 14 มีสถานภาพหม้าย หย่าร้างหรือแยกกันอยู่ ตามลำดับ

ตารางที่ 4-2 ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	5	1.4
มัธยมต้น	29	8.2
มัธยมปลายและปวช.	94	26.7
อนุปริญญาและปวส.	65	18.5
ปริญญาตรี	98	27.8
สูงกว่าปริญญาตรี	61	17.3

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 4-3 สถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่าง

สถานภาพสมรส	จำนวน (คน)	ร้อยละ
โสด	166	47.2
สมรสแล้ว	136	38.6
หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่	50	14.2

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

สถานะการจ้างงานของกลุ่มตัวอย่างสามารถจำแนกเป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) พนักงานพาร์ทไทม์ 2) พนักงานเต็มเวลาที่เป็นพนักงานประจำ 3) พนักงานเต็มเวลาที่ยังไม่ได้รับการบรรจุเป็นพนักงานประจำ 4) กลุ่มที่กำลังหางาน และ 5) กลุ่มที่เกษียณอายุหรือไม่ได้ทำงานแล้ว จากตารางที่ 4-4 พบว่า ประมาณร้อยละ 72 ของกลุ่มตัวอย่างมีสถานะเป็นพนักงานเต็มเวลา ในจำนวนนี้ร้อยละ 39 เป็นพนักงานประจำ ส่วนที่เหลือเป็นพนักงานที่ยังไม่ได้รับการบรรจุจากสถานประกอบการ ในขณะที่สัดส่วนแรงงานที่ทำงานพาร์ทไทม์มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 13 และที่น่าสนใจพบว่า ประมาณร้อยละ 10 ของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในสถานะว่างงานและอยู่ในช่วงหางานใหม่ ในขณะที่สัดส่วนแรงงานที่เกษียณหรือไม่ได้ทำงานแล้วมีน้อยสุดเพียงร้อยละ 5 เท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อจำแนกกลุ่มแรงงานตัวอย่างตามภูมิภาคที่เป็นภูมิลำเนาเดิมพบว่า สัดส่วนแรงงานที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมากที่สุดเท่ากับร้อยละ 34 (119 ราย) รองลงมาคือภาคกลาง (ร้อยละ 28) และกรุงเทพฯและปริมณฑล (ร้อยละ 17) ตามลำดับ ในขณะที่สัดส่วนแรงงานจากภาคเหนือและภาคใต้มีไม่มากนัก ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะระยะทางที่ห่างไกลกันมาก การย้ายถิ่นจากภูมิลำเนาเดิมมีค่าใช้จ่ายสูง อาทิ ค่าเดินทาง ความคุ้นเคยกับสถานที่ การมีเครือข่ายของเพื่อนหรือญาติพี่น้องที่มาจากภูมิลำเนาเดียวกัน เป็นต้น¹

ตารางที่ 4-4 สถานะการทำงานของกลุ่มตัวอย่าง

การทำงาน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
พนักงานพาร์ทไทม์	47	13.1
พนักงานเต็มเวลาแต่ไม่ใช่พนักงานประจำ	116	33.0
พนักงานเต็มเวลาและเป็นพนักงานประจำ	137	38.9
กำลังหางาน	35	9.9
เกษียณหรือไม่ได้ทำงานแล้ว	17	4.8

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 4-5 รายได้เฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง

รายได้ครัวเรือนต่อเดือน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เกิน 20,000 บาท	20	5.7
20,001-40,000 บาท	79	22.4
40,001-60,000 บาท	100	28.4
60,001-80,000 บาท	82	23.3
80,001-100,000 บาท	50	14.2
มากกว่า 100,000 บาท	21	6.0

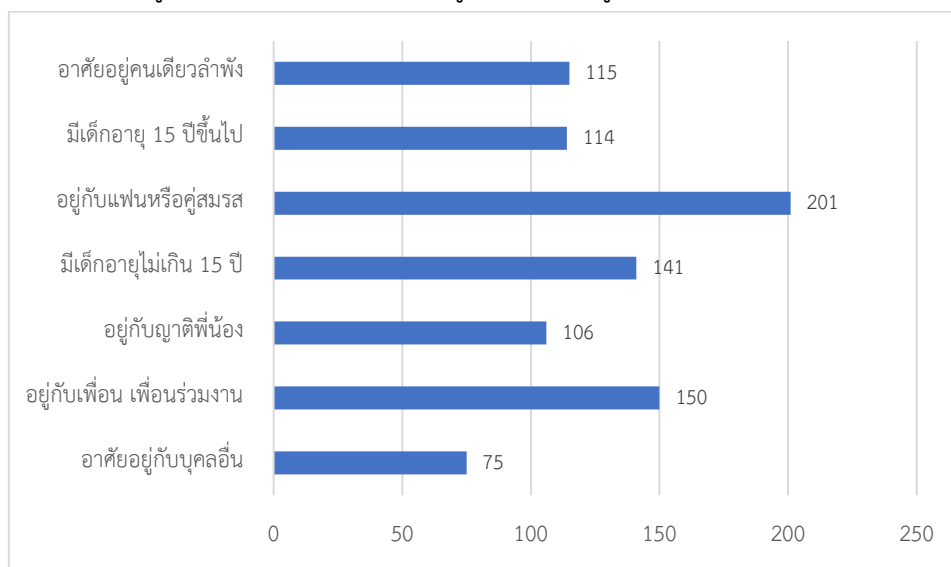
หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

¹ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีภูมิลำเนาใน 3 จังหวัดคือ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง จัดอยู่ในกลุ่มภาคกลาง

กลุ่มตัวอย่างของการศึกษานี้เป็นกลุ่มที่มีรายได้ครัวเรือนค่อนข้างสูง ร้อยละ 44 ของกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มรายได้สูงมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า 60,001 บาทต่อเดือน และร้อยละ 28 มีรายได้ปานกลางอยู่ในช่วง 40,001-60,000 บาทต่อเดือน ในขณะที่กลุ่มที่มีรายได้ไม่เกิน 20,000 บาทมีเพียงร้อยละ 6 เท่านั้น (ดูตารางที่ 4-5) รายได้ที่แสดงเป็นรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนจากทุกแหล่งที่มา เช่น การทำงาน การทำการเกษตร การรับสวัสดิการ ดอกเบี้ย เป็นต้น เมื่อใช้ค่ากลางของแต่ละช่วงชั้นรายได้ในแบบสอบถามแทนรายได้ครัวเรือนรายได้เฉลี่ยจะเท่ากับ 58,000 บาทต่อเดือนซึ่งถือว่ามากกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศพอสมควร²

รูปที่ 4-1 แสดงองค์ประกอบของสมาชิกครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างโดยผู้ตอบแบบสอบถามต้องประเมินตนเองว่ารูปแบบการอยู่อาศัยของตนตรงกับลักษณะใดบ้างและสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ โดยภาพรวม พบว่า มากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 57) ระบุว่าตนอาศัยอยู่กับแฟนหรือคู่สมรส รองลงมาคือ การอาศัยกับเพื่อนหรือเพื่อนร่วมงาน (ร้อยละ 43) และมีเด็กอายุไม่เกิน 15 ปีในครัวเรือน (ร้อยละ 40) ตามลำดับ สำหรับรูปแบบการอาศัยอื่น อาทิ การอาศัยอยู่คนเดียวลำพัง มีเด็กอายุ 15 ปีขึ้นไป และอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องมีสัดส่วนใกล้เคียงกันประมาณร้อยละ 30 ในขณะที่การอาศัยกับผู้ไม่ใช่ญาติและเพื่อนมีสัดส่วนน้อยสุดเท่ากับร้อยละ 21 เมื่อพิจารณาจำนวนสมาชิกครัวเรือนที่เป็นวัยเด็กแสดงในในตารางที่ 4-6 พบว่า เกือบครึ่ง (ร้อยละ 48) ของกลุ่มตัวอย่างไม่มีเด็กอายุไม่เกิน 15 ปีอาศัยในครัวเรือน ร้อยละ 47 ของกลุ่มตัวอย่างมีเด็ก 1- 2 คนในครัวเรือน ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีเด็กในครัวเรือนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 5 เท่านั้น

รูปที่ 4-1 องค์ประกอบและรูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือน

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คนประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

² สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่ารายได้ครัวเรือนไม่เกิน 20,000 บาท ผู้วิจัยกำหนดให้กลุ่มนี้มีรายได้เท่ากับ 20,000 บาท และกลุ่มที่มีรายได้มากกว่า 100,000 บาท กำหนดให้มีรายได้เท่ากับ 120,000 บาท

ตารางที่ 4-6 จำนวนสมาชิกครัวเรือนที่อายุไม่เกิน 15 ปี

จำนวนเด็ก	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่มี	169	48.0
1 คน	73	20.7
2 คน	94	26.7
ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป	16	4.6

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

4.2 สถิติพรรณนาเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง

คำถามแรกในส่วนของพฤติกรรมทางการเงินเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรับผิดชอบและการตัดสินใจทางการเงินของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ร้อยละ 92 ของกลุ่มตัวอย่างทำการตัดสินใจทางการเงินด้วยตนเองในส่วนของรายได้ที่ตนหามาเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการตัดสินใจทางการเงินระดับครัวเรือน พบว่า ร้อยละ 89 ระบุว่าตัดสินใจด้วยตนเองหรือมีการปรึกษาร่วมกับสมาชิกครัวเรือน ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 11 ที่ระบุว่าอำนาจการตัดสินใจภายในครัวเรือนเป็นความรับผิดชอบของสมาชิกท่านอื่น สะท้อนว่ากลุ่มตัวอย่างของการศึกษารุ่นนี้มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทางการเงินทั้งของตนเองและครัวเรือน

คำถามหลักที่ใช้วัดพฤติกรรมทางการเงินด้านอื่นของกลุ่มตัวอย่างคือ “ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ท่านหรือครัวเรือนของท่านมีการดำเนินการในข้อต่อไปนี้หรือไม่” ประกอบด้วย 6 ข้อย่อย ผู้ตอบแบบสอบถามต้องเลือกตอบอย่างใดอย่างหนึ่งว่า “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” ผลการสำรวจของกลุ่มตัวอย่างสามารถสรุปได้ตามตารางที่ 4-7 พบว่า พฤติกรรมทางการเงินที่กลุ่มตัวอย่างมีการดำเนินการในสัดส่วนมากที่สุดคือ การวางแผนจัดการรายได้และรายจ่าย (ร้อยละ 82.4) รองลงมาคือการจดบันทึกค่าใช้จ่ายเป็นประจำ (ร้อยละ 69.6) ในขณะที่พฤติกรรมทางการเงินที่มีการดำเนินการน้อยที่สุดคือ การบันทึกค่าใช้จ่ายที่กำลังมาถึงเพื่อมั่นใจว่าสามารถชำระได้ตรงเวลา (ร้อยละ 48.0) นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพฤติกรรมทางการเงินอื่นที่มีส่วนสนับสนุนการบริหารค่าใช้จ่ายประจำและการเก็บออม อาทิ การแยกค่าใช้จ่ายประจำออกจากค่าใช้จ่ายทั่วไป การใช้แอปพลิเคชันหรือโปรแกรมติดตามค่าใช้จ่าย เป็นต้น โดยมีสัดส่วนระหว่างร้อยละ 49.7 ถึงร้อยละ 69.6

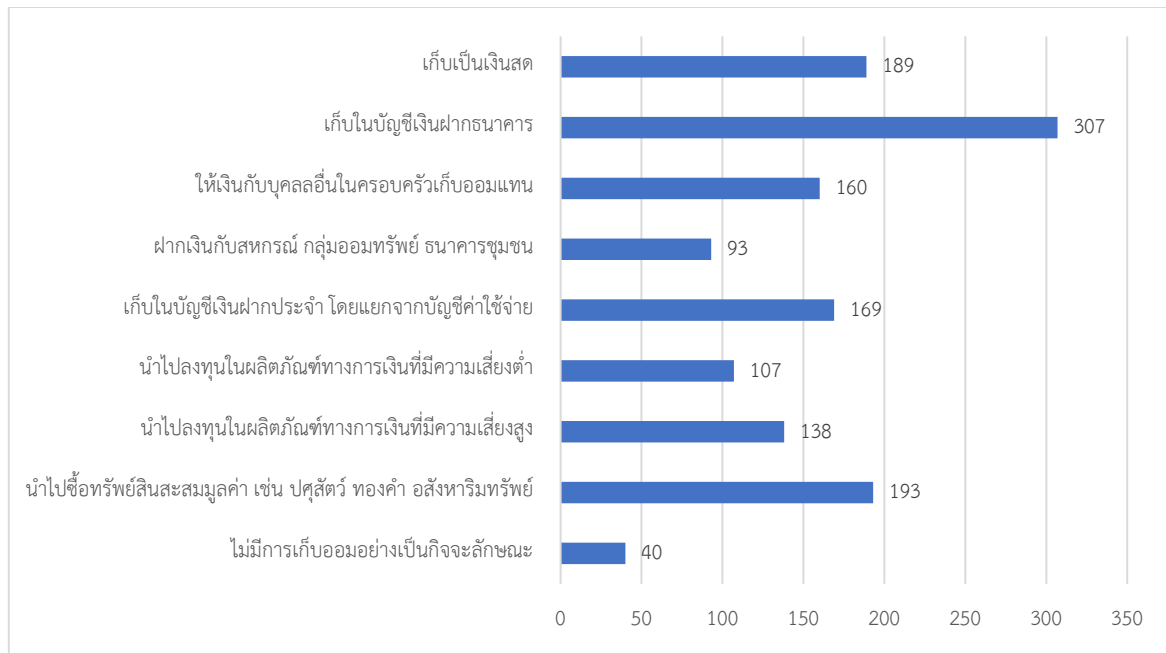
ตารางที่ 4-7 สถิติพรรณนาเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเงินในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา

คำถาม	ใช่	ไม่ใช่
มีการวางแผนการจัดการรายได้และรายจ่าย	290	62
	(82.4)	(17.6)
มีการจดบันทึกค่าใช้จ่ายเป็นประจำ	245	107
	(69.6)	(30.4)
มีการจัดเตรียมค่าใช้จ่ายประจำ แยกออกจากค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน	184	168
	(52.3)	(47.7)
มีการบันทึกค่าใช้จ่ายประจำที่กำลังมาเพื่อมั่นใจว่าจะสามารถชำระได้	169	183
	(48.0)	(52.0)
ใช้แอปพลิเคชันโทรศัพท์หรือโปรแกรมทางการเงินเพื่อติดตามค่าใช้จ่าย	214	138
	(60.8)	(39.2)
ใช้บริการการเงินอัตโนมัติสำหรับค่าใช้จ่ายทั่วไป เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ	175	177
	(49.7)	(50.3)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บแสดงร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

คำถามส่วนต่อมาเป็นการวัดพฤติกรรมการออม (Saving behavior) ของกลุ่มตัวอย่าง คำถามที่ใช้คือ “ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ท่านมีการเก็บออมเงินในลักษณะใดบ้าง ไม่รวมเงินประกันสังคมและเงินกองทุนสำรองเลี้ยงชีพของที่ทำงาน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)” ผลการสำรวจแสดงในรูปที่ 4-2 โดยภาพรวม พบว่า ร้อยละ 89 ของกลุ่มตัวอย่างมีการเก็บออมอย่างน้อย 1 รูปแบบในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ OECD (2016) ที่พบว่า ร้อยละ 86 ของคนไทยมีการเก็บออมหรือมีลักษณะ “Active saver” เมื่อพิจารณารูปแบบการเก็บออม พบว่า ร้อยละ 87 มีการเก็บเงินในบัญชีเงินฝากธนาคาร อย่างไรก็ตาม มีเพียงร้อยละ 48 ที่ระบุว่าบัญชีการออมแยกจ่ายบัญชีธนาคารสำหรับการใช้จ่าย และที่น่าสนใจ พบว่า กลุ่มตัวอย่างประมาณครึ่งหนึ่งมีพฤติกรรมการออมและลงทุนลักษณะอื่นที่ไม่ผ่านสถาบันการเงิน เช่น การเก็บเป็นเงินสด (ร้อยละ 54) การให้บุคคลอื่นในครอบครัวเก็บออมให้ (ร้อยละ 46) และการซื้อทรัพย์สินสะสมมูลค่า เช่น ปศุสัตว์ ทองคำ อสังหาริมทรัพย์ (ร้อยละ 55) ในขณะที่การออมและลงทุนในผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่ไม่ใช่เงินฝากมีสัดส่วนไม่มากนัก กล่าวคือ ร้อยละ 30 ของกลุ่มตัวอย่างเลือกลงทุนในผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่มีความเสี่ยงต่ำ เช่น พันธบัตร กองทุนรวมตลาดเงินหรือตราสารหนี้ และร้อยละ 39 ลงทุนในผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่มีความเสี่ยงสูง เช่น ตราสารทุน กองทุนรวมตราสารทุน เงินดิจิทัล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 11 ที่ระบุว่าตนเองไม่มีการเก็บออมอย่างเป็นทางการจะลักษณะ เมื่อพิจารณารูปแบบการออมและลงทุนของแรงงานอุตสาหกรรมอาจกล่าวได้ว่า แรงงานส่วนใหญ่เข้าถึงบริการทางการเงิน (Financial inclusion) จากสถาบันทางการเงินในระบบได้เป็นอย่างดีและมีความคุ้นเคยกับผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่หลากหลายโดยเลือกให้เหมาะสมกับเป้าหมายทางการเงินและความสามารถในการยอมรับความเสี่ยงของแต่ละบุคคล

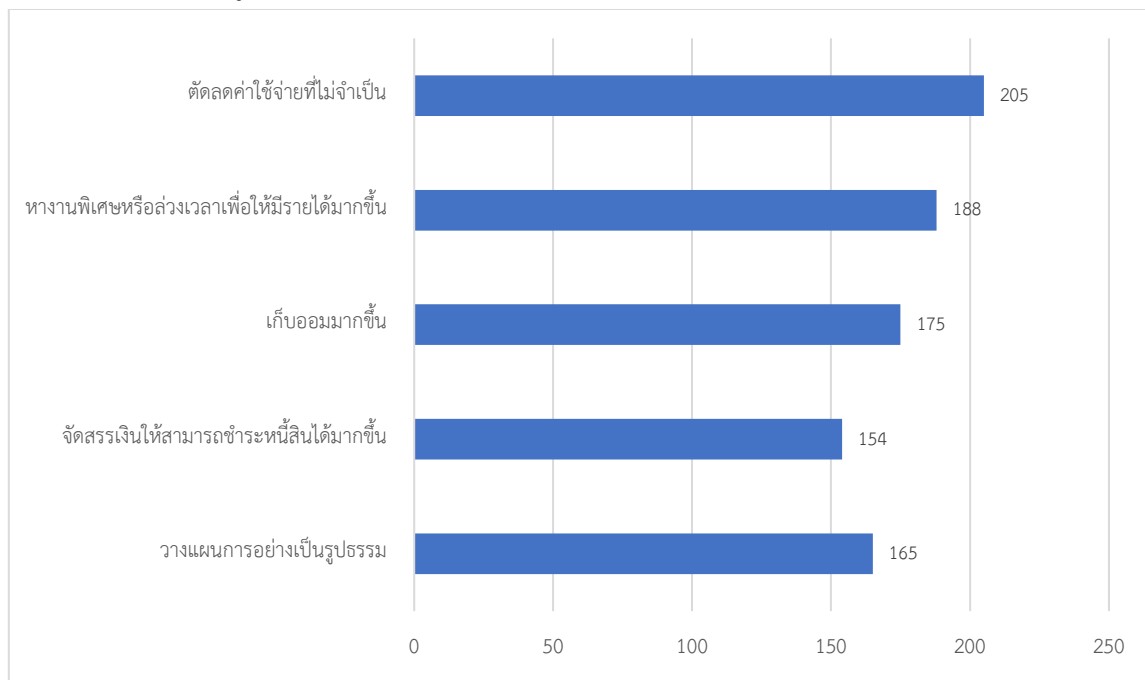
รูปที่ 4-2 รูปแบบการออมและการลงทุนของกลุ่มตัวอย่างในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

คำถามที่ใช้ตรวจสอบจำนวนเงินออมที่สามารถรับมือกับรายจ่ายไม่คาดฝันของกลุ่มตัวอย่างคือ “หากท่านมีรายจ่ายไม่คาดฝันเท่ากับเงินเดือนทั้งเดือน ท่านมีเงินออมเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายนี้หรือไม่ โดยไม่ต้องกู้ยืมจากญาติพี่น้องหรือแหล่งทุนอื่น” ผลจากแบบสอบถาม พบว่า มากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 54) ระบุว่าตนไม่สามารถแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายโดยไม่ต้องกู้ยืมเงินเพิ่ม มีเพียงร้อยละ 41 ที่ตอบว่าตนมีเงินออมเพียงพอ และส่วนที่เหลือ (ร้อยละ 5) ตอบว่าไม่แน่ใจ แม้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ปานกลางและสูง อาจกล่าวได้ว่าการมีเงินออมจำกัดแสดงถึงความเสี่ยงทางการเงิน (Financial fragility) เพราะแรงงานส่วนใหญ่อาจไม่สามารถรองรับค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้คาดการณ์ไว้ (Unexpected expenses) และอาจนำไปสู่การก่อหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆตาม เมื่อสอบถามเกี่ยวกับการมีเป้าหมายทางการเงิน เช่น การเก็บเงินซื้อรถยนต์ การเก็บออมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายยามฉุกเฉิน การซื้อบ้านเป็นของตนเอง เป็นต้น พบว่า ร้อยละ 79 ของกลุ่มตัวอย่างระบุว่าตนเองมีเป้าหมายทางการเงิน ในขณะที่ร้อยละ 12 ระบุว่าตนไม่มีเป้าหมายทางการเงินและร้อยละ 9 ยังไม่แน่ใจว่าตนมีเป้าหมายทางการเงินหรือไม่ รูปที่ 4-3 แสดงวิธีการที่ผู้ตอบแบบสอบถามใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเงินที่ตั้งไว้โดยสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ ผลจากแบบสอบถามพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการผสมผสานหลายวิธีโดยมีความแตกต่างกันเล็กน้อยระหว่างร้อยละ 44-58 วิธีที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ การตัดลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น (ร้อยละ 58) รองลงมาคือ การหางานพิเศษหรือทำงานล่วงเวลาเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น (ร้อยละ 53) และการตั้งใจเก็บออมมากขึ้น (ร้อยละ 50) ตามลำดับ

รูปที่ 4-3 วิธีการเพื่อบรรลุปเป้าหมายทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

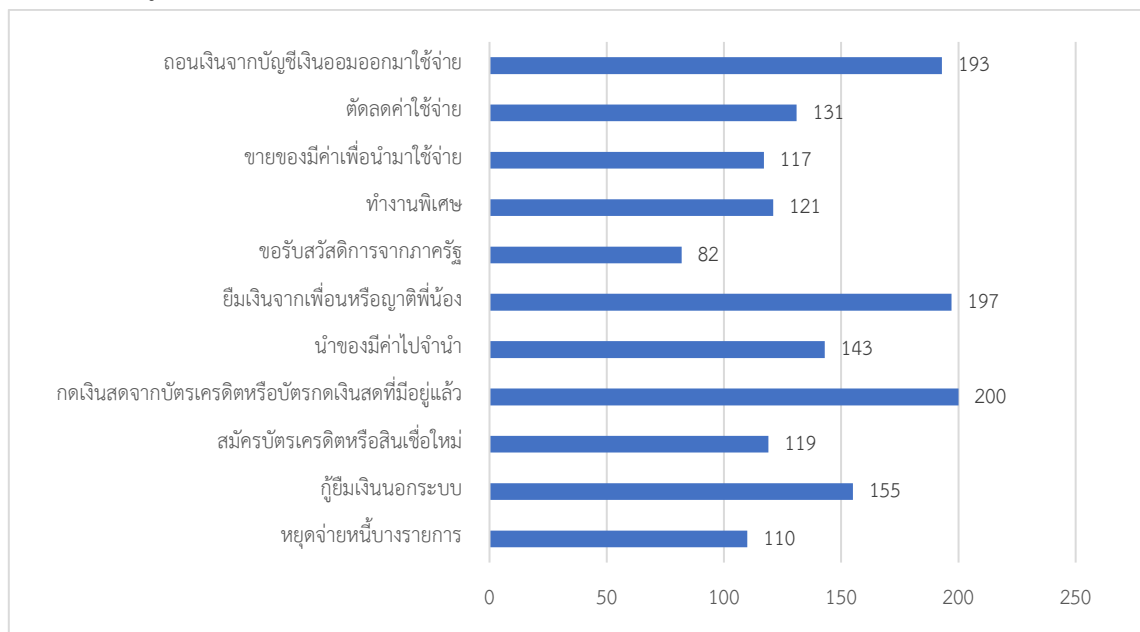
นอกจากการประเมินความสามารถในการรับมือกับค่าใช้จ่ายไม่คาดฝัน แบบสอบถามยังมีคำถามเกี่ยวกับปัญหารายได้ไม่พอค่าใช้จ่าย โดยให้กลุ่มตัวอย่างประเมินตนเองว่าในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมาเคยประสบปัญหา “ชักหน้าไม่ถึงหลัง” ที่เงินเดือนไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายจนถึงสิ้นเดือนหรือไม่ รวมทั้งสอบถามถึงวิธีที่ใช้ในการแก้ปัญหาดังกล่าว พบว่า ร้อยละ 72 ของกลุ่มตัวอย่างประสบปัญหารายได้ไม่พอค่าใช้จ่ายอย่างน้อย 1 เดือนในรอบปีที่ผ่านมา และมีเพียงหนึ่งในสี่ (ร้อยละ 24) เท่านั้นที่ระบุว่าตนสามารถบริหารจัดการให้รายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายแต่ละเดือน ในขณะที่ร้อยละ 5 ตอบว่าไม่แน่ใจ รูปที่ 4-4 แสดงผลการสำรวจของวิธีการแก้ปัญหาชักหน้าไม่ถึงหลังของกลุ่มตัวอย่างโดยสามารถเลือกตอบได้มากกว่าหนึ่งวิธี พบว่าวิธีที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ การกดเงินสดจากบัตรเครดิตหรือบัตรกดเงินสดที่มีอยู่แล้ว (ร้อยละ 57) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างเป็นแรงงานในระบบ การเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินเป็นไปได้โดยสะดวก อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งยังเลือกใช้วิธีการถอนเงินจากบัญชีเงินออมส่วนตัว (ร้อยละ 55) และ การกู้ยืมระยะสั้นแบบไม่เป็นทางการจากเพื่อนหรือญาติพี่น้องที่ส่วนใหญ่จะคืนเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยเมื่อเงินเดือนออก (ร้อยละ 56) นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งเลือกที่จะแก้ปัญหาด้วยตนเองโดยการตัดลดค่าใช้จ่าย (ร้อยละ 37) ทำงานพิเศษ (ร้อยละ 34) ขายของมีค่า (ร้อยละ 33) หรือนำของมีค่าจำนำ (ร้อยละ 41) เพื่อให้ได้เงินสดมาใช้จ่าย และที่น่าสนใจยังพบว่า ร้อยละ 44 เลือกการกู้เงินนอกระบบ และร้อยละ 31 เลือกที่จะหยุดชำระหนี้สินบางรายการ

ผลการสำรวจสะท้อนถึงความสำคัญของเงินออมในการบริหารค่าใช้จ่ายกรณีที่บางเดือนเกิดปัญหารายได้ไม่พอใช้จ่าย สามารถนำเงินออมที่มีอยู่มาใช้ได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับกลุ่มที่มีเงินออมไม่เพียงพออาจมีความจำเป็นต้องทำการกู้ยืมเพื่อใช้จ่ายโดยเฉพาะในช่วงปลายเดือน ดังนั้น มีความเป็นไปได้ว่าสถานการณ์

ข้างต้นอาจเป็นวังวนของปัญหานี้สินของแรงงาน กล่าวคือ การกู้ยืมเงินจากบัตรเครดิตหรือเงินนอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงทำให้จำนวนหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และแรงงานส่วนหนึ่งอาจเลือกหยุดชำระหนี้สินในระบบแม้ว่าจะมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าเงินกู้ในระบบ ทำให้เสียประวัติการทำธุรกรรมทางการเงินส่งผลให้การขอสินเชื่อใหม่จากสถาบันการเงินเป็นไปได้ยากขึ้นโดยเฉพาะการกู้ยืมเพื่อซื้อทรัพย์สินอย่างที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 4-8 แสดงระยะเวลาที่เงินออมที่สามารถรองรับค่าใช้จ่ายโดยไม่ต้องกู้ยืมเงินในกรณีที่ขาดรายได้จากการทำงาน พบว่า เกือบครึ่ง (ร้อยละ 48) ของกลุ่มตัวอย่างมีเงินออมเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายเพียง 1-3 เดือนเท่านั้น ในขณะที่กลุ่มที่มีเงินออมมากพอสำหรับค่าใช้จ่ายมากกว่า 6 เดือนขึ้นไปมีเพียงร้อยละ 8 เท่านั้น ผลการศึกษานี้มีนัยยะว่าแรงงานส่วนใหญ่มีเงินออมสำหรับใช้จ่ายยามฉุกเฉินน้อยกว่าคำแนะนำทางทฤษฎีการบริหารจัดการเงินที่ควรมีเงินออมอย่างน้อยประมาณ 3-6 เท่าของค่าใช้จ่ายแต่ละเดือน อาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าแรงงานภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดภาคตะวันออกที่มีรายได้ประจำสูงมีรูปแบบการออมและการลงทุนที่หลากหลาย แต่กลับพบว่าส่วนใหญ่ยังสามารถรับมือกับค่าใช้จ่ายฉุกเฉินและการบริหารจัดการรายได้รายจ่ายได้ไม่ตึง

รูปที่ 4-4 วิธีการของกลุ่มตัวอย่างเมื่อเกิดปัญหาทางการเงิน “ชักหน้าไม่ถึงหลัง”

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

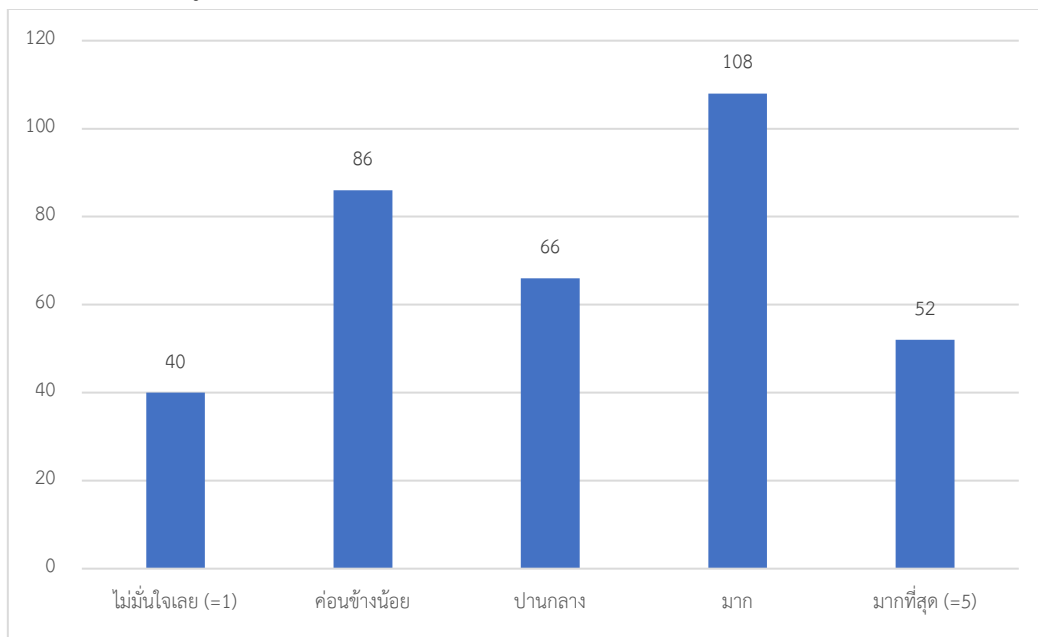
ตารางที่ 4-8 ระยะเวลาที่เงินออมที่มีสามารถรองรับค่าใช้จ่ายหากขาดรายได้จากการทำงาน

ระยะเวลา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
น้อยกว่า 1 เดือน	50	14.2
1-3 เดือน	168	47.7
4-6 เดือน	106	30.1
6 เดือนขึ้นไป	28	8.0

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

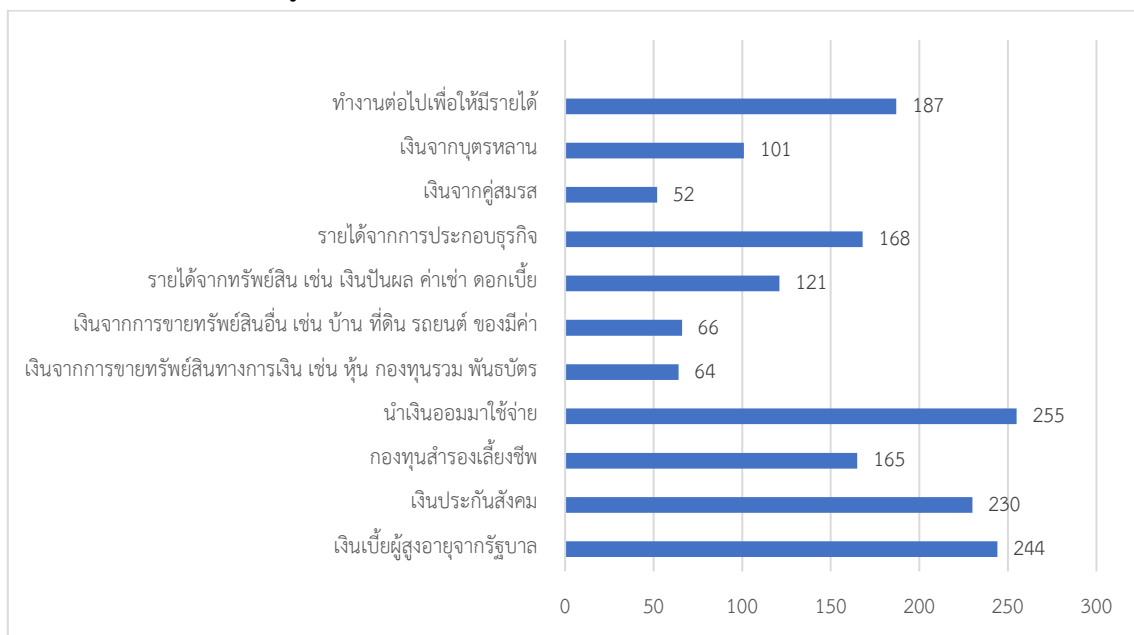
ส่วนต่อมาเป็นการสอบถามถึงความมั่นใจต่อการจัดการค่าใช้จ่ายหลังเกษียณรวมทั้งแหล่งที่มาของรายได้แสดงในรูปที่ 4-5 และ 4-6 พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกือบครึ่ง (ร้อยละ 45) มีความมั่นใจมากถึงมากที่สุดในการจัดการค่าใช้จ่ายหลังเกษียณ ในขณะที่ร้อยละ 11 ไม่มีความมั่นใจเลย คะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 3.13 จาก 5 คะแนน ในขณะที่แหล่งที่มาของค่าใช้จ่ายหลังเกษียณมีความหลากหลายค่อนข้างมาก กล่าวคือ ร้อยละ 72 ระบุว่าค่าใช้จ่ายจะมาจากเงินออมส่วนตัว รองลงมาคือ เงินสวัสดิการผู้สูงอายุจากรัฐบาล (ร้อยละ 69) และเงินประกันสังคม (ร้อยละ 65) ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าประหลาดใจว่ามีเพียงร้อยละ 47 ของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้นที่ระบุว่าค่าใช้จ่ายหลังเกษียณจะมาจากเงินกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ในความเป็นจริง เงินสำรองเลี้ยงชีพน่าจะเป็นแหล่งเงินออมหลักเพื่อรองรับค่าใช้จ่ายยามเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบควบคู่กับการรับสวัสดิการจากระบบประกันสังคม ข้อค้นพบดังกล่าวมีนัยยะว่า สถานประกอบการหลายแห่งอาจยังไม่มีการจัดตั้งกองทุนสำรองเลี้ยงชีพหรือแรงงานส่วนหนึ่งที่ยังไม่ได้รับการบรรจุเป็นพนักงานประจำยังขาดคุณสมบัติการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ยิ่งไปกว่านั้น ความเป็นไปได้อีกว่าแรงงานส่วนหนึ่งอาจขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเงินสำรองเลี้ยงชีพจึงอาจเลือกไม่เข้าร่วมทั้งที่สถานประกอบการมีการจัดตั้งกองทุนสำรองเลี้ยงชีพอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม การแปรผลการสำรวจส่วนนี้ต้องใช้ความระมัดระวังเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังอยู่ในวัยหนุ่มสาวการประเมินสถานการณ์ค่าใช้จ่ายหลังเกษียณอาจยังไม่มี ความชัดเจนมากนัก

รูปที่ 4-5 ระดับความมั่นใจต่อการจัดการค่าใช้จ่ายหลังเกษียณ

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4-6 แหล่งที่มาของรายได้เพื่อใช้จ่ายยามเกษียณ

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

ส่วนสุดท้ายของการวัดพฤติกรรมทางการเงินเป็นคำถามเกี่ยวกับการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินทุกประเภท (เช่น เงินฝาก สินเชื่อที่อยู่อาศัย ประกันชีวิต เป็นต้น) และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ผู้วิจัยอาศัยแนวทางการกำหนดคำถามจาก OECD (2016) ผลการสำรวจกลุ่มแรงงานภาคอุตสาหกรรมแสดงในตารางที่ 4-9 และรูปที่ 4-7 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 42) มีการ

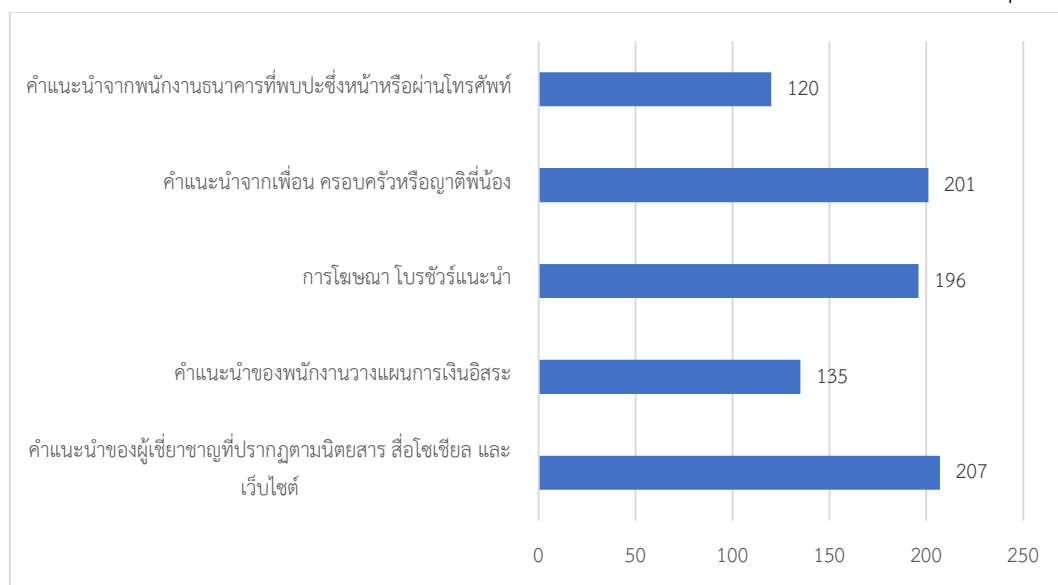
เปรียบเทียบทางเลือกต่าง ๆ จากสถาบันการเงินหลายแห่งก่อนทำการตัดสินใจ และร้อยละ 20 มีการเปรียบเทียบแต่เฉพาะผลิตภัณฑ์ทางการเงินจากสถาบันการเงินเพียงแห่งเดียว ตัวอย่างเช่น มีการเปรียบเทียบรูปแบบการประกันชีวิตแต่เป็นของบริษัทประกันเพียงแห่งเดียว อย่างไรก็ตาม เกือบหนึ่งในสี่ (ร้อยละ 23) ของกลุ่มตัวอย่างระบุว่าตนเองไม่ได้ทำการเปรียบเทียบใดเลยก่อนการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินคือ คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญที่ปรากฏตามสื่อและมีการเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์จากสถาบันการเงินหลายแห่ง (ร้อยละ 59) รองลงมาคือ คำแนะนำจากเพื่อนหรือญาติพี่น้อง (ร้อยละ 57) ใกล้เคียงกับอิทธิพลจากการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ของสถาบันการเงิน (ร้อยละ 56) การตอบคำถามส่วนของปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจการเลือกซื้อนั้นผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

ตารางที่ 4-9 พฤติกรรมการเลือกใช้บริการทางการเงินและซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง

คำตอบ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
พยายามหาข้อมูลแต่ไม่พบทางเลือกอื่น	50	14.2
ไม่ได้ทำการเปรียบเทียบ	82	23.3
เปรียบเทียบทางเลือกต่าง ๆ จากสถาบันการเงินเพียงแห่งเดียว	71	20.2
เปรียบเทียบทางเลือกต่าง ๆ จากสถาบันการเงินหลายแห่ง	149	42.3

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4-7 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้บริการทางการเงินและซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

การกำหนดคะแนนพฤติกรรมทางการเงิน การศึกษานี้เลือกเฉพาะพฤติกรรมทางการเงินที่สำคัญ 9 ด้านให้สอดคล้องกับงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่ได้ทำการตรวจสอบในบทที่ 2 ประกอบด้วย 1) การเป็นผู้รับผิดชอบ

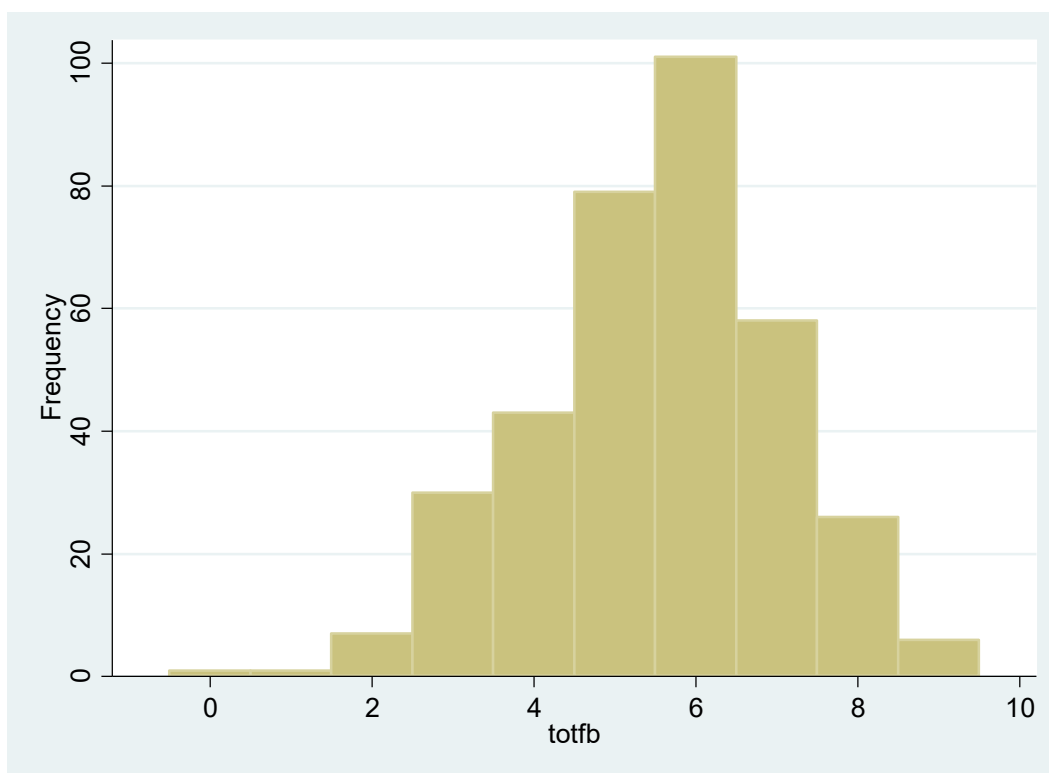
และตัดสินใจทางการเงินในครัวเรือน 2) การจัดทำงบประมาณครัวเรือน 3) การจัดเตรียมค่าใช้จ่ายประจำแยกจากค่าใช้จ่ายอื่น 4) การจัดเตรียมค่าใช้จ่ายอนาคตเพื่อกำหนดเป้าหมายว่าสามารถชำระบิลได้ตรงเวลา 5) การใช้แอปพลิเคชัน โปรแกรมทางการเงิน หรือใช้บริการชำระเงินอัตโนมัติกับสถาบันการเงิน 6) มีการเก็บออมเงิน 7) มีเงินออมเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายไม่คาดฝันโดยไม่ต้องกู้ยืมเงิน 8) มีเป้าหมายทางการเงิน และ 9) การหาข้อมูลเปรียบเทียบก่อนการเลือกผลิตภัณฑ์ทางการเงิน โดยกำหนดให้น้ำหนักคะแนนเท่ากันคือ 1 คะแนนสำหรับพฤติกรรมแต่ละด้าน คะแนนรวมเท่ากับ 9 คะแนน ตารางที่ 4-10 อธิบายรายละเอียดของวิธีการคำนวณคะแนนแต่ละด้านจากแบบสอบถามรวมทั้งคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งมีพฤติกรรมทางการเงินที่เหมาะสมถึง 6 ด้าน ยกเว้นการวางแผนค่าใช้จ่ายล่วงหน้าเพื่อสามารถชำระบิลตรงเวลา (0.48) การใช้เทคโนโลยีในการจัดการงบประมาณครัวเรือน (0.33) และการมีเงินออมมากพอรองรับค่าใช้จ่ายไม่คาดฝัน (0.41) ตามลำดับ รูปที่ 4-8 แสดงการแจกแจงผลคะแนนรวมด้านพฤติกรรมทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง 352 ราย คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 5.5 จากคะแนนเต็ม 9 คะแนน เกือบร้อยละ 70 ของกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนกระจุกตัวช่วง 5-7 คะแนน มีเพียง 6 ราย (ร้อยละ 1.7) ที่ได้รับคะแนนเต็ม และมี 9 ราย (ร้อยละ 2.6) ที่ได้คะแนนไม่เกิน 2 คะแนน

ตารางที่ 4-10 คำอธิบายการกำหนดค่าคะแนนและค่าเฉลี่ยด้านพฤติกรรมทางการเงิน

พฤติกรรมทางการเงิน	คำถามข้อที่	การกำหนดค่าตัวแปร	คะแนนเฉลี่ย
การตัดสินใจทางการเงินในครัวเรือน	10 และ 11	เท่ากับ 1 หากตอบ “ใช่” คำถามที่ 10 และ ตอบ “ตัวท่านเอง” หรือ “ปรึกษากับสมาชิกอื่น” ในคำถามที่ 11 เท่ากับ 0 หากมีการตอบคำถามข้อ 10 และ 11 แบบอื่น	0.861
การทำงานประมาณ	12.1 และ 12.2	เท่ากับ 1 หากตอบ “ใช่” คำถามที่ 12.1 และ 12.2 เท่ากับ 0 หากมีการตอบคำถามข้อ 12.1 และ 12.2 แบบอื่น	0.622
การจัดเตรียมเงินตามหมวดค่าใช้จ่าย	12.3	เท่ากับ 1 หากตอบ “ใช่” เท่ากับ 0 หากตอบ “ไม่ใช่”	0.523
การวางแผนเพื่อให้ชำระบิลได้ตรงเวลา	12.4	เท่ากับ 1 หากตอบ “ใช่” เท่ากับ 0 หากตอบ “ไม่ใช่”	0.480
การใช้เทคโนโลยีในการจัดการรายจ่ายครัวเรือน	12.5 และ 12.6	เท่ากับ 1 หากตอบ “ใช่” คำถามที่ 12.5 และ 12.6 เท่ากับ 0 หากมีการตอบคำถามข้อ 12.5 และ 12.6 แบบอื่น	0.330
การมีเงินออม	13	เท่ากับ 1 หากเลือกการเก็บออมอย่างน้อย 1 รูปแบบ เท่ากับ 0 หากเลือก “ไม่มีการเก็บออมอย่างเป็นกิจจะลักษณะ”	0.886
เงินออมเพียงพอสำหรับรายจ่ายไม่คาดฝัน	14	เท่ากับ 1 หากตอบ “เพียงพอ” เท่ากับ 0 หากตอบ “ไม่พอ” หรือ “ไม่แน่ใจ”	0.412
การมีเป้าหมายทางการเงิน	15	เท่ากับ 1 หากตอบ “มี” เท่ากับ 0 หากตอบ “ไม่มี” หรือ “ไม่แน่ใจ”	0.790
การเปรียบเทียบข้อมูลก่อนเลือกผลิตภัณฑ์ทางการเงิน	22	เท่ากับ 1 หากเลือก “เปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ จากสถาบันการเงินหลายแห่ง” หรือ “เปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ จากสถาบันการเงินเพียงแห่งเดียว” เท่ากับ 0 หากเลือก “ไม่ได้ทำการเปรียบเทียบใดเลย” หรือ “พยายามหาข้อมูลแต่ไม่พบทางเลือกอื่น ๆ”	0.625

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ดูรายละเอียดของแบบสอบถามในภาคผนวก ก. ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4-8 การแจกแจงคะแนนพฤติกรรมทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง (N=352)

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

4.3 สถิติพรรณนาเกี่ยวกับทัศนคติทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 4-11 แสดงผลการประเมินตนเองของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับทัศนคติทางการเงินด้านการเก็บออม การใช้จ่าย การชำระหนี้ การวางแผนทางการเงิน เป้าหมายทางการเงิน ความคุ้มค่าของการใช้จ่าย และอัตราดอกเบี้ยสินเชื่อที่ไม่มีหลักประกัน รวมทั้งหมด 10 รายการ คำถามแต่ละข้อเป็นการวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ ประกอบด้วย ไม่เห็นด้วยเลย ไม่เห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย เห็นด้วย และเห็นด้วยที่สุด ตามลำดับ ผลจากแบบสอบถามพบว่า ร้อยละ 41 ของกลุ่มตัวอย่างระบุว่าตนมีความสุขจากการใช้จ่ายมากกว่าการเก็บออม (รวมผู้ที่ตอบว่า “เห็นด้วย” และ “เห็นด้วยที่สุด”) อย่างไรก็ตาม ร้อยละ 42 ระบุว่าตนมีการเก็บออมและลงทุนอย่างสม่ำเสมอ และประมาณหนึ่งในสามเชื่อว่าเงินเป็นสิ่งที่มิคว่าใช้จ่าย และที่น่าสนใจพบว่า ร้อยละ 61 ของกลุ่มตัวอย่างไม่พอใจกับสถานะทางการเงินในปัจจุบัน เกือบสองในสามไม่มีการติดตามค่าใช้จ่ายอย่างใกล้ชิด และหนึ่งในสี่เชื่อว่าสถานะทางการเงินในปัจจุบันเป็นข้อจำกัดไม่ให้อำนาจทำอะไรที่สำคัญ เช่น การต้องทนทำงานที่ตนเองไม่ชอบหรือได้รับค่าตอบแทนน้อยกว่าที่ควรจะเป็นเพื่อให้มีรายได้ การมีประวัติเครดิตที่ไม่ดีส่งผลให้ไม่สามารถกู้ยืมเงินสำหรับการซื้อที่อยู่อาศัยหรือประกอบธุรกิจ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งมีเป้าหมายทางการเงินและความพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น นอกจากนั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติว่าการชำระหนี้สินเป็นความรับผิดชอบทางการเงินที่สำคัญ (ร้อยละ 58) และอัตราดอกเบี้ยบัตรเครดิตสูงควรชำระโดยเร็ว (ร้อยละ 56) แต่มีเพียงร้อยละ 45 ที่ระบุว่ามีการคิดไตร่ตรองเป็นอย่างดีก่อนซื้อสินค้าโดยคำนึงถึงความคุ้มค่าและมั่นใจว่ามีเงินพอโดยไม่ต้องก่อหนี้เพิ่มเติม

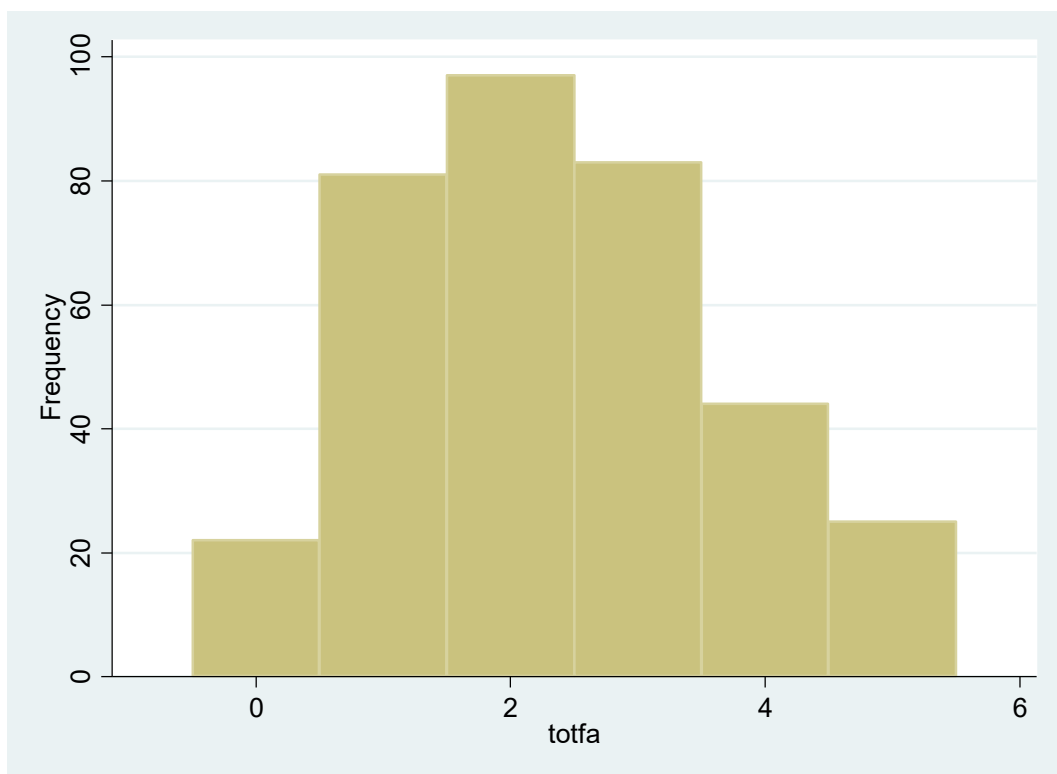
ตารางที่ 4-11 ทศนคติทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง (N =352)

คำถามด้านทัศนคติทางการเงิน	ไม่เห็นด้วยเลย	ไม่เห็นด้วย	ไม่ค่อยเห็นด้วย	เห็นด้วย	เห็นด้วยที่สุด
ท่านมีความสุขจากการใช้จ่ายเงินมากกว่าการเก็บออม	44 (12.5)	95 (27.0)	68 (19.3)	130 (36.9)	15 (4.3)
ท่านเป็นคนเตรียมพร้อมทางการเงินโดยการเก็บออมและลงทุนอย่างสม่ำเสมอ	21 (6.0)	47 (13.4)	137 (38.9)	110 (31.3)	37 (10.5)
เงินเป็นสิ่งที่ไว้เพื่อใช้จ่าย	38 (10.8)	60 (17.0)	136 (38.6)	96 (27.3)	22 (6.3)
ท่านมีความพึงพอใจกับสถานะทางการเงินในปัจจุบัน	29 (8.2)	78 (22.2)	108 (30.7)	106 (30.1)	31 (8.8)
ท่านติดตามการใช้จ่ายทุกรายการอย่างใกล้ชิด	48 (13.6)	78 (22.2)	111 (31.5)	90 (25.6)	25 (7.1)
สถานะทางการเงินปัจจุบันเป็นข้อจำกัดไม่让您ทำสิ่งที่มีความสำคัญ	36 (10.2)	86 (24.4)	137 (38.9)	70 (19.9)	23 (6.5)
ท่านมีเป้าหมายทางการเงินระยะยาวและความพยายามที่จะบรรลุ	5 (1.4)	33 (9.4)	126 (35.8)	133 (37.8)	55 (15.6)
การชำระหนี้สินให้ครบและตรงเวลาเป็นความรับผิดชอบสำคัญ	7 (2.0)	35 (9.9)	107 (30.4)	125 (35.5)	78 (22.2)
ก่อนการซื้อสินค้า ท่านคิดไตร่ตรองเป็นอย่างดีถึงความคุ้มค่าและมีเงินพอที่จะจ่าย	10 (2.8)	59 (16.8)	125 (35.5)	93 (26.4)	65 (18.5)
ท่านคิดว่าอัตราดอกเบี้ยของบัตรเครดิตค่อนข้างสูง ควรจ่ายให้ครบในแต่ละรอบบิล	23 (6.5)	36 (10.2)	96 (27.3)	119 (33.8)	78 (22.2)

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ตัวเลขในวงเล็บแสดงร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

การกำหนดคะแนนทัศนคติทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยเลือกเพียง 5 ด้านเท่านั้นโดยประมวลจากงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่ผ่านมา ประกอบด้วย 1) การมีความสุขจากการใช้เงินมากกว่าการเก็บออม 2) เงินมีไว้เพื่อใช้จ่าย 3) ความพยายามเพื่อบรรลุเป้าหมาย 4) ความรับผิดชอบในการชำระหนี้ และ 5) การหลีกเลี่ยงการกู้ยืมที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง โดยนำมาสร้างคะแนนการมีทัศนคติทางการเงินที่ดีแต่ละด้านมีน้ำหนักคะแนนเท่ากับคือ 1 คะแนนจากคะแนนเต็ม 5 คะแนน รายละเอียดข้อคำถาม การสร้างคะแนนและคะแนนเฉลี่ยแต่ละด้านของกลุ่มตัวอย่างแสดงในตารางที่ 4-12 โดยหลักการ ระดับคะแนนที่สูงขึ้นแสดงถึงการมีทัศนคติทางการเงินที่ดีในการบริหารจัดการเงิน ผลการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 58 มีความเชื่อว่าการชำระหนี้ให้ครบและตรงเวลาเป็นความรับผิดชอบต่อสำคัญ ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 28 เชื่อว่าเงินเป็นมากกว่าการใช้จ่าย รูปที่ 4-9 แสดงการแจกแจงผลคะแนนรวมด้านทัศนคติการเงินของกลุ่มตัวอย่าง 352 ราย คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.3 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน เกือบสามในสี่ของกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนกระจุกตัวอยู่ในช่วง 1-3 คะแนน มีเพียง 25 ราย (ร้อยละ 7.1) ที่ได้รับคะแนนเต็มในขณะที่มี 22 ราย (ร้อยละ 6.3) ได้รับคะแนนทัศนคติทางการเงินเท่ากับ 0

รูปที่ 4-9 การแจกแจงคะแนนทัศนคติทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง (N=352)

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 4-12 คำอธิบาย การกำหนดค่าคะแนนและค่าเฉลี่ยด้านทัศนคติทางการเงิน

ทัศนคติทางการเงิน	คำถามข้อที่	การกำหนดค่าตัวแปร	คะแนนเฉลี่ย
ให้ความสำคัญกับการเก็บออมมากกว่าใช้จ่าย	24.1	เท่ากับ 1 หากตอบ “ไม่เห็นด้วยเลย” “ไม่เห็นด้วย” กับการมีความสุขจากการใช้เงิน เท่ากับ 0 หากตอบ “ไม่ค่อยเห็นด้วย” “เห็นด้วย” “เห็นด้วยที่สุด”	0.395
เงินไม่ใช่มีไว้เพื่อใช้จ่ายอย่างเดียว	24.3	เท่ากับ 1 หากตอบ “ไม่เห็นด้วยเลย” “ไม่เห็นด้วย” กับการเชื่อว่าเงินมีไว้เพื่อใช้จ่าย เท่ากับ 0 หากตอบ “ไม่ค่อยเห็นด้วย” “เห็นด้วย” “เห็นด้วยที่สุด”	0.278
มีความพยายามเพื่อบรรลุเป้าหมาย	24.7	เท่ากับ 1 หากตอบ “เห็นด้วย” “เห็นด้วยที่สุด” เท่ากับ 0 หากตอบ “ไม่ค่อยเห็นด้วย” “ไม่เห็นด้วย” “ไม่เห็นด้วยเลย”	0.534
ความรับผิดชอบในการชำระหนี้	24.8	เท่ากับ 1 หากตอบ “เห็นด้วย” “เห็นด้วยที่สุด” เท่ากับ 0 หากตอบ “ไม่ค่อยเห็นด้วย” “ไม่เห็นด้วย” “ไม่เห็นด้วยเลย”	0.577
หลีกเลี่ยงการกู้ยืมที่มีดอกเบี้ยสูง	24.10	เท่ากับ 1 หากตอบ “เห็นด้วย” “เห็นด้วยที่สุด” เท่ากับ 0 หากตอบ “ไม่ค่อยเห็นด้วย” “ไม่เห็นด้วย” “ไม่เห็นด้วยเลย”	0.560

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

4.4 สถิติพรรณนาเกี่ยวกับความรู้ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง

แบบสอบถามประกอบด้วยคำถามความรู้ทางการเงิน 8 ข้อเป็นการวัดความรู้พื้นฐานทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง ข้อแรกเป็นความรู้ทางคณิตศาสตร์เรื่องการหารที่จำเป็นสำหรับการคำนวณดอกเบี้ยและผลตอบแทนแต่คำถามข้อแรกนี้จะไม่มาคิดคะแนนของความรู้ทางการเงิน ดังนั้น คะแนนความรู้ทางการเงินมาจากคำถามที่เหลือ 7 ข้อเกี่ยวกับความรู้ทางการเงินโดยตรงและทุกข้อเป็นคำถามแบบตัวเลือก (Multiple choice) ที่ผู้ตอบสามารถเลือกคำตอบที่ถูกต้องเพียงข้อเดียว คำถามและผลการทดสอบความรู้ทางการเงินแสดงในตารางที่ 4-13 พบว่า มากกว่าครึ่งของกลุ่มตัวอย่างสามารถตอบคำถามความรู้พื้นฐานแต่ละข้อได้ถูกต้อง ร้อยละ 56 ของกลุ่มตัวอย่างมีความรู้พื้นฐานเรื่องการหาร (Division) คำถามที่มีสัดส่วนผู้ตอบถูกต้องมากที่สุดคือเรื่องนิยามของเงินเฟ้อ (Inflation) เท่ากับร้อยละ 81 ในขณะที่คำถามที่มีสัดส่วนผู้ตอบถูกต้องน้อยที่สุดคือเรื่องดอกเบี้ยทบต้น (Compound interest) เพียงร้อยละ 56 อย่างไรก็ตาม สัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบคำถามความรู้ทางการเงินด้านอื่นถูกต้องมีสัดส่วนระหว่างร้อยละ 57 ถึงร้อยละ 78 ความรู้ทางการเงิน 3 เรื่องที่มีสัดส่วนผู้ตอบถูกต้องสูงสุดสามอันดับแรกคือ นิยามของเงินเฟ้อ การคิดดอกเบี้ย และการกระจายความเสี่ยง ในขณะที่ความรู้ทางการเงิน 3 เรื่องที่มีสัดส่วนผู้ตอบถูกต้องน้อยที่สุดคือ ดอกเบี้ยทบต้น มูลค่าเงินตามช่วงเวลา และนิยามของความเสี่ยง ดังนั้น มีความเป็นไปได้สูงว่า กรณีของแรงงานในประเทศไทย การขาดความรู้ทางการเงินเกี่ยวกับดอกเบี้ยทบต้นและมูลค่าเงินตามช่วงเวลาอาจส่งผลให้แรงงานขาดแรงจูงใจในการเก็บออมเนื่องจากประเมินผลตอบแทนที่ได้ต่ำกว่าความเป็นจริง

ยิ่งไปกว่านั้น การที่แรงงานมีความรู้ทางการเงินเกี่ยวกับเงินเฟ้อและการกระจายความเสี่ยงเป็นอย่างดีอาจมีแนวโน้มเลือกรูปแบบการออมและการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนมากกว่าเงินเฟ้อโดยเลือกพิจารณาความเสี่ยงจากการลงทุนอย่างเหมาะสมและความต้องการตามช่วงวัย ดังนั้น เป็นไปได้ว่าแรงงานมีแนวโน้มเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่มีความเสี่ยงสูงหรือซื้อสินทรัพย์ที่สะสมมูลค่า เช่น การซื้อหุ้น ซื้อทองคำ กองทุนรวมหุ้น เป็นต้น เพราะมีโอกาสที่จะได้รับผลตอบแทนมากกว่าอัตราเงินเฟ้อควบคู่ไปกับการมีบัญชีเงินฝากกับสถาบันการเงินที่มีความมั่นคงสูง อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์สมการถดถอยในส่วนต่อไปจะทำการตรวจสอบความเป็นไปได้ของสมมติฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ

อาจกล่าวได้ว่า ผลจากแบบสอบถามแสดงให้เห็นว่าแรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกมีความรู้ทางการเงินดีกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศและสาขาอาชีพอื่น ตารางที่ 4-14 แสดงการแจกแจงผลคะแนนความรู้ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 352 ราย พบว่า คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.6 จากคะแนนเต็ม 7 คะแนน³ ช่วงคะแนนมีค่าตั้งแต่ 2 ถึง 7 คะแนน ในจำนวนนี้มีเพียงร้อยละ 3.4 ของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้นที่สามารถตอบ

³ คะแนนเฉลี่ยจากการศึกษา (4.6) ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยจากงานของธนาคารแห่งประเทศไทย (2559) ที่พบว่า คะแนนเฉลี่ยของจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง เท่ากับ 3.5 2.7 และ 3.8 คะแนน ตามลำดับ ในขณะที่ค่าเฉลี่ยระดับประเทศเท่ากับ 3.4 คะแนน สาเหตุสำคัญน่าจะมาจากความแตกต่างของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์ การศึกษานี้จำกัดเฉพาะแรงงานภาคอุตสาหกรรมซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มสาวและมีการศึกษาดี ต่างจากการสำรวจของธนาคารแห่งประเทศไทยที่กลุ่มตัวอย่างครอบคลุมทุกสาขาอาชีพกระจายตัวตามลักษณะประชากรของแต่ละพื้นที่

คำถามความรู้ทางการเงินถูกต้องทุกข้อ และที่น่าสนใจยิ่งพบว่า กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 52.6) มีความรู้ทางการเงินเป็นอย่างดีโดยมีคะแนนตั้งแต่ 5 คะแนนขึ้นไปตามเกณฑ์ของ OECD (2016) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ทำคะแนนความรู้ทางการเงิน 4 และ 5 คะแนน (รวมกันประมาณร้อยละ 63)

ตารางที่ 4-13 คำถามความรู้ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง

คำถาม	คำถามที่	คำตอบที่ถูกต้อง	เนื้อหา	ตอบถูก	ตอบผิด
ท่านกับเพื่อนอีก 4 คนช่วยจ่ายเงินเท่าๆ กัน เพื่อซื้อลอตเตอรี่ เมื่อถูกรางวัล 2,000 บาท ท่านควรได้รับส่วนแบ่งเท่าใด	25	400 บาท	การหาร	196 (55.7)	156 (44.3)
เพื่อนยืมเงินจากท่าน 1,000 บาท ผ่านไป 1 ปี เพื่อนนำเงินมาคืน 1,050 บาท ท่านคิดดอกเบี้ยเท่าใด	26	ร้อยละ 5	อัตราดอกเบี้ย	275 (78.1)	77 (21.9)
เมื่อฝากเงิน 100 บาทและได้รับดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปี เมื่อผ่านไป 5 ปี จำนวนเงินในบัญชีจะเพิ่มเป็นเท่าไร	27	มากกว่า 110 บาท	ดอกเบี้ยทบต้น	196 (55.7)	156 (44.3)
หากเก็บเงินสด 100 บาทไว้กับตนเอง เมื่อผ่านไป 1 ปี สามารถซื้อสินค้ามากขึ้นเพียงใดเมื่อเทียบกับปีที่แล้ว	28	น้อยกว่าเดิม	มูลค่าเงินตาม ช่วงเวลา	211 (59.9)	141 (40.1)
การลงทุนในข้อใดมีความเสี่ยงสูงสุด	29	นำเงินทั้งหมดซื้อหุ้น บริษัทเพียงแห่งเดียว	ความเสี่ยง	202 (57.4)	150 (42.6)
เงินเพื่อ หมายถึง	30	ภาวะที่ราคาสินค้า บริการปรับเปลี่ยน	นิยามเงินเพื่อ	284 (80.7)	68 (19.3)
การลงทุนที่ให้ผลตอบแทนสูงมักมีความเสี่ยงสูงเช่นกัน	31	ถูกต้อง	ความเสี่ยงกับ ผลตอบแทน	243 (69.0)	109 (31.0)
ท่านสามารถลดความเสี่ยงจากการลงทุนในตลาดหุ้นโดยการซื้อหุ้นจากบริษัท หลายแห่งที่ประกอบธุรกิจแตกต่างกัน	32	ถูกต้อง	การกระจาย ความเสี่ยง	247 (70.2)	105 (29.8)

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ตัวเลขในวงเล็บแสดงร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 4-14 การแจกแจงคะแนนความรู้ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง

คะแนน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
2	6	1.70
3	47	13.35
4	114	32.39
5	109	30.97
6	64	18.18
7	12	3.41

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 4-15 แสดงคะแนนเฉลี่ยทักษะทางการเงินที่เป็นผลรวมคะแนนขององค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ 1) พฤติกรรมทางการเงิน 2) ทักษะทางการเงิน และ 3) ความรู้ทางการเงิน โดยจำแนกตามลักษณะประชากรและฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม พบว่า กลุ่มตัวอย่างชายมีคะแนนทักษะทางการเงินรวมและองค์ประกอบย่อยมากกว่ากลุ่มตัวอย่างหญิง 0.73 คะแนนหรือมากกว่าประมาณร้อยละ 6 ความแตกต่างคะแนนทักษะทางการเงินของแรงงานใน 3 จังหวัดที่ทำการศึกษามีไม่มากนัก โดยแรงงานจังหวัดชลบุรีมีคะแนนทักษะทางการเงินมากที่สุด (12.6) ในขณะที่คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดฉะเชิงเทราและระยองใกล้เคียงกันเท่ากับ 12.4 คะแนน สำหรับช่วงอายุที่มีคะแนนทักษะทางการเงินสูงคือ อายุ 30-39 ปี และอายุ 50-59 ปี อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาระดับองค์ประกอบ พบว่า กลุ่มอายุ 30-39 ปีมีคะแนนความรู้ทางการเงินมากกว่ากลุ่มอายุ 50-59 ปี แต่กลับมีคะแนนด้านพฤติกรรมทางการเงินต่ำกว่า นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่แต่งงานแล้วมีคะแนนทักษะทางการเงินสูงกว่าเมื่อเทียบกับกลุ่มที่เป็นโสดสำหรับองค์ประกอบด้านพฤติกรรมทางการเงินและทัศนคติทางการเงิน ดังนั้น มีความเป็นไปได้ว่าการมีครอบครัวทำให้แรงงานปรับพฤติกรรมทางการเงินของตนไปในทิศทางที่ดีขึ้น กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาดีและรายได้สูงเป็นกลุ่มที่มีคะแนนทักษะทางการเงินสูงโดยเฉพาะองค์ประกอบด้านพฤติกรรมทางการเงิน

ตารางที่ 4-15 คะแนนเฉลี่ยทักษะทางการเงินและองค์ประกอบหลักของกลุ่มตัวอย่าง

	ทักษะการเงิน (21 คะแนน)	พฤติกรรมการเงิน (9 คะแนน)	ทัศนคติการเงิน (5 คะแนน)	ความรู้การเงิน (7 คะแนน)	จำนวน
<i>เพศ</i>					
ชาย	12.78	5.69	2.41	4.69	207
หญิง	12.05	5.30	2.26	4.50	145
<i>จังหวัด</i>					
ฉะเชิงเทรา	12.40	5.40	2.31	4.69	106
ชลบุรี	12.59	5.61	2.30	4.69	122
ระยอง	12.44	5.56	2.42	4.46	124
<i>ช่วงอายุ</i>					
18-19 ปี	9.83	3.88	1.75	4.21	24
20-29 ปี	11.83	5.18	2.17	4.47	109
30-39 ปี	13.21	5.88	2.40	4.94	81
40-49 ปี	13.08	6.05	2.38	4.65	66
50-59 ปี	13.21	5.81	2.88	4.52	52
60 ปีขึ้นไป	12.40	5.55	2.25	4.60	20
<i>สถานภาพสมรส</i>					
โสด	12.04	5.20	2.19	4.64	166
สมรสแล้ว	13.18	6.01	2.59	4.58	136
อื่น ๆ (หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่)	12.04	5.28	2.18	4.58	50
<i>สถานะการทำงาน</i>					
พนักงานพาร์ทไทม์	11.74	4.96	2.26	4.53	47
พนักงานเต็มเวลาแต่ไม่ใช่พนักงานประจำ	11.97	5.28	2.05	4.65	116
พนักงานเต็มเวลาและเป็นพนักงานประจำ	13.35	6.03	2.69	4.63	137
กำลังหางาน	11.37	5.06	1.97	4.34	35
เกษียณหรือไม่ได้ทำงาน	13.24	5.77	2.53	4.94	17
<i>ระดับการศึกษา</i>					
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	10.60	4.80	1.40	4.40	5
มัธยมศึกษาตอนต้น	10.17	4.21	1.72	4.24	29
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	11.88	5.01	2.20	4.67	94
อนุปริญญา/ปวส.	12.26	5.46	2.31	4.49	65
ปริญญาตรี	12.82	5.87	2.21	4.73	98
สูงกว่าปริญญาตรี	14.34	6.54	3.18	4.62	61
<i>รายได้ครัวเรือนต่อเดือน</i>					
ไม่เกิน 20,000 บาท	11.20	4.55	2.30	4.35	20
20,001-40,000 บาท	11.80	5.09	2.06	4.65	79
40,001-60,000 บาท	11.97	5.20	2.13	4.64	100
60,001-80,000 บาท	12.63	5.89	2.24	4.50	82
80,001-100,000 บาท	13.76	6.08	3.10	4.58	50
มากกว่า 100,000 บาท	15.05	6.95	3.05	5.05	21
คะแนนเฉลี่ย	12.48	5.53	2.34	4.61	352

หมายเหตุ ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

4.5 ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการสร้างต้นแบบชุดความรู้ “ทักษะทางการเงิน”

ข้อมูลจากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจากการศึกษานี้เกี่ยวกับความสนใจต่อการสร้างชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานภาคอุตสาหกรรมแสดงตารางที่ 4-16 พบว่า มากกว่าสองในสาม (ร้อยละ 70.2 ของกลุ่มตัวอย่าง) มีความเห็นว่าหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ (ประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3) ในระบบโรงเรียนควรมีการสอนความรู้ทางการเงินเบื้องต้น อาทิ เงินเพื่อ อัตราดอกเบี้ย รายได้รายจ่าย เป็นต้น ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 19.6 เห็นว่าไม่ควรสอน และที่เหลืออีกร้อยละ 10.2 เป็นกลุ่มที่ยังไม่ตัดสินใจ กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าการจัดการทางการเงินไม่ใช่หลักวิชาทั้งหมด มีส่วนของพฤติกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากครอบครัวและคนรอบข้างอาจมีความแตกต่างกัน การสอนในระบบโรงเรียนที่มีเนื้อหาเหมือนกันอาจไม่ใช่วิธีที่เหมาะสมนัก นอกจากนั้น กลุ่มตัวอย่างเกือบครึ่ง (ร้อยละ 48.1) เห็นว่าหากตนมีโอกาสได้เรียนวิชาการจัดการการเงินพื้นฐานตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา ตนและครอบครัวจะมีสถานะทางการเงินดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ในขณะที่ร้อยละ 20.7 ของกลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าสถานะทางการเงินของตนจะไม่แตกต่างจากเดิมแม้ว่าได้รับการศึกษาความรู้พื้นฐานทางการเงิน โดยภาพรวม กลุ่มตัวอย่างเห็นความสำคัญของการมีความรู้พื้นฐานทางการเงินและเชื่อว่ามีส่วนสำคัญต่อพฤติกรรมการตัดสินใจทางการเงินที่เหมาะสม

ตารางที่ 4-16 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนความรู้พื้นฐานทางการเงิน

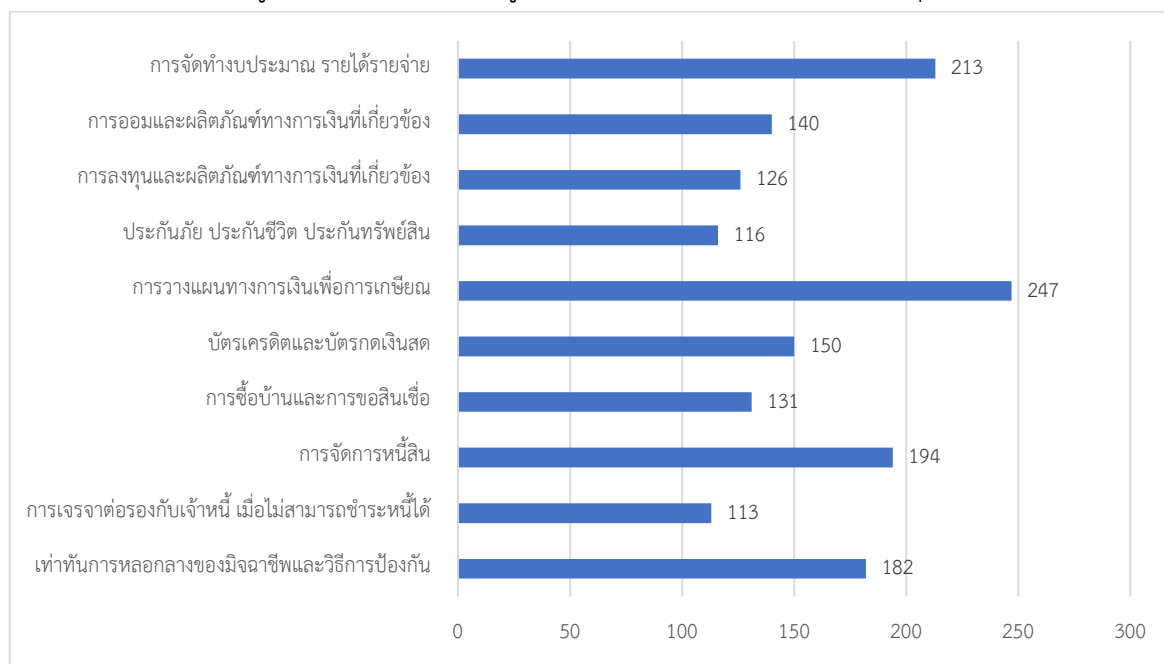
คำถาม	ควร	ไม่ควร	ไม่แน่ใจ
ท่านคิดว่าหลักสูตรการเรียนการสอนภาคบังคับ (ก่อนชั้นม. 3) ควรมีการสอนวิชาการจัดการการเงินโดยมีเนื้อหาครอบคลุมคำถามความรู้ทางการเงิน หรือไม่	247 (70.2)	69 (19.6)	36 (10.2)
คำถาม	ดีขึ้น	ไม่แตกต่าง	ไม่แน่ใจ
หากท่านมีโอกาสได้เรียนวิชาการจัดการการเงินตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาท่านคิดว่าสถานะทางการเงินของท่านจะแตกต่างจากเดิมอย่างไร	169 (48.0)	73 (20.7)	110 (31.3)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บแสดงร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4-10 แสดงความสนใจของกลุ่มตัวอย่างต่อการฝึกอบรมความรู้ทางการเงินพื้นฐาน 10 รายการที่ผู้วิจัยรวบรวมจากโครงการฝึกอบรมความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่จากธนาคารแห่งประเทศไทยและชุดความรู้จากต่างประเทศ โดยผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ ผลการสำรวจพบว่า หัวข้อการฝึกอบรมด้านการเงินที่ได้รับความสนใจมากที่สุด 3 อันดับแรกคือ การวางแผนการเงินหลังเกษียณ (ร้อยละ 70.2) รองลงมาคือ การจัดทำงบประมาณรายได้รายจ่าย (ร้อยละ 60.5) และการจัดการหนี้สิน (ร้อยละ 55.1) ตามลำดับ ในขณะที่หัวข้อที่ได้รับความสนใจน้อยที่สุดคือ การเจรจาต่อรองกับเจ้าหนี้เมื่อไม่สามารถชำระหนี้ได้ (ร้อยละ 32.1) นอกจากนั้น พบว่าประมาณร้อยละ 33-40 ให้ความสำคัญกับการให้ความรู้เกี่ยวกับการเลือกผลิตภัณฑ์ทางการเงินด้านการออม การลงทุน และการประกันภัยรูปแบบต่างๆ และที่น่าสนใจคือ

กลุ่มตัวอย่างถึงร้อยละ 42.6 ต้องการให้มีการสอนเกี่ยวกับสินเชื่อที่ไม่มีหลักประกันอย่างบัตรเครดิตหรือบัตรเครดิตเงินสด ยิ่งไปกว่านั้น ช่วงเวลาที่เก็บข้อมูลจากการศึกษานี้มีการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนเกี่ยวกับมิจฉาชีพที่มีการหลอกลวงให้โอนเงินและการให้บริการกู้ยืมเงินที่ไม่ถูกกฎหมายอย่างแพร่หลาย ทำให้หัวข้อความรู้ทางการเงินเกี่ยวกับการรู้เท่าทันวิธีการของมิจฉาชีพทางการเงินได้รับความสนใจมากขึ้นโดยลำดับ และมีสัดส่วนถึงร้อยละ 51.7 ของกลุ่มตัวอย่าง

รูปที่ 4-10 หัวข้อความรู้ทางการเงินที่ได้รับความสนใจจากกลุ่มตัวอย่าง

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บแสดงร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 352 คน ประมวลผลและเรียบเรียงโดยผู้วิจัย

4.6 ผลการวิเคราะห์โดยวิธีการทางเศรษฐมิติ

4.6.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดทักษะทางการเงินของกลุ่มแรงงานภาคอุตสาหกรรม

ตารางที่ 4-17 แสดงสถิติพรรณนาของตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์สมการถดถอย พบว่า มากกว่าครึ่งของกลุ่มตัวอย่างมีเงินออมไม่พอสำหรับค่าใช้จ่ายไม่คาดฝันเทียบเท่ารายได้จากการทำงานทั้งเดือน ร้อยละ 72 ประสบปัญหาทางการเงินที่รายได้ไม่พอใช้จนถึงสิ้นเดือนในรอบ 12 ที่ผ่านมา และมีกลุ่มตัวอย่างไม่ถึงครึ่ง (ร้อยละ 38) ที่มีเงินออมมากกว่าค่าใช้จ่ายประจำ 3 เดือนขึ้นไป รูปแบบการเก็บออมมาจากคำถามข้อที่ 13 เป็นการประมวลว่ากลุ่มตัวอย่างมีการเก็บออมลักษณะใดบ้างที่เพิ่มเติมจากเงินประกันสังคมและกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ (ถ้ามี) ตัวอย่างเช่น หากกลุ่มตัวอย่างระบุว่าตนเก็บเป็นเงินสด เก็บในบัญชีเงินฝากประจำ และนำเงินไปซื้อทองคำ ผู้วิจัยกำหนดให้รูปแบบการเก็บออมเท่ากับ 3 เป็นต้น การศึกษานี้ใช้จำนวนวิธีการเก็บออมเป็นตัวแปรเครื่องมือ (Instrumental variable: IV) แทนคะแนนทักษะทางการเงิน เนื่องจากในทาง

ทฤษฎีหากใช้ตัวแปรทักษะทางการเงินโดยตรงอาจเกิดปัญหา Measurement error ทำให้มีความสัมพันธ์กับค่าความคลาดเคลื่อนของสมการที่ใช้ประเมินตัวแปรตามที่แสดงความสามารถการออมของกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นการแก้ปัญหาโดยการเลือกตัวแปรเครื่องมือที่มีความสัมพันธ์สูงแต่ไม่มีความสัมพันธ์กับค่าความคลาดเคลื่อนจะช่วยให้ผลประมาณค่าที่ได้มีความน่าเชื่อถือ

ค่าเฉลี่ยของรูปแบบการออมและลงทุนของตัวอย่างเท่ากับ 4.3 สำหรับตัวแปรอายุในการวิเคราะห์สมการถดถอยผู้วิจัยใช้ตัวแปรเชิงปริมาณแทนเพื่อลดจำนวนของตัวแปรอธิบายไม่ให้มีมากเกินไปซึ่งอาจส่งผลต่อผลการประมาณค่าได้ อายุของผู้ตอบแบบสอบถามคำนวณจากปีที่เก็บข้อมูล (2563 หรือ 2564) ลบด้วยปี พ.ศ. เกิด เช่น หากเกิดปี 2527 และเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูลปี 2563 อายุเท่ากับ 36 ปี (2563-2527) เป็นต้น อายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 352 รายเท่ากับ 37 ปี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้มีช่วงอายุตั้งแต่ 18 ถึง 67 ปี

ในทำนองเดียวกัน ผู้วิจัยใช้ค่ากลางของช่วงรายได้เป็นรายได้เฉลี่ยของครัวเรือน โดยมีรายละเอียดดังนี้ กลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยไม่เกิน 20,000 บาท กำหนดให้รายได้เท่ากับ 20,000 บาท กลุ่มที่มีรายได้ 20,001-40,000 บาท กำหนดให้รายได้เท่ากับ 30,000 บาทและใช้หลักการคำนวณเดียวกันสำหรับกลุ่มที่มีรายได้ช่วง 40,001-60,000 บาท 60,001-80,000 บาท และ 80,001-100,000 บาท ตามลำดับ สำหรับกลุ่มที่มีรายได้มากกว่า 100,000 บาทขึ้นไป ผู้วิจัยกำหนดให้รายได้เท่ากับ 120,000 บาทแทน รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 58,324 บาทต่อเดือน นอกจากนี้ ผู้วิจัยใช้ตัวแปรหุ่น (Dummy variable) แทนภูมิฐานะ สถานะการทำงาน และสถานภาพการสมรสของกลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแปรควบคุมของการวิเคราะห์สมการถดถอยเพื่อตรวจสอบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคะแนนทักษะการเงินรวมและคะแนนของแต่ละองค์ประกอบ

ตารางที่ 4-17 สถิติพรรณนาตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์สมการถดถอย

ตัวแปร	Mean	SD	Min	Max
คะแนนทักษะทางการเงิน	12.480	2.564	6	20
คะแนนพฤติกรรมการเงิน	5.528	1.539	0	9
คะแนนทัศนคติทางการเงิน	2.344	1.320	0	5
คะแนนความรู้ทางการเงิน	4.608	1.086	2	7
เงินออมไม่พอกับค่าใช้จ่ายไม่คาดฝัน (0/1)	0.543	0.499	0	1
ประสบปัญหา "ชักหน้าไม่ถึงหลัง" (0/1)	0.716	0.452	0	1
เงินออมมากกว่าค่าใช้จ่ายประจำ 3 เดือน (0/1)	0.381	0.486	0	1
รูปแบบการเก็บออม	4.332	1.432	1	8
เพศหญิง (0/1)	0.412	0.493	0	1
อายุ	37.017	12.911	18	67
ประถมศึกษาและมัธยมต้น (0/1)	0.097	0.296	0	1
มัธยมปลาย/ปวช. (0/1)	0.267	0.443	0	1
อนุปริญญา (0/1)	0.185	0.389	0	1
ปริญญาตรี (0/1)	0.278	0.449	0	1
สูงกว่าปริญญาตรี (0/1)	0.173	0.379	0	1
รายได้ครัวเรือนต่อเดือน (พันบาท)	58.324	26.198	20	120
จำนวนสมาชิกครัวเรือนอายุน้อยกว่า 15 ปี	0.878	0.957	0	3
กรุงเทพฯและปริมณฑล (0/1)	0.168	0.374	0	1
ภาคกลาง (0/1)	0.276	0.447	0	1
ภาคเหนือ (0/1)	0.131	0.338	0	1
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (0/1)	0.338	0.474	0	1
ภาคใต้ (0/1)	0.088	0.284	0	1
พนักงาน Part time (0/1)	0.134	0.341	0	1
พนักงานเต็มเวลาแต่ไม่ใช่พนักงานประจำ (0/1)	0.330	0.471	0	1
พนักงานเต็มเวลาที่เป็นพนักงานประจำ (0/1)	0.389	0.488	0	1
กำลังหางาน (0/1)	0.099	0.300	0	1
เกษียณหรือไม่ได้ทำงานแล้ว (0/1)	0.048	0.215	0	1
โสด (0/1)	0.472	0.500	0	1
สมรส (0/1)	0.386	0.488	0	1
หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ (0/1)	0.142	0.350	0	1
จำนวนกลุ่มตัวอย่าง	352			

ตารางที่ 4-18 แสดงผลการประมาณค่าสมการถดถอยโดยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Squares: OLS) ตัวแปรตามคือคะแนนรวมทักษะทางการเงินและคะแนนของแต่ละองค์ประกอบ ได้แก่ พฤติกรรมทางการเงิน ทักษะทางการเงิน และความรู้ทางการเงิน ตามลำดับ ตัวเลขในวงเล็บแสดงค่า Robust standard error ที่แก้ปัญหาค่าความแปรปรวนไม่คงที่ของค่าความคลาดเคลื่อน (Heteroscedasticity) ค่า Adjusted R-squared ที่แสดงระดับนัยสำคัญรวมของแต่ละสมการมีค่าระหว่าง 0.08-0.25 โดยสมการคะแนนทักษะทางการเงินมีค่า R-squared มากสุด (0.25) ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการแปลผล คะแนนเฉลี่ยของตัวแปรตามในแต่ละสมการแสดงในท้ายตารางที่ 4-18 ผลการประมาณค่าพบว่า เพศชายมีคะแนนทักษะทางการเงินรวมมากกว่าเพศหญิง 0.43 คะแนนหรือประมาณร้อยละ 3.4 โดยค่าสัมประสิทธิ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10 ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่นแทนเพศหญิงขององค์ประกอบย่อยมีค่าเป็นลบเช่นกันแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

คะแนนทักษะทางการเงินของแรงงานมีความแตกต่างตามภูมิภาคถิ่นฐานเดิม ผลการประมาณค่าพบว่า แรงงานย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ มีคะแนนทักษะทางการเงินรวม คะแนนทัศนคติทางการเงินและความรู้ทางการเงินต่ำกว่าแรงงานจากกรุงเทพฯและปริมณฑล (กลุ่มอ้างอิง) ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่น (Dummy variable) แทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีเครื่องหมายเป็นลบและเกือบทุกค่ามีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาความแตกต่างของคะแนนทักษะทางการเงิน พบว่าแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทักษะทางการเงินต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประมาณร้อยละ 6.6 โดยเฉพาะส่วนของคะแนนความรู้ทางการเงินที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยถึงร้อยละ 13.2 โดยทั้งสองค่ามีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์ของแรงงานจากภาคกลางและภาคเหนือส่วนใหญ่มีค่าเป็นลบแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ตัวแปรอายุมีอิทธิพลต่อการกำหนดคะแนนทักษะทางการเงินและองค์ประกอบ ผลการประมาณค่าแสดงถึงความสัมพันธ์แบบโค้งระฆังคว่ำ กล่าวคือ ทักษะทางการเงินเพิ่มขึ้นจากวัยหนุ่มสาวจนถึงวัยกลางคน หลังจากนั้นคะแนนทักษะทางการเงินมีแนวโน้มลดลงเมื่อมีอายุมากขึ้นสอดคล้องกับการคาดการณ์ตามสมมติฐานการบริโภคตามวัฏจักรชีวิต (Life-cycle hypothesis of consumption: LCH) โดยเฉพาะสมการทักษะทางการเงินและความรู้ทางการเงินที่ขนาดสัมประสิทธิ์มีค่ามากและมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 อย่างไรก็ตาม ผลการประมาณค่าค่อนข้างน่าประหลาดใจว่าอายุและอายุกำลังสองไม่มีผลต่อการกำหนดคะแนนทัศนคติทางการเงิน อาจแปลผลได้ว่าทัศนคติทางการเงินเป็นสิ่งที่ปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก เมื่อมีอายุและประสบการณ์ชีวิตมากขึ้นก็ไม่สามารถเปลี่ยนทัศนคติที่มีมาแต่เดิมได้ ต่างจากพฤติกรรมทางการเงินและความรู้ทางการเงินที่ปรับตัวดีขึ้นเมื่ออายุเข้าสู่วัยกลางคน

ตารางที่ 4-18 ผลการประมาณค่าสมการถดถอยของทักษะทางการเงินและองค์ประกอบหลักโดยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Squares: OLS)

	ทักษะทางการเงิน	พฤติกรรมการเงิน	ทัศนคติทางการเงิน	ความรู้ทางการเงิน
เพศหญิง (0/1)	-0.432* (0.250)	-0.182 (0.154)	-0.0623 (0.142)	-0.188 (0.118)
ภาคกลาง (0/1)	-0.426 (0.391)	0.0750 (0.240)	-0.215 (0.222)	-0.286 (0.183)
ภาคเหนือ (0/1)	-0.434 (0.466)	0.0774 (0.286)	-0.210 (0.265)	-0.302 (0.219)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (0/1)	-0.816** (0.388)	-0.0389 (0.238)	-0.171 (0.220)	-0.605*** (0.182)
ภาคใต้ (0/1)	-1.344*** (0.503)	0.0454 (0.309)	-0.539* (0.286)	-0.851*** (0.236)
อายุ	0.286*** (0.0800)	0.129*** (0.0491)	0.00694 (0.0454)	0.150*** (0.0375)
อายุกำลังสอง	-0.0031*** (0.0010)	-0.0014** (0.0006)	0.00005 (0.0006)	-0.0018*** (0.0005)
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. (0/1)	1.169** (0.470)	0.483* (0.289)	0.519* (0.267)	0.167 (0.221)
อนุปริญญา (0/1)	1.043* (0.544)	0.678** (0.334)	0.574* (0.309)	-0.209 (0.255)
ปริญญาตรี (0/1)	1.332** (0.544)	1.009*** (0.334)	0.383 (0.309)	-0.0599 (0.255)
สูงกว่าปริญญาตรี (0/1)	2.327*** (0.638)	1.392*** (0.392)	1.180*** (0.362)	-0.244 (0.299)
รายได้ครัวเรือน	0.0114* (0.00674)	0.00792* (0.00414)	0.00228 (0.00383)	0.00124 (0.00317)
ทำงานเต็มเวลาแต่ไม่ใช่พนักงานประจำ (0/1)	-0.622 (0.419)	-0.304 (0.257)	-0.351 (0.238)	0.0325 (0.197)
ทำงานเต็มเวลาและเป็นพนักงานประจำ (0/1)	-0.785 (0.498)	-0.416 (0.306)	-0.139 (0.283)	-0.230 (0.234)
กำลังหางาน (0/1)	-1.212** (0.515)	-0.425 (0.316)	-0.453 (0.292)	-0.333 (0.242)
เกษียณหรือไม่ได้ทำงานแล้ว (0/1)	0.219 (0.838)	0.0164 (0.515)	-0.373 (0.476)	0.576 (0.393)
สมรส (0/1)	0.230 (0.335)	0.429** (0.206)	0.0395 (0.190)	-0.239 (0.157)
หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ (0/1)	-0.873** (0.435)	-0.256 (0.268)	-0.310 (0.247)	-0.307 (0.204)
จำนวนสมาชิกอายุไม่เกิน 15 ปี	-0.237 (0.156)	-0.229** (0.0959)	-0.0167 (0.0887)	0.00810 (0.0733)
ค่าคงที่	6.526*** (1.398)	2.267*** (0.859)	1.837** (0.794)	2.423*** (0.656)
คะแนนเฉลี่ย	12.48	5.53	2.34	4.61
F-statistic	7.25	6.12	2.82	2.65
Adjusted R-squared	0.253	0.217	0.090	0.082
Observations	352	352	352	352

หมายเหตุ *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001 ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และ * มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.10 ตัวเลขในวงเล็บแสดงค่า Robust standard

error

ระดับการศึกษาส่งผลทางบวกต่อคะแนนทักษะทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง ผลการประมาณค่าแสดงในตารางที่ 4-18 เช่นกัน กล่าวคือ แรงงานที่จบการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีคะแนนทักษะทางการเงินรวมมากกว่าแรงงานที่จบการศึกษาประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (กลุ่มอ้างอิง) ประมาณ 2.3 คะแนนหรือมากกว่าถึงร้อยละ 19 โดยค่าสัมประสิทธิ์มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ผลการประมาณค่าเป็นไปในทิศทางเดียวกันสำหรับคะแนนพฤติกรรมทางการเงินและทัศนคติทางการเงิน ยกเว้นเฉพาะคะแนนความรู้ทางการเงินเท่านั้นที่ระดับการศึกษาไม่ใช่ตัวกำหนดที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษานี้สะท้อนว่าคะแนนความรู้ทางการเงินอาจมาจากการประสบการณ์ในชีวิตและการเปลี่ยนแปลงตามช่วงวัย เช่น การแต่งงาน การมีครอบครัว การเข้าสู่วัยเกษียณ เป็นต้น โดยที่แรงงานอาจมีการหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง รายได้ครัวเรือนมีส่วนเพิ่มทักษะทางการเงินและพฤติกรรมทางการเงินของกลุ่มตัวอย่างอย่างมีนัยสำคัญ สถานะการทำงานของกลุ่มตัวอย่างไม่มีผลต่อคะแนนทักษะทางการเงิน ยกเว้นกลุ่มแรงงานที่กำลังหางานมีคะแนนทักษะทางการเงินต่ำกว่ากลุ่มแรงงานที่ทำงานพาร์ทไทม์ (กลุ่มอ้างอิง) ประมาณ 1.2 คะแนนและน้อยกว่าคะแนนเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 9.7 โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และที่น่าสนใจยิ่งพบว่า กลุ่มแรงงานที่มีสถานภาพสมรสแล้วมีคะแนนพฤติกรรมทางการเงินมากกว่าคนโสด (กลุ่มอ้างอิง) อย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนว่าการเปลี่ยนแปลงในช่วงชีวิตอย่างการแต่งงานหรือมีบุตรส่งผลเชิงบวกต่อการปรับพฤติกรรมทางการเงินของกลุ่มตัวอย่าง อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าประหลาดใจว่า การมีสมาชิกครัวเรือนที่เป็นเด็กส่งผลให้คะแนนพฤติกรรมทางการเงินของกลุ่มตัวอย่างลดลง 0.23 คะแนนหรือลดลงร้อยละ 3.6 ผลการประมาณค่านี้มีนัยยะว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีบุตรหลานในครอบครัวยังมีเงินออมค่อนข้างจำกัดหรือมีแนวโน้มที่จะประสบปัญหาค่าใช้จ่ายครัวเรือน ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์ของจำนวนเด็กในครัวเรือนสำหรับสมการทักษะทางการเงินและทัศนคติทางการเงินมีค่าเป็นลบเช่นกันแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

โดยภาพรวม ผลการวิเคราะห์สมการถดถอยตัวกำหนดที่มีอิทธิพลต่อคะแนนทักษะทางการเงินและองค์ประกอบของกลุ่มแรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก พบว่า อายุ รายได้ และระดับการศึกษาเป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อทักษะทางการเงิน นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มแรงงานย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้เป็นกลุ่มที่มีคะแนนทักษะทางการเงินต่ำกว่าแรงงานภาคอื่นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในส่วน of คะแนนความรู้ทางการเงิน

4.6.2 ความสัมพันธ์ของทักษะทางการเงินต่อจำนวนเงินออม

การวิเคราะห์ส่วนนี้เป็นการตรวจสอบสมมติฐานว่าเมื่อควบคุมปัจจัยเชิงประชากรและฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว การมีทักษะทางการเงินที่ดีส่งผลเชิงบวกต่อความสามารถในการเก็บออมและการจัดการค่าใช้จ่ายครัวเรือนของแรงงานภาคอุตสาหกรรมหรือไม่ มากน้อยเพียงใด ผู้วิจัยใช้แบบจำลองโพรบิท (Probit IV) โดยกำหนดให้จำนวนรูปแบบการเก็บออมเป็นตัวแปรเครื่องมือ (Instrumental variable: IV) แทนคะแนนทักษะทางการเงิน เพราะการใช้คะแนนทักษะทางการเงินเป็นตัวแปรอธิบายโดยตรงอาจเกิดปัญหา Endogeneity ซึ่งจะส่งผลต่อการประมาณค่าที่ได้ขาดคุณสมบัติ Consistency กล่าวคือ แม้ว่าจะเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ผลการประมาณค่าที่ได้จะไม่ใกล้เคียงกับค่าพารามิเตอร์จริง ตารางที่

4-19 แสดงผลการประมาณค่าขั้นแรก (First-stage estimation) เมื่อตัวแปรตามคือคะแนนทักษะทางการเงิน และตัวแปรอธิบายคือจำนวนรูปแบบการเก็บออม และตัวแปรควบคุมอื่นประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ภูมิภาค สถานภาพการทำงานและสมรส พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ตัวแปรจำนวนรูปแบบการเก็บออมมีค่าเป็นบวก (0.53) และมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 แสดงว่า ตัวแปรเครื่องมือที่ใช้เป็นตัวแทนที่สมเหตุสมผลสำหรับคะแนนทักษะทางการเงินสอดคล้องกับค่า F-statistic ที่เท่ากับ 9.4 และมีค่า p-value น้อยกว่า 0.001 ตัวแปรอธิบายอื่นที่มีนัยสำคัญ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา โดยภาพรวม ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรสอดคล้องกับผลการประมาณค่าในตารางที่ 4-18 ตัวอย่างเช่น เพศหญิงมีแนวโน้มที่จะมีทักษะทางการเงินน้อยกว่าผู้ชาย ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับทักษะทางการเงิน เป็นต้น

ตารางที่ 4-19 ผลการประมาณค่าขั้นแรก (First-stage estimation) ของทักษะทางการเงิน

ตัวแปร	Coeff.	Robust S.E.
จำนวนรูปแบบการเก็บออม	0.531***	(0.087)
เพศหญิง	-0.445*	(0.231)
อายุ	0.235***	(0.074)
อายุกำลังสอง	-0.003***	(0.001)
มัธยมปลาย (0/1)	1.054**	(0.434)
อนุปริญญา (0/1)	0.669	(0.506)
ปริญญาตรี (0/1)	1.123**	(0.503)
สูงกว่าปริญญาตรี (0/1)	1.855***	(0.594)
รายได้ครัวเรือนต่อเดือน (พันบาท)	0.006	(0.006)
จำนวนสมาชิกครัวเรือนอายุน้อยกว่า 15 ปี	-0.252*	(0.144)
ภาคกลาง (0/1)	-0.421	(0.361)
ภาคเหนือ (0/1)	-0.420	(0.430)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (0/1)	-0.794**	(0.358)
ภาคใต้ (0/1)	-1.292***	(0.464)
พนักงานเต็มเวลาแต่ไม่ใช่พนักงานประจำ (0/1)	-0.529	(0.387)
พนักงานเต็มเวลาที่เป็นพนักงานประจำ (0/1)	-0.671	(0.460)
กำลังหางาน (0/1)	-1.002*	(0.476)
เกษียณหรือไม่ได้ทำงานแล้ว (0/1)	0.171	(0.773)
สมรส (0/1)	0.078	(0.310)
หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ (0/1)	-0.766*	(0.402)
ค่าคงที่	5.755***	(1.296)
F-statistic	9.37	
Adjusted R-squared	0.323	
จำนวนกลุ่มตัวอย่าง	352	

หมายเหตุ *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001 ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และ * มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.10 ตัวเลขในวงเล็บแสดงค่า Robust standard error

ตารางที่ 4-20 ค่า Marginal effects ของตัวแปรอธิบายต่อความสามารถการเก็บออม

	เงินออมไม่พอ รายจ่ายไม่คาดฝัน	ประสบปัญหา "ชักหน้าไม่ถึงหลัง"	มีเงินออมมากกว่า ค่าใช้จ่าย 3 เดือน
ทักษะทางการเงิน (จำนวนวิธีการเก็บออมเป็น IV)	-0.262*** (0.094)	-0.330*** (0.124)	0.415*** (0.062)
เพศหญิง (0/1)	-0.202 (0.159)	0.048 (0.165)	0.097 (0.154)
อายุ	-0.014 (0.058)	-0.083 (0.054)	0.002 (0.057)
อายุกำลังสอง	0.0003 (0.0007)	0.0010 (0.0006)	-0.0001 (0.0007)
มัธยมปลาย (0/1)	0.090 (0.336)	-0.504* (0.286)	-0.345 (0.324)
อนุปริญญา (0/1)	0.043 (0.366)	-0.504 (0.318)	0.002 (0.362)
ปริญญาตรี (0/1)	0.084 (0.377)	-0.461 (0.357)	-0.369 (0.361)
สูงกว่าปริญญาตรี (0/1)	0.370 (0.467)	-1.001** (0.410)	-0.314 (0.446)
รายได้ครัวเรือนต่อเดือน (พันบาท)	-0.012*** (0.005)	-0.008** (0.004)	0.008* (0.005)
จำนวนสมาชิกครัวเรือนอายุน้อยกว่า 15 ปี	0.098 (0.105)	0.087 (0.090)	0.102 (0.095)
ค่า Log-likelihood	-942.83	-955.42	-927.89
Wald test statistics	95.17	102.22	157.95
จำนวนกลุ่มตัวอย่าง	352	352	352

หมายเหตุ *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001 ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และ * มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.10 ตัวเลขในวงเล็บแสดงค่า Robust standard error ในขณะที่ตัวแปรอธิบายอื่นที่ไม่ได้แสดงประกอบด้วย ภูมิภาค สถานภาพการทำงานและสมรส

ผลการประมาณค่า Marginal effect ของชุดตัวแปรอธิบายจากแบบจำลอง Probit IV แสดงในตารางที่ 4-20 โดยที่ตัวแปรตามเป็นตัวแปรหุ่น (Dummy variable) ที่แสดงถึงศักยภาพการออมของกลุ่มตัวอย่างรวม ประกอบด้วย 1) เงินออมไม่พอกับรายจ่ายไม่คาดฝัน 2) ประสบปัญหา “ชักหน้าไม่ถึงหลัง” และ 3) มีเงินออมมากกว่าค่าใช้จ่ายประจำ 3 เดือน ตัวเลขในวงเล็บแสดงค่า Robust standard error ที่คำนวณโดยวิธี Delta method ผลการประมาณค่าพบว่า การมีทักษะทางการเงินที่ดีสามารถลดโอกาสการเกิดปัญหาเงินออมไม่พอรองรับค่าใช้จ่ายไม่คาดฝันได้ถึงร้อยละ 26.2 และลดโอกาสการเกิดปัญหาชักหน้าไม่ถึงหลังที่รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่ายแต่ละเดือนประมาณร้อยละ 33.0 ในขณะที่เพิ่มโอกาสการมีเงินออมให้มากกว่า 3 เดือนของค่าใช้จ่ายประจำร้อยละ 41.5 ตามลำดับ โดยค่า Marginal effect ทั้งสามมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นอกจากนี้ ผลการประมาณยังพบว่า รายได้และระดับการศึกษาช่วยลดโอกาสการประสบปัญหาเงินออมไม่

พอรองรับค่าใช้จ่าย กล่าวคือ เมื่อแรงงานมีรายได้เพิ่มขึ้นโอกาสการมีปัญหาทางการเงินที่เงินออมไม่พอ ค่าใช้จ่ายไม่คาดฝันและปัญหาชักหน้าไม่ถึงหลัง ลดลงเฉลี่ยร้อยละ 1.2 และร้อยละ 0.8 ตามลำดับ ในทำนองเดียวกันกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้สูงทำให้การมีเงินออมมากกว่า 3 เท่าของของค่าใช้จ่ายต่อเดือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.8 โดยค่าสัมประสิทธิ์ของรายได้ของทั้ง 3 สมการมีนัยสำคัญทางสถิติอย่างน้อยที่ระดับ 0.10 ในทางตรงข้ามคุณลักษณะทางประชากรอื่น อาทิ เพศ อายุ และองค์ประกอบสมาชิกครัวเรือนไม่มีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมการออมแต่กลับส่งผลทางอ้อมผ่านทักษะทางการเงิน (ดูผลการประมาณค่าขั้นแรกในตารางที่ 4-19 ประกอบ) อาจกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์เชิงประจักษ์ในกลุ่มแรงงานอุตสาหกรรมบ่งชี้ว่าการมีทักษะทางการเงินที่ดีส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมการเก็บออมและความพร้อมของเงินออมยามฉุกเฉินและลดโอกาสการกู้ยืมเงินเพิ่มขึ้นเมื่อประสบปัญหารายได้ไม่พอใช้จ่าย เนื้อหาในบทต่อไปจะกล่าวถึงการออกแบบชุดความรู้สำหรับแรงงานเพื่อเพิ่มทักษะทางการเงินโดยอาศัยผลการศึกษาเชิงปริมาณจากบทนี้และการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อถอดบทเรียนจากชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ของต่างประเทศซึ่งจะนำเสนอในบทที่ 5 ต่อไป

บทที่ 5

การออกแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานอุตสาหกรรม

การนำเสนอในบทนี้เริ่มจากการถอดบทเรียนชุดความรู้ด้านการเงินสำหรับผู้ใหญ่ของประเทศแคนาดา และสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่มีรายได้สูงและมีระบบการศึกษาที่ก้าวหน้าทันสมัย ยิ่งไปกว่านั้น เป็นชุดความรู้ที่ผ่านการใช้งานจริงและได้รับการอ้างอิงอย่างแพร่หลาย ประกอบด้วย (1) ชุดความรู้ *Your Financial Toolkit* ของ Financial Consumer Agency ประเทศแคนาดา และ (2) ชุดความรู้ *Money Smart for Adults (MSA)* ของสถาบันประกันเงินฝาก (Federal Deposit Insurance Corporation: FDIC) ประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้วิจัยเริ่มจากการสรุปความเป็นมา หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาทางวิชาการ รูปแบบการจัดกิจกรรม แก่นสาระ (Key messages) ของบทเรียน และแนวทางการจัดสรรเวลาในชั้นเรียน

ผู้วิจัยอาศัยชุดความรู้ *Your Financial Toolkit* และ *Money Smart for Adults* เป็นต้นแบบในการสังเคราะห์ชุดความรู้ “ทักษะทางการเงิน” ที่เหมาะสมสำหรับแรงงานภาคอุตสาหกรรมในประเทศไทย จุดมุ่งหมายสำคัญคือการแสวงหาความรู้ใหม่เป็นต้นแบบชุดความรู้ทางการเงินที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง มีเนื้อหาเหมาะสม กระชับ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินให้กับประชาชนในวงกว้าง การสังเคราะห์ผลการศึกษามาจากสองส่วน ส่วนแรกเป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) และส่วนที่สองเป็นผลการวิจัยเชิงประจักษ์ (Evidence-based practice) จากการศึกษาที่ได้นำเสนอไปในบทที่ 4

5.1 ชุดความรู้ *Your Financial Toolkit* ของประเทศแคนาดา

ชุดความรู้ *Your Financial Toolkit* ประกอบด้วย 12 โมดูลครอบคลุมความรู้ทางการเงินพื้นฐานพัฒนาขึ้นโดยองค์กร Financial Consumer Agency สื่อการสอนในแต่ละบทเรียนประกอบด้วยเนื้อหาความรู้วิดีโอ แบบฝึกหัดแบบอินเตอร์แอคทีฟ แบบทดสอบ และกรณีศึกษา เมื่อจบเนื้อหาแต่ละโมดูลจะมีการสรุปแผนปฏิบัติการ (Action plan) ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้จริงในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงินของตนและครอบครัว ยิ่งไปกว่านั้นชุดความรู้ยังมีการให้รายละเอียดของแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการค้นคว้าเพิ่มเติมในเรื่องนั้น ๆ เนื่องจากประเทศแคนาดามีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนั้น ชุดความรู้จึงมีการจัดทำทั้งในรูปแบบภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส การพัฒนาชุดความรู้ถูกออกแบบให้มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับให้สอดคล้องกับผู้เรียนและระยะเวลาที่เอื้ออำนวย สามารถจำแนกได้ 3 แนวทาง หนึ่ง เรียนให้ครบทุกโมดูลโดยเริ่มตั้งแต่โมดูลที่ 1-12 สอง เลือกเฉพาะโมดูลที่สนใจหรือสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเงินของกลุ่มผู้เรียน และสาม ผู้เรียนทำแบบทดสอบและประเมินว่าตนทำคะแนนได้น้อย และเลือกศึกษาเฉพาะโมดูลที่ตนยังขาดความรู้ความเข้าใจ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาโครงสร้างของเนื้อหาและ

การแบ่งเวลา พบว่า เวลาที่ใช้ในแต่ละโมดูลมีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก (เมื่อเปรียบเทียบกับชุดความรู้ทางการเงิน *Money Smart for Adults* ของสหรัฐอเมริกา) และมีเนื้อหาที่เจาะจงเกี่ยวกับโครงสร้างภาษีของรัฐควิเบก

โครงสร้างเนื้อหาชุดความรู้ทางการเงิน *Your Financial Toolkit* สามารถสรุปได้ในตารางที่ 5-1 เริ่มจากการความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรายได้ รายจ่าย การทำงานประมาณ ระบบธนาคาร การออมเงิน การใช้บัตรเครดิต การรักษา Credit scores การจัดการหนี้สิน สินเชื่อที่อยู่อาศัย การประกันภัย รูปแบบการลงทุนที่เหมาะสมกับความเสี่ยงและเป้าหมาย ภาษีเงินได้ทั่วไป ภาษีรายได้เฉพาะของรัฐควิเบก การวางแผนเกษียณและเงินบำนาญ การวางแผนทางการเงิน และการรู้เท่าทันไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพทางการเงิน

ตารางที่ 5-1 โครงสร้างเนื้อหาชุดความรู้ทางการเงิน *Your Financial Toolkit*

โมดูล	ระยะเวลา
1. Income, Expenses and Budget	2 ชั่วโมง 40 นาที
2. Banking	1 ชั่วโมง 55 นาที
3. Saving	1 ชั่วโมง 45 นาที
4. Insurance	2 ชั่วโมง 25 นาที
5. Mortgages	3 ชั่วโมง 50 นาที
6. Credit and Debt Management	3 ชั่วโมง 20 นาที
7. Investing	3 ชั่วโมง 55 นาที
8. Retirement and Pensions	3 ชั่วโมง 35 นาที
9. Income Taxes	3 ชั่วโมง 25 นาที
10. Income Taxes Quebec	3 ชั่วโมง 45 นาที
11. Financial planning	3 ชั่วโมง 5 นาที
12. Fraud Protection	2 ชั่วโมง 15 นาที

ชุดความรู้ *Your Financial Toolkit* อ้างอิงงานวิจัยด้านการศึกษผู้ใหญ่ (Adult education) ของ Zemkes and Zemkes (1984) ที่พบว่าผู้ใหญ่ยังมีความต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมโดยเฉพาะด้านที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ความรู้ทางการเงินเป็นหนึ่งในหัวข้อที่ได้รับความสนใจ มีความเป็นไปได้ว่าความสนใจเรื่องเงินอาจเกิดจากเหตุการณ์ในชีวิตจริงที่ผู้คนส่วนใหญ่มีปัญหาหนี้สินบัตรเครดิต ความกังวลเกี่ยวกับการขอสินเชื่อที่อยู่อาศัย การวางแผนเกษียณ ดังนั้น การพัฒนาชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ เนื้อหาเชิงวิชาการจะต้องมีการเชื่อมโยงกับประสบการณ์จริงและสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ รวมทั้งการนำเสนอแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมที่สามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงได้ในระยะเวลาอันสั้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยกระตุ้นความต้องการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น แรงกระตุ้นยังมาจากความต้องการการนับถือตัวเองและการได้รับความพึงพอใจ การมีความรู้ทางการเงินช่วยให้ผู้เรียนมีความมั่นคงทางการเงิน เมื่อพบว่า

ตนมีเงินออมเพิ่มขึ้นหรือหนี้สินที่ลดลงจะช่วยให้ผู้เรียนรู้สึกชื่นชมตนเองที่เห็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น และพยายามหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเงินที่ได้กำหนดไว้ให้เร็วขึ้น

ผู้ใหญ่ต้องการหลักสูตรการเรียนรู้ที่สามารถปฏิบัติได้จริง (Practical knowledge) มากกว่าจะเป็น การสอนทางทฤษฎีเท่านั้น ดังนั้น ชุดความรู้ทักษะทางการเงินจำเป็นต้องมีการออกแบบกิจกรรมให้มีความ หลากหลายและท้าทายผู้เรียน อาทิ การจัดอภิปรายกลุ่ม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและความคิดใหม่ ๆ ที่ สังเคราะห์ได้จากสิ่งที่ตนรู้อยู่แล้ว การเริ่มต้นบทเรียนอาจเริ่มจากสิ่งที่คนส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยอยู่แล้ว เช่น การชำระค่าใช้จ่ายประจำ สินเชื่อบัตรเครดิต และขยายไปยังหัวข้อที่เกี่ยวข้องเช่น การทำงานงบประมาณแบบ Envelope Budgeting ที่สอนแบ่งค่าใช้จ่ายชีวิตประจำวันเป็นหมวดหมู่ โดยให้ความสำคัญกับการปรับลด ค่าใช้จ่ายผันแปรในแต่ละเดือนเพื่อเปลี่ยนเป็นเงินออม หลังจากนั้น ค่อยนำเข้าสู่บทเรียนเกี่ยวกับวิธีการออม และการลงทุน อย่างไรก็ตาม หากเป็นหัวข้อที่ผู้คนส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยอาจจำเป็นต้องจัดสรรเวลาเพิ่มขึ้นเพื่อ อธิบายให้ผู้เรียนมีความเข้าใจพื้นฐานก่อน

นอกจากนั้น ผู้พัฒนาชุดความรู้ *Your Financial Toolkit* พบว่า ผู้ใหญ่มีความเชื่อและทัศนคติที่ แตกต่างกันเกี่ยวกับการบริหารจัดการเงินซึ่งอาจทำให้ผู้เรียนส่วนหนึ่งยังไม่เปิดรับกับข้อมูลหรือหลักปฏิบัติที่ ได้นำเสนอโดยทันที ดังนั้น ชุดความรู้ทางการเงินที่ดีต้องเริ่มจากการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนแต่ละคนมีโอกา สแสดงออกหรือประเมินชุดความคิดเดิมของตนก่อนเพื่อให้ผู้สอนเข้าใจภูมิหลังของผู้เรียนและหาวิธีการนำเสนอ เนื้อหาได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเรื่องเงินที่หลายคนอาจมีประสบการณ์ที่ไม่ดีนักจากความผิดพลาดของ ตนเองหรือคนใกล้ชิดและต้องการแบ่งปันให้กับผู้อื่น ดังนั้น การอภิปรายแลกเปลี่ยนควรเป็นแบบเปิดกว้าง ไม่ ต้องประเมินว่าสิ่งนั้นถูกหรือผิด หลังจากนั้น ผู้สอนจึงค่อยยกตัวอย่างและอธิบายการใช้ความรู้ทางการเงินเพื่อ แก้ปัญหาทางการเงินต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยการสมมติสถานการณ์ของตัวละครในใบงาน (Worksheet) ของแต่ละ กิจกรรมและให้ผู้เรียนตอบคำถามพร้อมกับเสนอวิธีการแก้ไข อาจกล่าวได้ว่า นอกจากการฝึกอบรมความรู้ ทางการเงินให้กับผู้สอนแล้ว ผู้สอนควรได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับจิตวิทยาการศึกษาในหัวข้อที่ เกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์การ เรียนตามที่ได้วางไว้

ท้ายสุด สภาพแวดล้อมของการเรียนและความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ทำให้เกิดผลกระทบเชิงบวกต่อผู้เรียน การศึกษาเรื่องการเงินนั้นบางหัวข้อมีความน่าสนใจ ในขณะที่บาง หัวข้ออาจเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหรือผู้เรียนอาจเห็นว่าเป็นเรื่องไกลตัว ดังนั้น การแบ่งหัวข้อย่อยและการจัด กิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การนำเสนอในชั้นเรียน การจัดทำคลิปวิดีโอ การทำใบงาน การอภิปรายกลุ่ม การ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละคน จะช่วยให้บรรยากาศภายในชั้นเรียนมีความผ่อนคลายและกระตุ้นให้ ผู้เรียนต้องการมีส่วนร่วมมากขึ้น

ความรู้ทางการเงินพื้นฐานมีส่วนสำคัญในการกำหนดการตัดสินใจทางการเงินและพฤติกรรมทางการเงิน ที่เหมาะสมสำหรับผู้ใหญ่วัยทำงาน การศึกษาในระบบโรงเรียนมีการสอนเรื่องเงินอยู่บ้าง แต่คนส่วนใหญ่

ยังขาดความมั่นใจในการตัดสินใจทางการเงินสำคัญตามช่วงวัยของชีวิต เช่น การกู้ยืมเพื่อซื้อที่อยู่อาศัย การชำระหนี้การศึกษา และการเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์ทางการเงิน เป็นต้น การตัดสินใจที่ผิดพลาดส่งผลกระทบต่ออย่างมากต่อความมั่นคงทางการเงิน ข้อค้นพบเชิงประจักษ์ในประเทศแคนาดาบ่งชี้ว่า แม้แต่กลุ่มประชากรที่ได้รับการศึกษาดี ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องทางการเงิน อาทิ ความเสี่ยงกับการลงทุน ดอกเบี้ยทบต้น การคิดผลตอบแทนทางการเงิน เป็นต้น ดังนั้น การสร้างต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ที่เป็นการผสมผสานทั้งการเรียนการสอนและแนวปฏิบัติให้สอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมายที่ส่วนใหญ่มีรายได้ประจำ การฝึกอบรมทักษะทางการเงินพื้นฐานจะสามารถเพิ่มเติมความรู้และเสริมสร้างความมั่นใจให้กับผู้เรียนและกระตุ้นให้มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองจากแหล่งค้นคว้าต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน

การออกแบบเนื้อหาชุดความรู้ *Your Financial Toolkit* มีความยืดหยุ่นโดยสามารถปรับระยะเวลาและเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน การเข้าถึงชุดความรู้ต้องมีลักษณะผสมผสาน กล่าวคือ การสอนอาจหยิบยืมบทเรียนใดมาเรียนก่อนก็ได้ไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับจากบทเรียนแรกจนถึงบทเรียนสุดท้าย อาจเป็นการเรียนกับผู้สอนที่ได้รับการฝึกอบรมในสถานที่ตั้งหรือผ่านระบบออนไลน์ นอกจากนั้น ผู้สนใจอาจปรึกษากับเพื่อนและผู้สอนและเลือกเฉพาะหัวข้อที่สนใจหรือตามสถานการณ์ทางการเงินที่เกิดขึ้นจริง อาทิ สินเชื่อที่อยู่อาศัย การเจรจาเพื่อขอปรับโครงสร้างหนี้กับสถาบันการเงิน การเลือกซื้อประกันชีวิต เป็นต้น

รูปแบบการเรียนการสอนประกอบด้วยเนื้อหาที่เป็นทฤษฎี การทำกิจกรรม การให้แนวทางการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จริงของผู้เรียนและผู้สอน การอ้างอิงแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง และที่สำคัญในแต่ละหัวข้อการเรียน ผู้สอนควรสรุปแก่นสาระ (Key messages) ที่ได้ในแต่ละบทเรียนและจัดสรรเวลาประมาณ 5-10 นาทีในช่วงท้ายของการสอนเพื่อทบทวนสาระความรู้ของแต่ละบทเรียน

การจัดกิจกรรมที่ละลายพฤติกรรม (Icebreaker activities) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้การสอนชุดความรู้ทักษะทางการเงินมีประสิทธิภาพมากขึ้นเนื่องจากการสร้างบรรยากาศการเรียนให้มีการผ่อนคลายเป็นโอกาสที่ผู้เรียนจะอภิปรายแลกเปลี่ยนกันโดยเฉพาะการแบ่งปันประสบการณ์ของแต่ละคน เช่น ผู้เข้าร่วมอาจมีการเล่าถึงวิธีการที่ตนเคยใช้ในการเก็บออมเงิน เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้น การสนทนาจะช่วยให้ผู้สอนสามารถประเมินได้ว่าผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่ผ่านมามากน้อยเพียงใด หากมีประเด็นใดที่ยังมีความเข้าใจผิดอาจมีการเน้นย้ำถึงเรื่องนั้นอีกครั้ง เนื้อหาการสอนในรูปแบบสไลด์จะทำให้การสื่อสารชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะการรวบรวมแก่นสาระ (Key messages) และผู้เรียนสามารถนำไปทบทวนด้วยตนเองได้

เพื่อให้เห็นโครงสร้างของและเนื้อหาของชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ *Your Financial Toolkit* ของประเทศแคนาดาและสอดคล้องกับความสนใจของแรงงานนิคมอุตสาหกรรมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาวิจัยนี้ซึ่งพบว่าหัวข้อที่ได้รับความสนใจสามอันดับแรก คือ การวางแผนการเงินหลังเกษียณ (ร้อยละ 70.2) การจัดทำงบประมาณรายได้รายจ่าย (ร้อยละ 60.5) และการจัดการหนี้สิน (ร้อยละ 55.1) ความสนใจของกลุ่มตัวอย่างมีความใกล้เคียงกับเนื้อหาของชุดความรู้ *Your Financial Toolkit* ดังนี้

- โมดูลที่ 1 Income, expenses and budget
- โมดูลที่ 4 Credit and debt management

- โมดูลที่ 10 Retirement and pensions

เนื้อหาส่วนต่อไป ผู้วิจัยทำการตรวจสอบเชิงลึกตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ (Learning objectives) โครงสร้างของเนื้อหา ตัวอย่างการจัดกิจกรรม และการสรุปแก่นสาระ (Key messages) และระยะเวลาที่ใช้ของ 3 โมดูลข้างต้น เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย

รายได้ รายจ่ายและงบประมาณ (Income, expenses and budget)

บทเรียนแรกเป็นการปูพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการเงินส่วนบุคคล ครอบคลุมรายได้ รายจ่าย และการจัดทำงบประมาณ การนำเสนอเป็นไปอย่างเรียบง่ายและอธิบายอย่างเป็นขั้นตอนที่ทุกคนสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ทันที

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียน ผู้เรียนสามารถ

- แยกแยะความแตกต่างระหว่างความจำเป็น (Needs) กับความต้องการ (Wants)
- จำแนกค่าใช้จ่ายของตนได้ว่าสิ่งใดเป็นความจำเป็นหรือความต้องการและสามารถจัดลำดับความสำคัญได้อย่างเหมาะสม
- อธิบายความหมายและความแตกต่างของรายได้ก่อนหักภาษีกับรายได้สุทธิ
- ระบุแหล่งที่มาของรายได้และจำแนกค่าใช้จ่ายว่าส่วนใดเป็นค่าใช้จ่ายคงที่และส่วนใดเป็นค่าใช้จ่ายผันแปร
- ใช้ข้อมูลรายได้และรายจ่ายของตนเองในการจัดสรรงบประมาณรวมทั้งการเก็บออมเพื่อยามฉุกเฉินและการเก็บออมเพื่อเป้าหมาย
- ระบุและแลกเปลี่ยนวิธีการลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน
- ระบุและจำแนกเป้าหมายทางการเงินเป็นระยะสั้น กลางและยาวและแนวทางการปฏิบัติที่ทำให้ได้จริงในการบรรลุเป้าหมาย

เนื้อหาและการแบ่งเวลาสำหรับหัวข้อย่อย แบ่งเป็น 7 ส่วน ประกอบด้วย

- การเกริ่นนำ (10 นาที)
- การอธิบายเรื่องความจำเป็นและความต้องการ (20 นาที)
- รายได้ แหล่งที่มาของรายได้ การหักเงินจากรายได้ (Deductions) เช่น ภาษี ประกันสังคม กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ รายได้สุทธิ เงินออมสำหรับใช้จ่ายยามฉุกเฉิน (30 นาที)
- รายจ่าย ประเภทของรายจ่าย รายจ่ายคงที่ รายจ่ายผันแปร รายจ่ายไม่คาดฝัน (40 นาที)
- การทำงบประมาณ (20 นาที)

- การทำงานประมาณเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเงินโดยใช้หลักการ SMART (Specific, Measurable, Achievable, realistic, Time-framed) (30 นาที)
- แผนปฏิบัติการ การประยุกต์หลักการตั้งเป้าหมาย SMART โดยคำนวณเงินที่ต้องออมในแต่ละเดือนและพยายามบริหารค่าใช้จ่ายให้สามารถออมเงินได้ตามที่ตั้งใจไว้ (10 นาที)

ตัวอย่างการจัดกิจกรรม

(1) กิจกรรม “My Needs, Wants and Priorities” เป็นการอภิปรายเกี่ยวกับความจำเป็น (Needs) ความต้องการ (Wants) และการจัดลำดับความสำคัญ (Priorities) ผู้เรียนต้องจัดลำดับสินค้าและบริการในรายการ กำหนดให้มีค่าเท่ากับ 1 หากเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เท่ากับ 2 หากเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นแต่สำคัญ และเท่ากับ 3 หากเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและไม่สำคัญ หลังจากนั้นให้ผู้เรียนจับคู่และช่วยกันทำรายการค่าใช้จ่ายสำหรับกลุ่มสินค้าบริการที่ถูกจัดลำดับเท่ากับ 2 และ 3 และหากสามารถเปลี่ยนค่าใช้จ่ายดังกล่าวมาใช้กับสิ่งที่จำเป็นจะเป็นอย่างไร กิจกรรมนี้ช่วยเน้นย้ำความสำคัญของการวางแผนและควบคุมค่าใช้จ่าย กล่าวคือ หากเราไม่สามารถควบคุมค่าใช้จ่ายโดยการจัดลำดับความสำคัญอาจส่งผลให้เราใช้เงินมากเกินไปกับสิ่งที่มีความสำคัญน้อยกว่า ในขณะที่เหลือเงินสำหรับใช้จ่ายในสิ่งจำเป็นลดลงซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตและการบรรลุเป้าหมายทางการเงินที่ตั้งไว้

(2) กิจกรรม “Replacing Lost Income” เป็นการอภิปรายเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทางการเงินเมื่อขาดรายได้จากการทำงาน ให้ผู้เข้าร่วมจับกลุ่ม 3-4 คน และระดมความคิดเกี่ยวกับวิธีการหารายได้จากช่องทางอื่นเพื่อชดเชยรายได้จากการทำงานอันเกิดจากการถูกเลิกจ้างหรือการที่ไม่สามารถทำงานได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ตัวอย่างของคำตอบที่เป็นไปได้คือ การขอรับสวัสดิการจากภาครัฐ เงินประกันสังคม หรือเงินประกันชดเชยรายได้ (ถ้ามี) การนำเงินออมมาใช้จ่าย การกู้ยืมเงิน การขายหรือหารายได้จากทรัพย์สินที่มีอยู่ โดยมากการขาดรายได้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ ดังนั้น การออมเงินเพื่อใช้จ่ายยามฉุกเฉินเป็นเรื่องสำคัญและจำนวนเงินออมควรมีประมาณ 3-6 เท่าของรายได้ที่เคยได้รับ การกู้ยืมช่วยให้มีเงินใช้จ่ายก็จริงแต่เงินกู้ไม่ใช่รายได้เพราะต้องชำระคืนพร้อมดอกเบี้ย การใช้หลักการ **MAPOUT** เพื่อจัดการสถานการณ์ทางการเงิน สำคัญสามารถสรุปได้ ดังนี้

- M-Magnitude of the problem เป็นการประเมินความร้ายแรงและระยะเวลาของสถานการณ์ (ชั่วคราวหรือยาวนาน) จำนวนเงินที่ต้องมีสำหรับใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น ทักษะหรือความสามารถที่มีในการหารายได้จากช่องทางอื่นมาทดแทน
- A-Assets you can draw ตรวจสอบเงินสดและเงินออมปัจจุบันมีเท่าไร รวมประเมินมูลค่าทรัพย์สินมีค่าอื่นที่สามารถขายได้ หลีกเลี่ยงการกู้ยืมเพราะจะทำให้สถานการณ์ยิ่งแย่ลง

- P-Priorities การจัดลำดับความสำคัญให้กับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นก่อน เช่น อาหาร สุขภาพ และค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาทรัพย์สินจำเป็น เช่น ที่อยู่อาศัย เครื่องมือ ประกอบอาชีพ และหาวิธีปรับลดค่าใช้จ่ายที่มีความสำคัญน้อยกว่า
- O-Options to make end meet การประเมินทางเลือกต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ค่าใช้จ่ายบางรายการสามารถเลื่อนออกไปก่อนได้ วิธีการที่สามารถเพิ่มรายได้ การค้นหาความช่วยเหลือที่มีของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรการกุศล
- U-Unexpected emergencies ลองประเมินว่ามีความเสี่ยงใดบ้างที่หากเกิดขึ้นแล้วจะทำให้ฐานะทางการเงินยิ่งเลวร้ายกว่าเดิม ให้ทำการวางแผนล่วงหน้าหรือถ่ายโอนความเสี่ยงโดยการซื้อประกัน ความเป็นไปได้ของการได้รับความช่วยเหลือจากญาติหรือเพื่อน
- T-Timeline for managing cash flow การประเมินว่ารายได้ที่มีหรือเงินออมเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายได้นานเพียงใด และพิจารณาแนวทางการลดค่าใช้จ่าย เพื่อให้มีเงินสำหรับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นได้ยาวนานขึ้น

(3) กิจกรรม “Cutting Back My Discretionary Spending” ว่าด้วยวิธีการลดค่าใช้จ่าย ผู้สอนรวบรวมวิธีการลดค่าใช้จ่ายและกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมแบ่งปันประสบการณ์จริงของตนเองในการลดค่าใช้จ่าย

(4) กิจกรรม “The Envelope Budgeting System” อธิบายระบบการจัดทำงบประมาณ *Envelope budgeting* ที่เป็นการแบ่งเงินสำหรับค่าใช้จ่ายหมวดสำคัญ แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วม 2-4 คน เพื่อฝึกการทำงบประมาณค่าใช้จ่าย แต่ละกลุ่มจะได้รับซองจดหมาย 6 ซอง เพื่อจัดสรรเงินให้กับค่าใช้จ่าย 6 หมวด ประกอบด้วย 1.) ค่าใช้จ่ายคงที่ (ค่าผ่อนบ้านหรือค่าเช่า ค่าสาธารณูปโภค ค่าเดินทาง เงินชำระหนี้ เงินออม) 2.) ค่าใช้จ่ายของใช้ทั่วไปและการรับประทานอาหารนอกบ้าน 3) ค่าใช้จ่ายสำหรับเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย 4.) ค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง 5.) ค่าใช้จ่ายภายในบ้าน และ 6.) ค่าใช้จ่ายฉุกเฉิน สมมติให้มีรายได้ต่อเดือนเท่ากับ 2,100 เหรียญ ทุกกลุ่มต้องจัดสรรเงินให้กับค่าใช้จ่ายประจำ อาทิ ค่าเช่า ค่าเดินทาง ค่าสาธารณูปโภค เงินออม และการชำระหนี้ รวม 1,450 เหรียญ แต่ละกลุ่มปรึกษารื้อเพื่อจัดสรรค่าใช้จ่ายที่เหลือ 650 เหรียญสำหรับค่าใช้จ่ายหมวดที่ 2-6 และใส่เงินสำหรับแต่ละซอง แต่ละกลุ่มอภิปรายถึงวิธีการจัดสรรเงินอย่างไรก็ดี หากต้องการเพิ่มค่าใช้จ่ายหมวดใด ต้องไปลดเงินจำนวนที่เท่ากันจากหมวดอื่น ติดตามค่าใช้จ่ายแต่ละหมวดรายสัปดาห์ หากสัปดาห์ใดใช้เงินเยอะต้องมีการปรับลดค่าใช้จ่ายในสัปดาห์ต่อไป

(5) กิจกรรม “Budgeting to Reach Your Goals” การประยุกต์หลักการ SMART ในการกำหนดเป้าหมายทางการเงิน ประกอบด้วย

- Specific-ต้องเจาะจงมีความชัดเจน
- Measurable-ต้องสามารถประเมินได้
- Achievable-ต้องสามารถบรรลุได้โดยรู้ว่าเราต้องทำอะไร

- Realistic-ต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ไม่เพ้อฝัน
- Time-framed-ต้องมีกรอบเวลาที่แน่นอนว่าเมื่อใดจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

แผนปฏิบัติการ (Action Plan)

- 1.) บันทึกรายได้สุทธิส่วนบุคคลและครัวเรือน
- 2.) บันทึกค่าใช้จ่ายแต่ละวันจำแนกเป็นหมวดหมู่สำคัญ
- 3.) ตรวจสอบค่าใช้จ่ายผันแปร (Discretionary spending) และหาวิธีการตัดลดส่วนที่ไม่จำเป็น
- 4.) ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นโดยการปรับแพ็คเกจการใช้งานให้เหมาะสม เช่น การชำระหนี้กับสถาบันการเงิน ค่าบริการโทรศัพท์ การเป็นสมาชิกเคเบิลทีวี เป็นต้น
- 5.) ใช้หลักการ SMART ในการกำหนดเป้าหมายทางการเงิน และประเมินว่าต้องออมเงินเดือนละเท่าไร หาวิธีเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่ายเพื่อให้สามารถออมเงินได้ตามเป้าหมาย

การกู้ยืมและการจัดการหนี้สิน (Credit and debt management)

สาระสำคัญของบทเรียนคือการกู้ยืมและหนี้สินบางรายการเป็นประโยชน์หากเป็นการนำมาใช้เพื่อหารายได้หรือสะสมทรัพย์สินที่สร้างผลตอบแทนได้มากกว่าอัตราดอกเบี้ยกู้ยืม เรียกว่าหนี้ดี (Good debt) ในขณะที่หนี้สินบางรายการจัดเป็นหนี้เลว (Bad debt) หากเป็นการกู้ยืมเพื่อซื้อสินค้าที่มีมูลค่าลดลงหรือทำให้มีรายจ่ายมากขึ้น เช่น ค่าซ่อมแซม ค่าดูแลรักษา ค่าประกัน เป็นต้น การกู้ยืมเพื่อการบริโภคที่มีการคิดอัตราดอกเบี้ยสูงอย่างบัตรเครดิตหรือสินเชื่อส่วนบุคคล อย่างไรก็ตาม การมีหนี้สินที่มากเกินไปจะส่งผลเสียต่อการบริหารจัดการเงินและสร้างความกดดันและความเครียดซึ่งมีผลกระทบต่อการทำงานและการใช้ชีวิต รวมทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับการเลือกใช้บริการสินเชื่อและการจัดการหนี้สินอย่างเป็นระบบเพื่อให้มีสุขภาพทางการเงินที่ดี

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียน ผู้เรียนสามารถ

- อธิบายข้อดีข้อเสียของประเภทการกู้ยืมและการจำแนกหนี้ดีและหนี้เลว
- อธิบายและจำแนกประเภทการกู้ยืมสำคัญ อาทิ สินเชื่อที่อยู่อาศัย เงินกู้เพื่อการศึกษา สินเชื่อบัตรเครดิต
- อธิบายหลักการทำงานของสินเชื่อบัตรเครดิตและความแตกต่างระหว่างบัตรเดบิต (Debit card) กับบัตรเครดิต (Credit card) และวิธีการติดตามและควบคุมค่าใช้จ่าย
- อ่านและตรวจสอบรายการค่าใช้จ่ายในใบแจ้งหนี้ว่าถูกต้องหรือไม่ ส่วนใดเป็นเงินต้น ดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียม
- เปรียบเทียบอัตราดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียมอื่นของสถาบันการเงินต่าง ๆ

เนื้อหาและการแบ่งเวลาสำหรับหัวข้อย่อย แบ่งเป็น 8 ส่วน ประกอบด้วย

- การเกริ่นนำ (10 นาที)
- พัฒนาคติส่วนบุคคลต่อการกู้ยืมและหนี้สิน (20 นาที)
- รูปแบบของการกู้ยืม (40 นาที)
- บัตรเครดิต (40 นาที)
- เงินกู้เพื่อการศึกษา (25 นาที)
- ระบบเครดิตสกอร์ Credit score (25 นาที)
- วิธีการจัดการหนี้สิน (35 นาที)
- แผนปฏิบัติการ (5 นาที)

ตัวอย่างการจัดกิจกรรม

(1) กิจกรรม “My Debt Ratio” เป้าหมายคือให้ผู้เรียนสามารถตรวจสอบอัตราส่วนหนี้สินต่อรายได้ของตนได้ หลังจากผู้เข้าร่วมทำแบบประเมินทัศนคติต่อหนี้สิน บางคนอาจไม่เคยทำการกู้ยืมได้เลยและพยายามจะหลีกเลี่ยงการกู้ยืมในขณะที่บางคนอาจมีพฤติกรรมการใช้จ่ายเกินตัวจากการกู้ยืมเงินได้ง่าย การกู้ยืมมีข้อดีเพราะช่วยให้เราได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือบรรลุเป้าหมายได้เร็วขึ้นแทนที่จะรอให้เก็บเงินได้ครบก่อนและการใช้ชีวิตมีความสะดวกสบายมากขึ้น ไม่ต้องพกเงินสดไว้กับตัวจำนวนมาก การมีประวัติการกู้ยืมที่ดีมีผลให้การกู้ยืมเพื่อซื้อบ้านหรือรถยนต์ทำได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนส่วนหนึ่งอาจมีความเชื่อว่างเงินบัตรเครดิตเป็นเงินที่สามารถนำมาใช้จ่ายยามจำเป็นได้ แบ่งกลุ่มผู้เรียนกลุ่มละ 2-4 คนเพื่ออภิปรายแลกเปลี่ยนความเชื่อของแต่ละคนเกี่ยวกับการกู้ยืมเงิน หลังจากนั้น ให้แต่ละคนตรวจสอบหนี้สินทุกรายการ (รวมค่าผ่อนที่อยู่อาศัยและค่าใช้จ่ายขั้นต่ำที่ต้องชำระของบัตรเครดิต) ที่ต้องชำระในแต่ละเดือนเทียบกับรายได้ หากมีสัดส่วนตั้งแต่ร้อยละ 40 ขึ้นไปแสดงถึงภาระหนี้สินสูงเกินไปอาจเกิดปัญหาสภาพคล่องได้ ให้ผู้เรียนทบทวนพฤติกรรมการใช้จ่ายและอารมณ์เมื่อใช้จ่ายเงินว่ามีความเชื่อมโยงกับจำนวนหนี้สินที่มีหรือไม่ ตรวจสอบประเภทหนี้สินที่มีอยู่ว่าเป็นหนี้ดีหรือเลว และให้แต่ละกลุ่มสรุป 3-4 รายการที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการกู้ยืมและหนี้สิน และสำหรับผู้ที่มีสัดส่วนหนี้สินต่อรายได้สูง จะมีวิธีการใดบ้างทำให้สัดส่วนนี้ลดลง

(2) กิจกรรม “Credit Options” ให้แต่ละกลุ่มตรวจสอบและทำรายการประเภทสินเชื่อที่ตนใช้บริการ เช่น สินเชื่อซื้อบ้าน ซื้อมอเตอร์รถ บัตรเครดิต เงินกู้เพื่อการศึกษา สินเชื่อส่วนบุคคล อภิปรายข้อดีข้อเสียของการกู้ยืมแต่ละรายการ เปรียบเทียบอัตราดอกเบี้ยของสินเชื่อแต่ละประเภท สารสำคัญที่กิจกรรมนี้ต้องการอธิบายคือ การจ่ายหนี้ให้ครบและตรงเป็นเวลาเป็นวิธีที่ดีที่สุด สินเชื่อแต่ละประเภทมีอัตราดอกเบี้ยต่างกัน สินเชื่อที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันจะมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า ต้นทุนทางการเงินไม่ใช่แค่อัตราดอกเบี้ยเท่านั้น อาจมีค่าธรรมเนียมอื่นที่สถาบันการเงินเรียกเก็บ ดังนั้น ผู้บริโภคต้องรวมค่าใช้จ่ายเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของต้นทุนการกู้ยืม ในฐานะผู้บริโภค เราควรทำการเปรียบเทียบทางเลือกจากสถาบันการเงินต่าง ๆ เพื่อหาอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำที่สุดหรือมีเงื่อนไขการผ่อนชำระดีกว่า และที่สำคัญต้องสามารถคำนวณอัตราดอกเบี้ยที่เป็น Annual percentage rate (APR) ไม่ใช่พิจารณาเฉพาะอัตราดอกเบี้ยช่วงโปรโมชั่นเท่านั้น

(3) กิจกรรม “Credit Card Statements” การตรวจสอบใบแจ้งค่าใช้จ่ายบัตรเครดิต ผู้สอนนำตัวอย่างใบแจ้งค่าใช้จ่ายให้ผู้เรียนพิจารณาว่ามียอดประกอบครบถ้วน 10 รายการต่อไปนี้หรือไม่ 1.) Statement date วันที่ออกใบแจ้งค่าใช้จ่ายและที่ระบุรายการดังกล่าวครอบคลุมการใช้จ่ายถึงวันใด 2.) Payment due date วันครบกำหนดชำระ 3.) Credit limit วงเงินบัตรเครดิตที่ได้รับ 4.) Credit available วงเงินบัตรเครดิตคงเหลือ คำนวณจากวงเงินที่ได้รับหักด้วยจำนวนการใช้จ่ายสะสมที่ยังไม่ได้ชำระ 5.) Minimum payment due จำนวนเงินขั้นต่ำที่ต้องชำระเพื่อรักษาเครดิต กรณีที่ไม่สามารถชำระคืนเต็มจำนวนได้ ส่วนมากจะกำหนดอยู่ระหว่างร้อยละ 3-10 ของจำนวนเงินรวมที่สถาบันการเงินเรียกเก็บ 6.) Previous balance จำนวนเงินที่ยังเป็นหนี้สถาบันการเงินซึ่งยกมาจากงวดก่อน 7.) Current balance วงเงินบัตรเครดิตปัจจุบัน คำนวณจากยอดคงค้างบวกด้วยดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียมหักด้วยเงินที่ได้ชำระไปในงวดปัจจุบัน 8.) Annual percentage rate อัตราดอกเบี้ยที่คิดในรูปแบบร้อยละต่อปี (แบบลดต้นลดดอก) 9.) Periodic rate อัตราดอกเบี้ยในเวลานั้น กรณีที่บัตรเครดิตมีการคิดอัตราดอกเบี้ยไม่ตายตัว และ 10.) Time required ระยะเวลาที่ต้องจ่ายคืนหากชำระขั้นต่ำในทุกงวด (กรณีของประเทศไทย ใบแจ้งค่าใช้จ่ายบัตรเครดิตของสถาบันการเงินยังไม่มีแสดงระยะเวลาส่วนนี้ องค์กรคุ้มครองผู้บริโภคในหลายประเทศเชื่อกันว่าการแสดงระยะเวลายังกระตุ้นให้ผู้บริโภคจ่ายคืนเต็มจำนวนให้เร็วที่สุดหรือพยายามชำระให้มากกว่าจำนวนเงินขั้นต่ำ)

(4) กิจกรรม “How to Improve Your Credit Score” วิธีการรักษาเครดิตสกอร์ (Credit score) โดยหลักการ การรักษาเครดิตสกอร์คือการชำระหนี้ให้ครบและตรงเวลา จำนวนหนี้สิน ณ ขณะใดขณะหนึ่งไม่ควรเกินกว่าร้อยละ 35 ของวงเงินบัตรเครดิตที่ได้รับ (Credit limit) ไม่มีรายการสินเชื่อกว้างเกินไป มีประวัติการชำระเงินที่ดีเป็นระยะเวลานาน และควรตรวจสอบเครดิตสกอร์ของตนเป็นระยะ โดยเฉพาะก่อนการกู้ยืมเงินจำนวนมากเพื่อซื้อบ้านหรือรถยนต์ ให้ผู้เรียนจับกลุ่ม 2-4 คน ช่วยกันระดมความคิดเพื่อเสนอวิธีการปฏิบัติในการรักษาเครดิตสกอร์ ตัวอย่างคำตอบที่เป็นไปได้ เช่น การยกเลิกบัตรเครดิตที่ไม่ค่อยได้ใช้หรือมีการคิดค่าธรรมเนียม การรวบรวมหนี้สินจากสถาบันการเงินหลายแห่งให้เป็นก้อนเดียวและมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า การใช้ระบบออนไลน์แจ้งเตือนหรือการตัดบัญชีอัตโนมัติเมื่อถึงกำหนดการชำระหนี้ วิธีเพิ่มรายได้หรือลดรายจ่ายเพื่อให้สามารถชำระหนี้สินได้มากกว่าการชำระคืนแบบขั้นต่ำ และนำเสนอในชั้นเรียน ผู้สอนอาจสรุปหรือเขียนรายการบนกระดานหน้าชั้นเรียน

(5) กิจกรรม “How to Recognize the Danger Signals” ให้ผู้เรียนทำแบบประเมินตนเองว่ามีสัญญาณอันตรายจากการก่อหนี้สินมากเกินไปหรือไม่

- ท่านใช้บัตรเครดิตซื้อของใช้จำเป็นซึ่งแต่เดิมใช้เงินสดซื้อหรือไม่
- ท่านทำการกู้ยืมเพื่อนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันหรือไม่
- ท่านไม่สามารถชำระหนี้สินหรือค่าใช้จ่ายประจำอย่างค่าน้ำค่าไฟ ได้ตรงเวลาหรือไม่
- ท่านมีการใช้จ่ายบัตรเครดิตจนเกือบเต็มวงเงินที่ได้รับ (Credit limit) หรือไม่

- ท่านมีพฤติกรรมการกดเงินสดจากบัตรเครดิตใบหนึ่งเพื่อนำไปชำระหนี้ขั้นต่อบัตรใบอื่นหรือไม่
- ท่านทำการกู้ยืมเงินมากขึ้น โดยที่ยังไม่ทราบว่าจะหาเงินมาชำระหนี้ได้หรือไม่
- จำนวนหนี้สินของท่านเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเมื่อเทียบกับเดือนก่อน ๆ

หากท่านมีสถานการณ์ตรงกับรายการข้างต้นตั้งแต่ 3 รายการขึ้นไปแสดงว่า ท่านมีความเสี่ยงสูงที่จะเกิดปัญหาทางการเงินจากการไม่สามารถชำระหนี้สินได้

(6) กิจกรรม “ Tips for Managing Debt” เนื่องจากผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่อาจมีความกังวลและไม่สบายใจที่จะเล่าเรื่องสถานะทางการเงินของตนให้กับเพื่อนหรือผู้สอนฟัง ผู้สอนอาจใช้วิดีโอที่สมมติสถานการณ์ของตัวละครที่มีปัญหาหนี้สินและวิธีการจัดการหนี้สิน หลังจากรับชมวิดีโอจบแล้ว ให้ผู้เรียนช่วยกันแสดงความคิดเห็นว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับการแก้ปัญหาทางการเงินของตัวละคร และให้ผู้เรียนเสนอแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สิน เช่น การจัดการหนี้สินโดยเริ่มจากหนี้ที่มีมูลค่าน้อยสุด แม้ว่าดอกเบี้ยอาจไม่สูงมากนักแต่เพื่อสร้างกำลังใจให้มีความพยายามชำระหนี้สินอื่น อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนบางส่วนอาจมีความเห็นว่าควรชำระหนี้สินที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงสุดก่อน หรืออาจเสนอให้มีการเจรจาเพื่อปรับโครงสร้างหนี้กับสถาบันการเงินให้ยอดชำระขั้นต่ำ

แผนปฏิบัติการ (Action Plan)

- 1.) หมั่นตรวจสอบพฤติกรรมการเงินของตนเองว่ามีสัญญาณอันตรายของการมีหนี้สินหรือไม่
- 2.) การจัดการหนี้สิน เริ่มจากการทำรายการหนี้สินทั้งหมดในรูปแบบตารางให้มีรายละเอียดของจำนวนเงินเริ่มต้นที่กู้ยืมมา อัตราดอกเบี้ย และจำนวนหนี้สินที่คงค้าง ดังตัวอย่างที่แสดงในตารางที่ 5-2

ตารางที่ 5-2 ตัวอย่างตารางรายการหนี้สิน

รายการหนี้สิน	จำนวนเงินกู้ยืม	อัตราดอกเบี้ย	จำนวนหนี้คงค้าง
สินเชื่อรถยนต์	800,000	ร้อยละ 4	360,000
สินเชื่อบ้าน	1,500,000	ร้อยละ 5	800,000
บัตรเครดิต	40,000	ร้อยละ 18	28,000

หลังจากนั้น ให้ทำรายการและวางแผนการชำระหนี้สินให้เร็วที่สุด เช่น ลดค่าใช้จ่าย จัดสรรเงินเพื่อชำระหนี้ในแต่ละเดือนให้มากขึ้น จ่ายหนี้ที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงสุดก่อน เจรจาท่องกับเจ้าหนี้ เป็นต้น

การเกษียณและเงินบำนาญ (Retirement and pensions)

คนส่วนใหญ่ยังมีความกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายหลังเกษียณ ผลประโยชน์จากเงินบำนาญหรือประกันสังคมอาจไม่เพียงพอต่อการรักษามาตรฐานการครองชีพให้ใกล้เคียงกับช่วงที่ยังทำงาน การวางแผนเกษียณตั้งแต่ช่วงต้นของวัยทำงานเป็นการเตรียมพร้อมทางการเงินที่ดีเพราะเงินที่จำเป็นต้องออมในแต่ละเดือนจะไม่มากและยังได้ประโยชน์จากผลตอบแทนทบต้นเป็นเวลาหลายสิบปีก่อนที่จะเกษียณ การหาความรู้ทางการเงินเพื่อเลือกผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เหมาะสมมีส่วนสำคัญให้แผนการเกษียณเป็นไปอย่างราบรื่น และที่สำคัญเป็นการบ่มเพาะพฤติกรรมทางการเงินที่ดีตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของการทำงาน

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียน ผู้เรียนสามารถ

- อธิบายความสำคัญของการเริ่มวางแผนการเกษียณตั้งแต่ช่วงต้นของวัยทำงาน
- อธิบายวิธีที่ใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการเกษียณ
- ออกแบบแผนการเกษียณส่วนบุคคลและคำนวณเงินออมที่ต้องมีในแต่ละเดือนเพื่อให้บรรลุแผนดังกล่าว
- เลือกผลิตภัณฑ์ทางการเงินอย่างเหมาะสมสำหรับการบรรลุแผนเกษียณ
- ระบุสวัสดิการและสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับจากภาครัฐและนายจ้างภายหลังการเกษียณ
- มีความรู้เท่าทันวิธีการหลอกลวงทางการเงินของมิจฉาชีพที่อาจทำให้สูญเสียเงินก่อนที่จะเตรียมไว้ใช้จ่ายในบั้นปลายชีวิต

เนื้อหาและการแบ่งเวลาสำหรับหัวข้อย่อย แบ่งเป็น 6 ส่วน ประกอบด้วย

- การเกริ่นนำ (10 นาที)
- ความจำเป็นของการเตรียมความพร้อมทางการเงินสำหรับการเกษียณ (45 นาที)
- เงินบำนาญสำหรับใช้จ่ายยามเกษียณ (45 นาที)
- ประमाणการณ์รายได้หลังเกษียณ (40 นาที)
- เท่าทันกลโกงทางการเงิน (25 นาที)
- แผนปฏิบัติการ (10 นาที)

ตัวอย่างการจัดกิจกรรม

(1) กิจกรรม “My Attitude toward Retirement Planning” ทักษะคิดต่อการวางแผนเกษียณ เริ่มจากการให้ผู้เรียนทำแบบประเมินตนเอง 8 ข้อ ดังนี้

- ท่านสนใจเฉพาะปัจจุบันและไม่คิดอะไรมากกับอนาคต
- ท่านไม่ชอบที่จะคิดถึงตอนที่อายุมากขึ้นเรื่อย ๆ

- ท่านรู้สึกว่าเป็นเรื่องยากที่จะเก็บออมในแต่ละเดือนจึงยังไม่คิดเรื่องการเก็บออมเพื่อการเกษียณ
- ท่านเชื่อว่าเงินบำเหน็จบำนาญจะเป็นรายได้หลักที่นำมาใช้จ่ายยามเกษียณ
- ท่านเชื่อว่าเงินเพื่อทำให้มูลค่าเงินออมลดลง ทำให้ไม่อยากเก็บออม
- ท่านรู้สึกสับสนกับทางเลือกของการออมและลงทุนสำหรับการเกษียณจึงยังไม่มีแผนเกษียณ
- ท่านต้องการความมั่นใจว่าจะมีเงินใช้จ่ายอย่างเพียงพอหลังเกษียณ จึงเลือกที่จะประหยัดในปัจจุบันและเก็บออมอย่างสม่ำเสมอ
- ท่านมีความคิดที่จะปรึกษาที่ปรึกษาทางการเงินเพื่อให้มั่นใจว่ามีเงินออมพอสำหรับการเกษียณผ่านการเลือกรูปแบบการออมและการลงทุนที่เหมาะสม

หากผู้เรียนเห็นด้วยกับข้อใดข้อหนึ่งใน 6 ข้อแรกสะท้อนถึงพฤติกรรมหลักเสี่ยงการวางแผนเกษียณซึ่งเป็นสัญญาณที่ไม่ดีนัก ในทางกลับกัน หากพบว่าตนมีทัศนคติตรงกับสองข้อสุดท้ายสะท้อนถึงทัศนคติเชิงบวกต่อการวางแผนเกษียณ หลังจากนั้น ผู้สอนนำเข้าสู่การอภิปรายกลุ่มและกระตุ้นผู้เรียนด้วย 2 คำถามสำคัญคือ “ท่านคิดว่าทัศนคติของท่านต่อการวางแผนเกษียณจะส่งผลกระทบต่ออนาคตทางการเงินของท่านอย่างไรบ้าง” และ “เพราะเหตุใดคนส่วนใหญ่ถึงหลีกเลี่ยงที่จะวางแผนทางการเงินเพื่อเกษียณ”

(2) กิจกรรม “My Retirement Needs Worksheets” การกำหนดอายุที่ตนจะเกษียณ ใบบางของกิจกรรมนี้แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก ให้ผู้เรียนแต่ละคนทำรายการข้อดีข้อเสียของการเกษียณเร็ว (Early retirement) และการเกษียณช้า (Late retirement) ส่วนที่สอง ให้ทำแบบประเมินสุขภาพ หากจัดเป็นกลุ่มสุขภาพดีมีแนวโน้มจะมีอายุยืนกว่าอายุขัยเฉลี่ย ในขณะที่กลุ่มที่สุขภาพไม่แข็งแรง อาจมีความจำเป็นต้องเกษียณเร็วและมีค่าใช้จ่ายการรักษาพยาบาลมาก และส่วนสุดท้าย ให้ผู้เรียนแต่ละคนเลือกรูปแบบการใช้ชีวิตหลังเกษียณจากรายการที่กำหนด และพิจารณาว่าแต่ละทางเลือกจะมีค่าใช้จ่ายมากน้อยเพียงใด ตัวอย่างเช่น

รูปแบบที่ 1: ต้องการท่องเที่ยวต่างประเทศ

ค่าใช้จ่าย: มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมากกว่าตอนทำงาน ทั้งนี้ขึ้นกับจุดหมายปลายทางของการเดินทางว่าไปยังประเทศใด

รูปแบบที่ 2: ต้องการทำงานเป็นอาสาสมัครโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน

ค่าใช้จ่าย: มีแนวโน้มลดลง แต่อาจมีค่าใช้จ่ายบางรายการที่เหมือนกับตอนทำงาน เช่น ค่าเดินทาง ค่าเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย เป็นต้น

รูปแบบที่ 3: อยู่กับบ้านเพื่อทำงานอดิเรกหรือทำสวนปลูกต้นไม้

ค่าใช้จ่าย: มีแนวโน้มลดลง และอาจมีรายได้จากการทำงานอดิเรก ค่าเดินทางและค่าเสื้อผ้าจะลดลงไปมากเมื่อเทียบกับตอนทำงาน

เมื่อผู้เรียนทุกคนทำใบงานของตนเสร็จ ผู้สอนจัดให้มีการอภิปรายกลุ่มเพื่ออธิบายเพิ่มเติมว่ากิจกรรมนี้ช่วยให้เราสำรวจตัวเองและกำหนดอายุที่จะเกษียณได้อย่างเหมาะสมตรงกับความต้องการของแต่ละคน และที่สำคัญคือการจัดเตรียมค่าใช้จ่ายหลังการเกษียณให้สอดคล้องกับรูปแบบการใช้ชีวิตที่ปรารถนา ตัวอย่างของคำถามที่อาจนำมาใช้เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของสิ่งที่ได้เรียนไป

- มีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลให้ตัดสินใจเกษียณเร็วหรือเกษียณช้า คำตอบที่เป็นไปได้คือ รายได้จากการทำงาน สุขภาพ เงินออมที่มี ผลประโยชน์จากเงินบำนาญ ภาระทางการเงินที่มีอยู่
- รูปแบบการใช้ชีวิตหลังเกษียณที่ต้องการมีผลอย่างไรต่อการวางแผนเพื่อการเกษียณ คำตอบที่เป็นไปได้คือ แบบแผนการใช้ชีวิตบางอย่างมีค่าใช้จ่ายสูง เช่น การท่องเที่ยว การเข้าสังคม ในขณะที่บางอย่างทำให้ค่าใช้จ่ายลดลงและอาจมีรายได้ เช่น การทำงานอดิเรก การซ่อมแซมเครื่องใช้ภายในบ้าน การทำความสะอาดบ้านด้วยตนเอง การเลี้ยงหลาน เป็นต้น

(3) กิจกรรม “Telephone Scam” วัตถุประสงค์ส่วนนี้เพื่อให้ผู้เรียนประยุกต์แนวทางการตรวจสอบสัญญาณอันตราย (Red flags) ของการตกเป็นเหยื่อมิจฉาชีพทางการเงิน โดยใช้คำถามหลัก 4 ข้อ ดังนี้

- บุคคลที่มาชักชวนให้ลงทุนเป็นตัวแทนที่ได้รับอนุญาตหรือไม่ ถ้าไม่สามารถแสดงหลักฐานได้มีความเสี่ยงที่จะเป็นการหลอกลวง
- การชักชวนมีการแสดงเอกสารสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ หรือถ้ามีแต่อ่านแล้วยังไม่เข้าใจอยู่ ให้ปฏิเสธการลงทุนนั้น
- มีการเสนอผลตอบแทนการลงทุนที่สูงเกินจริง หรือการใช้คำพูดทำนองว่า “เป็นการลงทุนแบบใหม่ อยู่ระหว่างการขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง” “การเร่งรัดให้รีบตัดสินใจลงทุน” “เป็นการลงทุนที่ฉลาด ใคร ๆ ก็ทำกันและช่วยให้ประหยัดภาษี หรือจะได้เงินโอนจากภาครัฐ” หากมีการใช้คำพูดลักษณะเหล่านี้ ให้ปฏิเสธข้อเสนอการลงทุนนั้น
- บุคคลที่มาชักชวนมีพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจหรือไม่ อาทิ การโอ้อวดความรู้ความสามารถอย่างเกินจริง มีการปกปิดข้อมูลของหน่วยงานที่ตนทำงานอยู่หรือให้ข้อมูลที่คลุมเครือ และมักเริ่มต้นการสนทนาว่าอย่าเพิ่งบอกใครถึงรูปแบบการลงทุนที่เขาหรือเธอเสนออยากให้เก็บเป็นความลับ และมีการติดต่อรบเร้าให้ลงทุนอยู่เป็นประจำ หากพบบุคคลที่มีพฤติกรรมเช่นนี้ มีความเป็นไปได้สูงที่จะเป็นมิจฉาชีพ

หลังจากนั้น ผู้สอนนำตัวอย่างคลิปเสียงหรือการสนทนาทางโทรศัพท์ที่มีมิจฉาชีพนิยมใช้ในการชักจูงผู้สูงอายุให้ร่วมลงทุน ผู้สอนเริ่มต้นการอภิปรายโดยใช้หลักการที่นำเสนอไปในการประเมินและตรวจสอบข้อความที่ได้รับฟังกัน รวมทั้งอธิบายเพิ่มเติมว่าเพราะเหตุใดผู้เกษียณมักตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพ เช่น การมีเงินออมมาก หรือต้องการผลตอบแทนการลงทุนที่มากกว่าตลาด การอาศัย

อยู่ลำพังทำให้ขาดคนปรึกษาจึงเปิดโอกาสให้มิจนาซีฟทำที่เข้ามาช่วยเหลือดูแลเพื่อสร้างความไว้วางใจก่อนจะหลอกให้ลงทุน

แผนปฏิบัติการ (Action Plan)

- 1.) การวางแผนเกษียณควรเริ่มต้นให้เร็วที่สุดตั้งแต่ช่วงเริ่มทำงานและมีการทบทวนและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป
- 2.) ตัดสินใจเลือกที่จะเกษียณเมื่อใด
- 3.) ระบุจำนวนเงินออมที่ต้องมีหลังเกษียณเป็นตัวตั้งต้นและวางแผนย้อนกลับว่าต้องออมเงินเดือนละเท่าใดเพื่อจัดทำแผนการออมอย่างเป็นระบบ
- 4.) ทำรายการเงินออม หนี้สิน และทรัพย์สินทั้งหมดที่มี
- 5.) ประมาณรายได้และผลประโยชน์ทั้งหมดที่จะได้รับหลังเกษียณ เช่น เงินบำนาญ เงินประกันสังคม เงินอุดหนุนผู้มีรายได้น้อย กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เป็นต้น
- 6.) ประมาณค่าใช้จ่ายหลังเกษียณ ประมวลจากรูปแบบการใช้ชีวิตที่ต้องการ เงื่อนไขทางด้านสุขภาพ และภาระทางการเงินที่มีอยู่
- 7.) เลือกรูปแบบการออมและการลงทุนที่เหมาะสม อย่างน้อยที่สุดผลตอบแทนเฉลี่ยที่ได้รับควรมากกว่าอัตราเงินเฟ้อเพื่อเป็นหลักประกันว่าตนมีเงินเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายยามเกษียณ
- 8.) ใช้หลักการสี่สัญญาณอันตรายเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเป็นเหยื่อของพวกมิจนาซีฟที่ต้องการหลอกเงินที่เก็บมาตลอดชีวิตการทำงาน

5.2 ชุดความรู้ Money Smart for Adults ของประเทศสหรัฐอเมริกา

ชุดความรู้ทางการเงิน *Money Smart for Adults (MSA)* ของสถาบันประกันเงินฝาก (Federal Deposit Insurance Corporation: FDIC) ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่ผู้สอนมีบทบาทนำในการอธิบายเนื้อหาให้กับผู้เรียนโดยเน้นความรู้เชิงปฏิบัติการ การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการจัดการการเงินและเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเงินที่ดี รวมทั้งการแนะนำแหล่งข้อมูลให้ผู้เรียนสามารถศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเอง ข้อมูลที่นำเสนอในบทเรียนมีการปรับปรุงเป็นระยะให้ทันสมัยและมีความเชื่อมโยงกับข้อค้นพบทางวิชาการเกี่ยวกับการบริหารจัดการเงิน ผู้สนใจหรือหน่วยงานต่าง ๆ สามารถนำเนื้อหาและการจัดกิจกรรมไปใช้ได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย⁴ นอกจากนี้ ชุดความรู้ทางการเงิน *Money Smart for Adults* ยังมีการจัดทำเนื้อหาในรูปแบบสิ่งพิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศ อาทิ จีน สเปน เวียดนาม เกาหลี เพื่อเพิ่มการเข้าถึงและ

⁴ สถาบันประกันเงินฝาก (Federal Deposit Insurance Corporation: FDIC) ยังมีการสร้างชุดความรู้ทางการเงินลักษณะอื่นให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย อาทิ คนรุ่นใหม่ ผู้สูงอายุ และผู้ที่ประกอบธุรกิจส่วนตัว ได้แก่ Money Smart for Young People, Money Smart for Older Adults และ Money Smart for Small Business

การใช้ประโยชน์สำหรับประชาชนวงกว้างโดยเฉพาะกลุ่มที่ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยในประเทศสหรัฐอเมริกา เนื้อหาสาระของชุดความรู้ MSA แบ่งเป็น 14 โมดูล ใช้เวลาการสอนรวมทั้งหมดประมาณ 34 ชั่วโมง

โครงสร้างเนื้อหาและเวลาที่ใช้ของชุดความรู้ MSA แสดงในตารางที่ 5-3 เริ่มต้นด้วยบทเรียนเกี่ยวกับความหมายของมูลค่า การกำหนดเป้าหมายทางการเงิน อิทธิพลภายนอก อาทิ โฆษณา แรงกดดันทางสังคมที่ส่งผลให้พฤติกรรมทางการเงินของบุคคลและอาจทำให้เบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายที่วางไว้ ความหมายและบทบาทของสถาบันการเงิน การให้บริการทางการเงิน ประเภทเงินฝาก การบันทึกรายได้และรายจ่าย การวางแผนการออม ความหมายและความสำคัญของ Credit scores การรักษาเครดิต ความหมายและประเภทการกู้ยืมเงิน การคิดต้นทุนทางการเงิน การจัดการหนี้สิน การคิดค่าธรรมเนียมและดอกเบี้ยของสถาบันการเงิน การใช้บัตรเครดิตอย่างเหมาะสมและปลอดภัย การสร้างอนาคตทางการเงิน การจำแนกทรัพย์สินและหนี้สิน การป้องกันจากการขโมยหรือหลอกลวง การตัดสินใจเกี่ยวกับการเช่าหรือซื้อที่อยู่อาศัย สิทธิของผู้เช่า ขั้นตอนการซื้อที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับช่วงวัยของชีวิตและภาระทางการเงิน การประกันความเสี่ยงจากรายจ่ายไม่คาดฝัน การเตรียมหลักทรัพย์สินสภาพคล่อง และการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินเกี่ยวกับประกันรูปแบบต่าง ๆ

ตารางที่ 5-3 โครงสร้างเนื้อหาชุดความรู้ทักษะทางการเงิน *Money Smart for Adults*

เนื้อหาความรู้	ระยะเวลา
1. Your Money Values and Influences	2 ชั่วโมง
2. You Can Bank on It	3 ชั่วโมง 25 นาที
3. Your Income and Expenses	1 ชั่วโมง 45 นาที
4. Your Spending and Saving Plan	1 ชั่วโมง 25 นาที
5. Your Savings	2 ชั่วโมง 45 นาที
6. Credit Reports and Scores	3 ชั่วโมง 40 นาที
7. Borrowing Basics	2 ชั่วโมง
8. Managing Debt	3 ชั่วโมง 50 นาที
9. Using Credit Cards	1 ชั่วโมง 50 นาที
10. Building Your Financial Future	2 ชั่วโมง 35 นาที
11. Protecting Your Identity and Other Assets	2 ชั่วโมง 10 นาที
12. Making Housing Decisions	2 ชั่วโมง 5 นาที
13. Buying a Home	2 ชั่วโมง 45 นาที
14. Disasters–Financial Preparation and Recovery	1 ชั่วโมง 40 นาที

เนื้อหาของแต่ละโมดูลมีการแบ่งเป็นหัวข้อย่อย (Subsection) และที่น่าสนใจคือการใช้งานชุดความรู้ Money Smart for Adults (MSA) ไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับเริ่มจากบทแรกถึงบทสุดท้ายเสมอไป ผู้สอนอาจเลือกเฉพาะบางบทเรียนให้สอดคล้องกับเวลาและความสนใจและพื้นฐานความรู้ของกลุ่มผู้เรียน หลังจากจบเนื้อหาแต่ละส่วน จะมีการนำเสนอหลักปฏิบัติที่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตจริงได้ทันที การฝึกฝนและการ

ตัดสินใจทำให้ทักษะทางการเงินพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น กิจกรรมในแต่ละโมดูลแบ่งเป็น หัวข้อ “Try it” ที่เสนอแนะผู้เรียนเกี่ยวกับหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการเงินที่ดีและสามารถนำไปใช้ภายใต้บริบทที่อาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตจริง เช่น หากไม่สามารถชำระหนี้สินต้องทำอะไรบ้าง มีความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดบ้าง และหัวข้อ “Apply it” ที่ให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้กับชีวิตจริงของตนได้ทันที เช่น วิธีการบันทึกรายได้ค่าใช้จ่าย การทำปฏิทินเพื่อเตือนวันที่ต้องจ่ายหนี้ เป็นต้น หลังจากจบเนื้อหาของแต่ละโมดูลจะมีการสรุปแก่นสาระของเนื้อหาแต่ละส่วน

เอกสารชุดความรู้ MSA นำเสนอตัวอย่างการกำหนดหัวข้อที่ตรงกับช่วงวัยของผู้เรียนและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง และมีการแนะนำตัวอย่างการจัดลำดับเนื้อหาให้มีความเหมาะสมสำหรับ 6 กลุ่มผู้เรียนประกอบด้วย

- (1) กลุ่มที่อยู่ในช่วงเริ่มต้นทำงาน
- (2) กลุ่มที่มีความคิดจะซื้อที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง
- (3) กลุ่มที่มีกำลังจะมีสมาชิกใหม่ในบ้าน เช่น การมีบุตร พ่อแม่หรือญาติย้ายมาอาศัยด้วย
- (4) กลุ่มที่เพิ่งย้ายถิ่นฐานมายังสหรัฐอเมริกา
- (5) กลุ่มที่มีภาวะบกพร่องทางการเรียนรู้
- (6) กลุ่มที่มีปัญหาหนี้สิน

ตัวอย่างเช่น กลุ่มที่อยู่ในช่วงเริ่มต้นของการทำงานควรมีความรู้ทางการเงินเกี่ยวกับ รายได้และรายจ่าย การเลือกใช้บริการผลิตภัณฑ์ทางการเงิน การจัดทำงบประมาณ การจัดทำแผนการออมแบบสม่ำเสมอ และหลักปฏิบัติและทางเลือกของการออมเงิน ในขณะที่กลุ่มที่มีปัญหาหนี้สินเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากความผิดพลาดทางการเงินในอดีต และมีปัญหาในปัจจุบันหลากหลายรูปแบบ เช่น การชักหน้าไม่ถึงหลัง กระแสเงินสดติดลบแต่ละเดือน ความเครียดจากปัญหาหนี้สิน เนื้อหาที่เหมาะสมควรเริ่มจากการสำรวจความเชื่อและคุณค่าที่มีต่อเงิน วิธีการจัดการหนี้สิน วิธีและทางเลือกการออมเงินเพื่อการชำระหนี้และลดโอกาสการเกิดปัญหาหนี้สินในอนาคต และการจัดการแผนการออมอย่างสม่ำเสมอ และที่สำคัญคือแม้ว่าจะมีหนี้สินก็จำเป็นต้องมีการเก็บออมควบคู่กันไป

จากการตรวจสอบรายละเอียดเนื้อหาการสอน อาจกล่าวได้ว่าชุดความรู้ MSA ให้ความสำคัญกับหัวข้อการกู้ยืมและการแก้ปัญหาหนี้สินเป็นอย่างมากโดยครอบคลุมตั้งแต่โมดูลที่ 6-9 (รวม 4 โมดูล) ใช้เวลารวมกันถึงเกือบ 12 ชั่วโมง ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะกลุ่มเป้าหมายของชุดความรู้นี้คือประชาชนที่มีรายได้ต่ำและปานกลางซึ่งส่วนใหญ่มีภาระและความกังวลเกี่ยวกับหนี้สิน อย่างไรก็ตาม ชุดความรู้ MSA ไม่ปรากฏโมดูลเฉพาะว่าด้วยการเงินสำหรับการเกษียณเหมือนกับชุดการเรียนรู้ *Your financial Toolkit* ของประเทศแคนาดา แต่จะมีการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการออมเพื่อการเกษียณในโมดูลที่เกี่ยวข้องอย่างโมดูลที่ 10 และ 11 บทเรียนจากชุดความรู้ MSA ที่ใกล้เคียงกับความสนใจของกลุ่มตัวอย่างจากการศึกษาวิจัยในประเทศไทย (ดูรูปที่ 4-10 ในบทที่ 4) คือ

โมดูลที่ 1 คุณค่าของเงินและปัจจัยที่มีผล (Your money values and Influences)

โมดูลที่ 3 รายได้และรายจ่าย (Your income and expenses)

โมดูลที่ 7 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการกู้ยืมเงิน (Borrowing basics)

โมดูลที่ 8 การจัดการหนี้สิน (Managing debt)

โมดูลที่ 10 การสร้างอนาคตทางการเงิน (Building your financial future)

ดังนั้น ผู้วิจัยเน้นไปที่การตรวจสอบเนื้อหาความรู้และการจัดกิจกรรมของ 5 โมดูลข้างต้นเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาต้นแบบชุดความรู้ใหม่ “ทักษะทางการเงิน” สำหรับแรงงานในประเทศไทย

คุณค่าของเงินและปัจจัยที่มีผล (Your money values and Influences)

ตารางที่ 5-4 แสดงรายละเอียดของเนื้อหา แก่นสาระ วัตถุประสงค์ของบทเรียน โดยใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง

ตารางที่ 5-4 โครงสร้างเนื้อหาบทเรียน คุณค่าของเงินและปัจจัยที่มีผล

หัวข้อ	แก่นสาระของบทเรียน	วัตถุประสงค์	เวลาที่ใช้
เกริ่นนำ		- อธิบายที่มาของชุดการเรียนรู้การเงินสำหรับผู้ใหญ่ - กิจกรรมการแนะนำตนเองทั้งผู้เรียนและผู้สอน	10 นาที
(1) คุณค่าและเงิน (Values and money)	การทราบถึงคุณค่าที่เราให้ความสำคัญช่วยให้เรากำหนดเป้าหมายทางการเงินที่สามารถบรรลุได้	- ระบุคุณค่าที่ตนให้ความสำคัญ - อธิบายได้ว่าคุณค่ามีความสำคัญต่อการตัดสินใจทางการเงินอย่างไร	30 นาที
(2) เป้าหมายและเงิน (Goals and money)	การใช้หลัก SMART ในการกำหนดเป้าหมายทางการเงินสำหรับอนาคต	- เข้าใจว่าการกำหนดเป้าหมายมีความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการเงินอย่างไร - สามารถใช้หลักการ SMART ในการกำหนดเป้าหมายทางการเงินของตน	25 นาที
(3) อิทธิพลภายนอก (External influences)	อิทธิพลจากคนรอบข้างและสิ่งแวดล้อมสามารถส่งผลต่อการตัดสินใจทางการเงินของเราได้ และวิธีการมุ่งความสนใจไปที่เป้าหมายของตนเอง	- ระบุตัวอย่างปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้เงินของตน - ทำรายการวิธีที่สามารถนำมาใช้ควบคุมปัจจัยภายนอก	45 นาที
สรุปเนื้อหา		- ทบทวนแก่นสาระบทเรียน - กระตุ้นและเสนอวิธีที่ผู้เรียนสามารถนำหลักการที่เรียนไปใช้กับชีวิตจริง	10 นาที

ตัวอย่างการจัดกิจกรรม

(1) กิจกรรม “My Values” หลังจากผู้สอนอธิบายความหมายของคุณค่า (Value) ว่าเป็นหลักการที่เรายึดถือและเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจและการกระทำของเราทุกเรื่องรวมทั้งเรื่องเงิน ให้ผู้เรียนแต่ละคนทำรายการสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดคุณค่า คำตอบที่เป็นไปได้ เช่น ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน สื่อ วัฒนธรรม ที่ทำงาน และคุณค่าอะไรบางอย่างที่เรายึดมั่น ตัวอย่างเช่น ความเป็นอิสระ การยอมรับทางสังคม การนับถือตนเอง การเคารพความเป็นส่วนตัวผู้อื่น การตรงต่อเวลา เป็นต้น ผู้สอนทำรายการคำตอบทั้งหมดของผู้เรียนบนกระดานและอภิปรายแลกเปลี่ยนกัน อย่างไรก็ตาม ผู้สอนอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจว่าการทำกิจกรรมนี้ไม่มีคำตอบใดถูกหรือผิด กิจกรรมนี้เพียงต้องการให้เราสำรวจตัวเองเกี่ยวกับการตัดสินใจทางการเงินเท่านั้น

(2) กิจกรรม “Values and Financial Choices” เอกสารการเรียนรู้มีการยกตัวอย่างการตัดสินใจทางการเงินของสามีภรรยาคนหนึ่ง โดยทั้งคู่กำลังปรึกษากันว่าจะนำเงินคืนภาษีไปทำอะไรบ้าง ภรรยาต้องการนำเงินส่วนหนึ่งช่วยเหลือค่าใช้จ่ายมารดาของตนที่มีฐานะทางการเงินไม่ดีนักและส่วนหนึ่งจะนำไปชำระหนี้ที่กู้ยืมเพื่อการศึกษาของเธอ ในขณะที่สามีไม่มีหนี้การศึกษาและต้องการนำเงินส่วนหนึ่งไปฝากในบัญชีเงินออมและแบ่งอีกส่วนสำหรับการพักผ่อนของครอบครัวที่มีลูก 3 คน หลังจากนั้นให้ผู้เรียนตอบคำถาม 4 ข้อ ดังนี้

- คุณค่าที่มีผลต่อการตัดสินใจทางการเงินของภรณาน่าจะมีอะไรบ้าง
- คุณค่าที่มีผลต่อการตัดสินใจทางการเงินของสามีน่าจะมีอะไรบ้าง
- หากทั้งคู่มาพบเพื่อรับคำปรึกษาจากคุณ คุณจะแนะนำให้ทั้งคู่ทำอะไรบ้าง
- คุณคิดว่าคุณค่าที่คุณยึดถือจะมีอิทธิพลต่อคำแนะนำที่ให้กับสามีภรรยาคู่นี้หรือไม่

ชุดความรู้ MSA กำหนดเวลาสำหรับการตอบคำถาม 6 นาที หลังจากนั้นให้ผู้สอนสุ่มผู้เรียน 2-3 คน นำเสนอคำตอบของตนให้กับเพื่อนร่วมชั้นเรียน ผู้สอนอาจให้คำแนะนำเพิ่มเติมว่าการตัดสินใจทางการเงินครัวเรือนควรมีการปรึกษากันและควรเป็นความเห็นชอบร่วมกันของทั้งคู่ รวมทั้งความเป็นไปได้ในการประนีประนอมโดยจัดสรรเงินให้กับความต้องการของทั้งคู่แต่ในจำนวนเงินที่น้อยลง

(3) กิจกรรม “Writing a SMART Goal” เอกสารการเรียนรู้มีการยกตัวอย่างสถานการณ์ของ Maria ที่มีลูกอยู่ในวัยเรียนและโรงเรียนกำลังจะเปิดเทอมในอีก 15 สัปดาห์ข้างหน้า เธอจะมีค่าใช้จ่ายสำหรับอุปกรณ์การเรียนและเสื้อผ้าเพิ่มขึ้น ในปีที่ผ่านมา เธอไม่ได้มีการเตรียมค่าใช้จ่ายส่วนนี้ไว้ล่วงหน้า เมื่อใกล้ช่วงเวลาเปิดเทอมเธอจะทำงานล่วงเวลามากขึ้นเพื่อนำมาใช้จ่ายซึ่งวิธีการนี้ทำให้เกิดความเครียดเพราะเธอต้องทำงานหนักและบ่อยครั้งที่บริษัทไม่มีให้ทำล่วงเวลา ค่าใช้จ่ายเพิ่มที่เธอต้องการคือ 300 ดอลลาร์ ดังนั้น เธอต้องเก็บเงินเพิ่มขึ้นให้ได้สัปดาห์ละ 20 ดอลลาร์ก่อนโรงเรียนเปิด ให้ผู้เรียนตอบคำถามต่อไปนี้

- S-Specific อะไรคือสิ่งที่ Maria ต้องทำให้สำเร็จ
- M-Measurable จำนวนเงินที่เธอต้องการคือเท่าใด และจะทราบได้อย่างไรว่าบรรลุเป้าหมาย
- A-Action oriented อะไรคือสิ่งที่เธอต้องทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
- R-Reachable เป้าหมายอยู่บนความเป็นจริงที่สามารถบรรลุได้หรือไม่

- T-Time-bound ใช้เวลานานเท่าใดเธอจึงบรรลุเป้าหมายได้

หลังจากนั้น ทำการอภิปรายแลกเปลี่ยนในชั้นเรียนและให้ผู้เรียนแต่ละคนเขียนเป้าหมายทางการเงินของตนและตรวจสอบว่าเป้าหมายนั้นสอดคล้องกับหลักการ SMART แต่ละข้อหรือไม่ อย่างไร

(4) กิจกรรม “Staying Focused on My Goals” ให้ผู้เรียนตรวจสอบพฤติกรรมการใช้จ่ายของตนโดยการตอบคำถามต่อไปนี้ ใช้เวลาประมาณ 5 นาที

- เมื่อใดและสถานที่ใดที่ตนมักมีพฤติกรรมการซื้อของแบบไม่ยั้งคิด (Impulse purchase)
- มีวิธีใดบ้างที่สามารถจำกัดพฤติกรรมการซื้อแบบไม่ยั้งคิด
- มีวิธีใดบ้างสำหรับตนในการใช้หลักการ “Build in a pause” (หยุดคิดก่อนซื้อ) ในการพิจารณาให้รอบคอบก่อนตัดสินใจซื้อ
- ข้อความใดที่คิดว่าสามารถเตือนตัวเองให้มีสติ ไม่ใช้จ่ายในสิ่งไม่จำเป็นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเงินได้เร็วขึ้น

หลังจากนั้น ผู้สอนสุ่มเลือกผู้เรียนออกมาแลกเปลี่ยนคำตอบของตนเองและอภิปรายร่วมกันผู้อื่น รวบรวมข้อความเด็ดของชั้นเรียนที่มีพลังในการกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบก่อนซื้อของที่ไม่จำเป็น

รายได้และรายจ่าย (Your income and expenses)

เนื้อหาเรื่องรายได้และรายจ่ายใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 45 นาที โดยโครงสร้างของเนื้อหาบทเรียนสามารถสรุปได้ในตารางที่ 5-5

ตารางที่ 5-5 โครงสร้างเนื้อหาบทเรียนรายได้และรายจ่าย

หัวข้อ	แก่นสาระของบทเรียน	วัตถุประสงค์	เวลาที่ใช้
เกริ่นนำ		- ทำแบบทดสอบก่อนเรียน	10 นาที
(1) รายได้ (Income)	ทราบถึงจำนวนและที่มาของรายได้ เนื่องจากเป็นขั้นตอนแรกของการแบ่งค่าใช้จ่ายให้เหมาะสม	- ระบุประเภทของรายได้ - ระบุข้อดีข้อเสียของรายได้แต่ละแบบ - เข้าใจรายละเอียดที่ปรากฏบนรายการเงินเดือน/รายได้ - ติดตามรายได้ของตน	55 นาที
(2) รายจ่าย (Expenses)	ติดตามค่าใช้จ่ายเพื่อช่วยในการวางแผนการออมและการจัดสรรรายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายสำคัญ	- ติดตามและสามารถบริหารค่าใช้จ่ายได้	30 นาที
สรุปเนื้อหา		- ทบทวนแก่นสาระของบทเรียน - กระตุ้นและเสนอวิธีที่ผู้เรียนสามารถนำหลักการที่เรียนไปใช้กับชีวิตจริง	10 นาที

เนื้อหาส่วนแรกของบทเรียนเรื่องรายได้และค่าใช้จ่ายเริ่มจากการอธิบายความหมายของรายได้และประเภทของรายได้ เนื่องจากติดตามรายได้เป็นขั้นแรกของการบริหารเงิน รายได้คือเงินที่คุณได้รับมาจากการทำงาน การจ้างเหมา ทรัพย์สินหรือการลงทุน สวัสดิการจากภาครัฐ หรือช่องทางอื่น ๆ อาทิ เงินของขวัญ ค่าเลี้ยงดูบุตร และส่วนใหญ่เราจะได้รับเงินน้อยกว่ารายได้ที่ทำได้จริงเนื่องจากการหักเงิน (Deductions) บางส่วนออกจากเงินเดือน เช่น เงินประกันสังคม ภาษีเงินได้ เป็นต้น

ส่วนที่สองเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับรายจ่าย รูปแบบการใช้เงิน 3S ประกอบด้วย 1.) Saving (เงินออม) 2.) Sharing (แบ่งปัน) และ 3.) Spending (ใช้จ่าย) การใช้จ่ายเริ่มจากการพิจารณาว่าสิ่งนั้นเป็นความจำเป็น (Need) ความต้องการ (Want) หรือเป็นภาระผูกพัน (Obligation) และให้ถามตัวเองว่า “เรามีวิธีใดบ้างที่สามารถซื้อหาของจำเป็นได้ในราคาที่ถูกลง” เรามีวิธีใดบ้างในการลดการใช้จ่ายสำหรับสิ่งที่เป็นความต้องการ “เรามีวิธีใดบ้างที่จะต่อรองกับเจ้าหนี้เพื่อให้เงินชำระหนี้ลดลง” การติดตามค่าใช้จ่ายมีส่วนสำคัญในการบริหารเงินเพราะทำให้เราตรวจสอบได้ว่าการใช้เงินของเราสอดคล้องกับคุณค่าและเป้าหมายทางการเงินของเราหรือไม่ และหาวิธีการเปลี่ยนแปลงเพื่อลดค่าใช้จ่ายลง

ตัวอย่างการจัดกิจกรรม

(1) กิจกรรม “Way to Receive Income” ให้ผู้เรียนทำรายการข้อดีข้อเสียของวิธีการรับรายได้แบบต่าง ๆ ประกอบด้วย เงินสด เช็ค เงินโอนเข้าบัญชี ตัวอย่างคำตอบที่เป็นไปได้ เช่น การรับเงินสดจะสะดวกในการซื้อสินค้าบริการ การใช้เงินสดช่วยยับยั้งการซื้อสินค้าที่มีราคาสูงและไม่สามารถซื้อสินค้าที่ราคาแพงกว่าเงินที่มี ในขณะที่ข้อเสียคือเงินสดอาจสูญหายหรือถูกขโมยได้ ไม่สามารถซื้อสินค้าออนไลน์ ในขณะที่การรับเงินเป็นเช็ค ข้อดีคือสะดวกในการพกพาและสามารถติดตามรายได้จากบัญชีธนาคารได้ แต่ข้อเสียคือเมื่อฝากเข้าบัญชีอาจยังไม่สามารถใช้เงินได้ทันทีหรืออาจมีค่าธรรมเนียม ผู้สอนทำรายการต่าง ๆ บนกระดานและอภิปรายร่วมกันในชั้นเรียน และจัดสรรเวลาสำหรับกิจกรรมนี้ประมาณ 15 นาที

(2) กิจกรรม “Reading a Pay Statement” แบบฝึกหัดเริ่มจากการยกตัวอย่างใบแสดงรายการเงินเดือนของพนักงานคนหนึ่งที่มีรายละเอียดสำคัญ ได้แก่ ชื่อบริษัทนายจ้าง ชื่อพนักงาน ระยะเวลา วันที่จ่าย จำนวนชั่วโมง ค่าจ้างต่อชั่วโมง รายได้เบื้องต้น (Gross pay) รายการหักเงิน (Deductions) ประกอบด้วย ภาษีของรัฐบาลกลาง ภาษีระดับรัฐ ประกันสังคม ประกันสุขภาพ แผนการออมเพื่อการเกษียณ และผลประโยชน์ที่ได้รับ (Benefits) อาทิ เงินสมทบประกันสังคม ประกันสุขภาพและเงินออมเพื่อการเกษียณจากส่วนของนายจ้าง หลังจากนั้นให้ผู้เรียนตอบคำถามที่เกี่ยวข้องหลังจากนั้นผู้สอนเฉลยคำตอบในชั้นเรียนสาระสำคัญของกิจกรรมนี้คือให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะรายได้เบื้องต้นและรายได้สุทธิ หลังจากนั้น ผู้เรียนนำหลักการที่ได้ไปใช้ตรวจสอบใบแสดงรายการเงินเดือนของตน

(3) กิจกรรม “My Monthly Income Log” ผู้สอนนำเสนอหลักการประเมินและจำแนกประเภทรายได้เพื่อให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติจริง การบันทึกเป็นรูปแบบตารางที่เป็นการรวบรวมแหล่งที่มาของรายได้ทั้งหมด เช่น รายได้ประจำจากการทำงาน รายได้เสริมจากการขายของ ดอกเบี้ย เงินปันผล เงินของขวัญ เป็นต้น ให้ประเมินจำนวนเงินของทุกรายการเป็นต่อเดือน เช่น หากได้รับเงินของขวัญจากพ่อแม่ปีละ 24,000

เหรียญ แสดงว่าได้รับรายได้ 2,000 เหรียญต่อเดือน เป็นต้น หลังจากนั้น ให้ผู้เรียนพิจารณาว่ารายได้แต่ละรายการที่ตนได้รับนั้นมีลักษณะแบบหนึ่งแบบใดใน 4 แบบดังนี้ 1) ปกติหรือสม่ำเสมอ (Regular; R) 2) ไม่นั่นอน (Unpredictable: U) 3) ฤดูกาลหรือตามช่วงเวลา (Seasonal: S) และ 4) รายได้ที่ได้รับครั้งเดียว (One-Time: O) วิธีการติดตามรายได้ช่วยให้การตัดสินใจทางการเงินมีความสมเหตุสมผลมากขึ้น ตารางที่ 5-6 แสดงตัวอย่างการบันทึกรายได้จากชุดความรู้ *Money Smart for Adults*

ตารางที่ 5-6 ตัวอย่างการบันทึกรายได้

แหล่งที่มาของรายได้	จำนวนเงิน (ต่อเดือน)	ประเภทรายได้
รายได้สุทธิจากการทำงานที่ 1		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
รายได้สุทธิจากการทำงานที่ 2		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
รายได้สุทธิจากอาชีพเสริม		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
สวัสดิการจากภาครัฐ 1		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
สวัสดิการจากภาครัฐ 2		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
ดอกเบี้ย		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
เงินปันผล		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
ค่าเลี้ยงดูบุตร		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
เงินชดเชย		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
เงินของขวัญ		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
ขายรถยนต์ใช้แล้ว		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O
อื่น ๆ		☐ R ☐ U ☐ S ☐ O

(4) กิจกรรม “My Monthly Expenses Log” เป็นแบบฝึกหัดที่ผู้เรียนสามารถทำได้ด้วยตนเอง เหมือนกับกิจกรรม “My Monthly Income Log” เริ่มจากการทำตารางบันทึกค่าใช้จ่ายโดยแบ่งเป็น 3 หมวดหลัก (3S) คือ การออม (Saving) การแบ่งปัน (Sharing) และการใช้จ่าย (Spending) แต่ละหมวดแบ่งเป็นรายการย่อย ส่วนของเงินออมหากมีการเก็บแยกจากกัน เช่น เงินออมเพื่อยามฉุกเฉิน เงินสำหรับคาวนบ้าน หรือเงินเพื่อการศึกษาบุตร ให้บันทึกว่าแต่ละส่วนมีเงินเท่าไร และเงินออมทั้งหมดมีเท่าไร ส่วนของการแบ่งปันอาจแบ่งเป็นการช่วยเหลือญาติพี่น้อง เงินบริจาค และอื่น ๆ และส่วนของการใช้จ่ายให้แบ่งเป็นหมวดหมู่ อาทิ ค่าเช่า ค่าสาธารณูปโภค ประกันสุขภาพ การยืมคืนหนี้สิน ค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง โดยปรับค่าใช้จ่ายทุกรายการให้อยู่ในรูปแบบต่อเดือน เช่น หากชำระเบี้ยประกันรถยนต์ปีละ 1,200 เหรียญ ให้เฉลี่ยเป็นค่าใช้จ่าย 100 เหรียญต่อเดือน เป็นต้น ตัวอย่างการบันทึกค่าใช้จ่ายแสดงในตารางที่ 5-7

ตารางที่ 5-7 ตัวอย่างการบันทึกค่าใช้จ่าย

รายการ	จำนวนเงิน (ต่อเดือน)	หมายเหตุ
(1) เงินออม		
- เงินออมเพื่อยามฉุกเฉิน	XX	เป้าหมายคือ XX บาทภายใน X เดือน
- เงินออมเพื่อค่าน้ำบ้าน		
- เงินออมเพื่อ.....		
เงินออมรวม		
(2) การช่วยเหลือแบ่งปัน		
- ให้ครอบครัวหรือเพื่อน		
- มูลนิธิ องค์กรการกุศล		
- อื่น ๆ		
เงินที่ใช้แบ่งปันรวม		
(3) จับบ่ายใช้สอย		
ค่าเช่า/ผ่อนบ้าน		
ค่าผ่อนรถ		
ค่าสาธารณูปโภค		
ค่าเดินทาง		
เงินชำระหนี้สิน		
ค่าประกัน		
ค่าอาหาร		
ค่าใช้จ่ายส่วนตัว		
ค่าใช้จ่ายของใช้ภายในบ้าน		
อื่น ๆ		
เงินจับบ่ายใช้สอยรวม		

(5) กิจกรรม “Making a Monthly Payment Calendar” เป้าหมายของกิจกรรมนี้คือการเน้นย้ำเนื้อหาสำคัญจากบทเรียนที่ต้องการให้ผู้เรียนหลักเลียงค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นและเป็นการสร้างวินัยทางการเงิน เพราะการชำระหนี้สินล่าช้าอาจมีการคิดค่าธรรมเนียม การคิดดอกเบี้ย หรืออาจไม่ได้รับความคุ้มครองหรือการบริการนั้น เช่น การจ่ายเบี้ยประกันล่าช้าอาจทำให้บริษัทประกันปฏิเสธการคุ้มครอง การจ่ายค่าบริการโทรศัพท์ล่าช้าอาจถูกตัดสัญญาณและต้องเสียเงินเพิ่มขึ้นในการต่อสัญญาณ เป็นต้น แบบฝึกหัดมีการสมมติสถานการณ์ของ Juan Carlo ที่เคยมีพฤติกรรมจ่ายการชำระหนี้ล่าช้าทำให้เขาต้องเสียค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็นไปจำนวนมาก นับแต่นี้เขาต้องการบันทึกเดือนการชำระค่าใช้จ่ายแต่ละรายการเพื่อให้มั่นใจว่าสามารถชำระได้ครบ เขาทำรายการค่าใช้จ่ายรายเดือน 6 รายการ ประกอบด้วย ค่าเช่า ค่าผ่อนรถ การชำระหนี้

การศึกษา ค่าโทรศัพท์ ค่าบัตรเครดิต และประกันรถยนต์ โดยมีการระบุจำนวนเงินของแต่ละรายการ พร้อมทั้งวันครบกำหนดชำระและวิธีการชำระของหนี้แต่ละรายการ เช่น เขาต้องชำระหนี้การศึกษาโดยการส่งเช็คไปทางไปรษณีย์ เขาอาจต้องส่งจดหมาย 3-5 วันก่อนวันครบกำหนด หรือหากเป็นการชำระผ่านระบบออนไลน์ อาจต้องชำระก่อนวันถึงกำหนด 1 วัน หลังจากทำรายการและบันทึกในปฏิทิน Juan มีความมั่นใจและสามารถจัดการเงินได้ดีขึ้น เมื่ออ่านเรื่องราวของ Juan จบ ให้เวลาผู้เรียน 6 นาทีในการบันทึกเพื่อเตือนค่าใช้จ่ายของ Juan ในปฏิทินตั้งโต๊ะโดยใช้ข้อความสั้นและชัดเจนโดยมีรายละเอียดจำนวนเงิน วิธีการชำระเงิน และวันที่ชำระ (ควรจะระบุให้ก่อนวันครบกำหนด) เช่น หากกำหนดชำระเงินคือวันที่ 8 และต้องส่งไปรษณีย์ไป เราอาจจะบันทึกว่าชำระทุกวันที่ 1 ของเดือน เป็นต้น หลังจากนั้นให้เปรียบเทียบคำตอบกับเฉลยที่ปรากฏในคู่มือผู้สอนของชุดความรู้ MSA และหากมีเวลาผู้สอนอาจสุ่มเลือกตัวแทนมาบันทึกรายการหน้าชั้นเรียน

ความพื้นฐานเกี่ยวกับการกู้ยืมและวิธีการจัดการหนี้สิน

เนื้อหาส่วนนี้เป็นการสรุปเนื้อหาจากโมดูลที่ 7 Borrowing Basics และโมดูลที่ 8 Managing Debt และตามโครงสร้างของชุดความรู้ MSA ทั้งสองโมดูลจะใช้เวลาเรียนรวมกันเกือบ 6 ชั่วโมง สำคัญของบทเรียนประกอบด้วยความหมายและประเภทของหนี้สิน ความแตกต่างระหว่างหนี้สินที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันและหนี้สินที่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ต้นทุนของการกู้ยืม หลักเกณฑ์ที่สถาบันการเงินใช้ในการประเมินจำนวนเงินกู้ และวิธีการจัดการหนี้สิน โครงสร้างของเนื้อหาแสดงในตารางที่ 5-8 และ 5-9

ตารางที่ 5-8 โครงสร้างเนื้อหาบทเรียนความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการกู้ยืม

หัวข้อ	แก่นสาระของบทเรียน	วัตถุประสงค์	เวลาที่ใช้
เกริ่นนำ		- ทำแบบทดสอบก่อนเรียน	10 นาที
(1) ช่องทางการกู้ยืมเงินและต้นทุนที่เกิดขึ้น (Ways to borrow money and what it costs)	ก่อนทำการกู้ยืมเงินต้องมั่นใจว่าสามารถชำระคืนได้และทราบถึงต้นทุนการกู้ยืม และสิ่งที่จะเกิดขึ้นหากไม่สามารถชำระคืนหนี้สินได้	- ระบุประเภทของการกู้ยืม - ทราบถึงความแตกต่างของหนี้ที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน (Secured loan) และหนี้ที่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน (Unsecured loan) - ทราบถึงต้นทุนที่เกิดขึ้นจากการกู้ยืมเงิน - เปรียบเทียบข้อเสนอการให้กู้ยืมจากสถาบันการเงินต่าง ๆ	35 นาที
(2) การเตรียมความพร้อมก่อนการขอกู้ยืม (Preparing to apply for a loan)	เข้าใจหลักเกณฑ์ที่ผู้ให้กู้ยืมใช้ในการประเมินคุณสมบัติของผู้กู้ยืมเพื่อช่วยในการเตรียมพร้อมก่อนขอสินเชื่อ	- ระบุปัจจัยที่ผู้ให้กู้ยืมใช้ในการประเมินคุณสมบัติของผู้กู้ - ทราบถึงความหมายและความแตกต่างของการกู้ยืมเงินร่วมและการค้ำประกัน รวมทั้งความเสี่ยงที่เกิดขึ้นหากไม่สามารถชำระหนี้สินได้	55 นาที
(3) การกู้ยืมเมื่อมีคนช่วยเหลือในการบริหารเงิน (Borrowing money when someone helps you manage your money)	หากมีบุคคลอื่นช่วยเหลือในการบริหารเงิน เราต้องทราบถึงเงื่อนไขสัญญาและภาระผูกพันก่อนจะลงนาม	- ทราบถึงข้อจำกัดของบุคคลที่เป็นตัวแทนในการจัดการเรื่องเงิน - ทราบถึงรายละเอียดสำคัญที่ต้องตรวจสอบตัวแทนก่อนตัดสินใจเลือกเป็นผู้ดำเนินการ	10 นาที
สรุปเนื้อหา		- ทบทวนแก่นสาระของบทเรียน - กระตุ้นและเสนอวิธีที่ผู้เรียนสามารถนำหลักการที่เรียนไปใช้กับชีวิตจริง	10 นาที

ตารางที่ 5-9 โครงสร้างเนื้อหาบทเรียนการจัดการหนี้สิน

หัวข้อ	แก่นสาระของบทเรียน	วัตถุประสงค์	เวลาที่ใช้
เกริ่นนำ		- ทำแบบทดสอบก่อนเรียน	10 นาที
(1) หนี้สินคืออะไร (What is debt?)	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหนี้เป็นก้าวแรกในการจัดการปัญหาหนี้	- เข้าใจเงื่อนไขของสัญญากู้ยืมและเครดิต - ทำรายการหนี้สินของตนพร้อมรายละเอียดอย่างชัดเจน - อธิบายได้ว่าหนี้สินมีความสัมพันธ์กับสถานะทางการเงินของเราอย่างไร	15 นาที
(2) การทำงานของหนี้ (How debt works)	การเข้าใจการทำงานของหนี้ช่วยให้เรามีข้อมูลจำเป็นสำหรับการตัดสินใจทางการเงิน	- อธิบายความหมายของคำสำคัญเกี่ยวกับหนี้สิน - ทราบหลักการทำงานของหนี้สินประเภทต่าง ๆ	45 นาที
(3) การลดหนี้สิน (Reducing debt)	การสร้างแผนการเพื่อลดหนี้สินและการขอความช่วยเหลือจากที่ปรึกษาทางการเงิน	- ทราบถึงสองหลักการในการลดหนี้คือ High-cost debt first method และ Snowball method - ทำรายการบุคคลหรือหน่วยงานที่เราสามารถขอความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาหนี้	40 นาที
(4) การไม่ชำระหนี้และการเรียกเก็บหนี้ (Nonpayment of debts and debts in collection)	การไม่เพิกเฉยเมื่อถูกเก็บหนี้และตรวจสอบความถูกต้องของจำนวนเงินที่เรียกเก็บ และการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	- ทราบถึงผลกระทบที่ตามมาจากการไม่สามารถชำระหนี้สิน - ทราบถึงหลักการเพื่อรับมือกับการติดตามทางหนี้	25 นาที
(5) การจัดการเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา (Dealing with student loan debt)	ระยะเวลาการชำระ ทางเลือกและผลกระทบจากการชำระคืนล่าช้า การสำรวจทางเลือกของแผนการชำระคืน	- อธิบายความแตกต่างของหนี้กู้ยืมเพื่อการศึกษากับหนี้สินประเภทอื่น - ทำรายการทางเลือกต่าง ๆ สำหรับการชำระคืนหนี้การศึกษา	35 นาที
(6) การจัดการหนี้สินค่ารักษาพยาบาล (Managing medical debt)	เมื่อได้รับใบแจ้งค่าใช้จ่ายการรักษาพยาบาลให้ตรวจสอบความถูกต้อง หากยังไม่สามารถชำระได้ทันทีให้จัดทำแผนการผ่อนชำระคืนกับสถานพยาบาล	- อธิบายความแตกต่างของหนี้สินค่ารักษาพยาบาลกับหนี้สินประเภทอื่น - ทราบถึงวิธีการจัดการหนี้สินค่ารักษาพยาบาล	25 นาที
(7) ความเข้าใจเกี่ยวกับหนี้สินที่มีต้นทุนสูง (Understanding high-cost debt)	เข้าใจหลักการคิดดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียมและสามารถเลือกช่องทางที่มีต้นทุนทางการเงินต่ำกว่า	- อธิบายลักษณะหนี้สินที่มีต้นทุนการกู้ยืมสูง - ระบุทางเลือกอื่นที่มีต้นทุนทางการเงินต่ำกว่า	25 นาที
สรุปเนื้อหา		- ทบทวนแก่นสาระของบทเรียน - กระตุ้นและเสนอวิธีที่ผู้เรียนสามารถนำหลักการที่เรียนไปใช้กับชีวิตจริง	10 นาที

ตัวอย่างการจัดกิจกรรม

(1) กิจกรรม “Exploring Borrowing Options” หลังจากผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับต้นทุนการกู้ยืมว่าจำนวนเงินที่ต้องคืนจะมากกว่าเงินกู้เริ่มต้นเพราะเป็นการทำธุรกิจของสถาบันการเงิน ต้นทุนหรือส่วนที่เราต้องจ่ายเพิ่มคือดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียม (ถ้ามี) ให้ผู้เรียนอ่านเรื่องราวของ Binh และตอบคำถามในใบงาน สถานการณ์คือเธอต้องการซื้อเฟอร์นิเจอร์ใหม่ราคา 2,500 เหรียญซึ่งมากกว่าเงินออมของเธอที่มีเพียง 1,500 เหรียญ เธอสำรวจทางเลือกต่างๆ ที่เป็นไปได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- ทางเลือกที่ 1 กู้เงินสินเชื่อส่วนบุคคลจำนวน 1,000 เหรียญ ระยะเวลา 36 เดือนจากสถาบันการเงิน เมื่อรวมกับเงินเก็บที่เธอมี ราคาเฟอร์นิเจอร์จะเป็น 2,636 เหรียญโดยเธอต้องเป็นหนี้อีก 3 ปี และผ่อนชำระเดือนละ 32 เหรียญ
- ทางเลือกที่ 2 เธอเก็บเงินออมไว้ และใช้บัตรเครดิตซื้อเฟอร์นิเจอร์ใหม่โดยราคาที่ต้องจ่ายจะเป็น 3,000 เหรียญเมื่อรวมดอกเบี้ย หากเธอต้องการชำระหนี้คืนให้หมดใน 3 ปี จะต้องชำระเดือนละ 83 เหรียญ
- ทางเลือกที่ 3 เธอซื้อเฟอร์นิเจอร์โดยวิธี Layaway โดยเธอต้องผ่อนจ่ายให้กับร้านค้าเป็นจำนวน 2,750 เหรียญ เธอต้องชำระให้ร้านค้าเดือนละ 229 เหรียญ เป็นเวลา 12 เดือน เมื่อชำระครบทั้ง 12 งวดทางร้านจึงจะจัดส่งเฟอร์นิเจอร์ให้
- ทางเลือกที่ 4 เธอซื้อโดยวิธี Rent-to-own คือเธอทำสัญญากับร้านค้าเพื่อผ่อนชำระ เป็นเวลา 12 เดือน เดือนละ 292 เหรียญโดยจะมีค่าใช้จ่ายรวมทั้งหมด 3,500 บาท แต่เธอสามารถรับสินค้าได้ทันทีเมื่อตกลงทำสัญญา หากมีการผิดชำระหนี้ เจ้าของร้านสามารถนำสินค้ากลับคืนไปได้

หลังจากนั้นให้ผู้เรียนตอบคำถามสั้น ๆ ในบทเรียน อาทิ ทางเลือกใดที่เธอสามารถรับสินค้าได้ทันที ทางเลือกใดยังไม่สามารถรับสินค้าได้ ทางเลือกใดมีต้นทุนมากที่สุด ทางเลือกใดมีต้นทุนต่ำสุด หาก Binh มักจะประสบปัญหาชักหน้าไม่ถึงหลัง ทางเลือกใดช่วยให้เธอจัดการเรื่องเงินได้ดีกว่ากัน มีทางเลือกอื่นหรือไม่ อาทิ เปลี่ยนมาซื้อเฟอร์นิเจอร์ที่ราคาต่ำกว่า หรือรอเก็บเงินให้ครบก่อนค่อยกลับมาซื้อ

(2) กิจกรรม “Getting Ready to Borrow” โดยทั่วไป เจ้าหนี้จะใช้หลัก 4Cs ในการประเมินความสามารถของผู้กู้ ประกอบด้วย 1.) คุณลักษณะ (Credit/character) ว่าผู้กู้มีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใดประมวลจากประวัติการชำระหนี้สินที่ผ่านมา 2.) ความสามารถ (Capacity) ว่าผู้กู้มีความสามารถในการชำระหนี้ปัจจุบันและอนาคต ประเมินจากรายได้ ค่าใช้จ่าย สถานภาพการทำงาน ความมั่นคงทางอาชีพ 3.) ทุน (Capital) ว่าผู้กู้มีมูลค่าทรัพย์สินสุทธิ (มูลค่าทรัพย์สินหักด้วยหนี้สิน) เงินฝาก ทรัพย์สินทางการเงิน มากน้อยเพียงใด และ 4) หลักทรัพย์ที่ใช้ค้ำประกัน (Collateral) ว่าการกู้ยืมนั้นมีหลักทรัพย์ค้ำประกันหรือไม่ อย่างไรก็ดี หนี้สินบางรายการอาจไม่จำเป็นต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันแต่จะมีการคิดอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่า ให้ผู้เรียนอ่านเรื่องราวสถานการณ์ทางการเงินของ Shandra เกี่ยวกับรายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้สิน และเงินออม เพื่อประเมินว่า 4C ของเธอเป็นอย่างไร อะไรที่เป็นปัจจัยที่สถาบันการเงินจะให้ผู้กู้ยืม ตัวอย่างคำตอบที่เป็นไป

ได้ เช่น มีงานที่มั่นคงและมีอายุงานนาน ไม่มีหนี้สิน มีเงินออม อะไรที่ปัจจัยที่สถาบันการเงินอาจปฏิเสธการขอกู้ยืมเงิน อาทิ ประวัติการชำระเงินในอดีตที่ไม่สู้ดีนัก การไม่มีรายการกู้ยืมใดเลยทำให้สถาบันการเงินไม่มีข้อมูลเพียงพอเพื่อประกอบการตัดสินใจ และมีวิธีใดบ้างที่ Shandra สามารถทำได้เพื่อให้สามารถกู้เงินได้ เวลาที่ใช้ในการอ่านและตอบคำถามกำหนดไว้ที่ 8 นาที หลังจากนั้น ผู้สอนสุ่มเลือกตัวแทนออกมานำเสนอ และอาจมีการบันทึกคำตอบที่เป็นไปได้บนกระดานหน้าชั้นเรียน

(3) กิจกรรม “Understanding My Debt” ผู้สอนอธิบายวิธีการตรวจสอบหนี้สินตามหลักการที่ได้เรียนไป โดยให้ผู้เรียนสำรวจคะแนนเครดิต เอกสารการชำระค่าใช้จ่ายประจำรายเดือน เอกสารการกู้ยืมเงิน หลังจากนั้นให้ทำตารางหนี้สินดังตารางที่ 5-10

ตารางที่ 5-10 ตัวอย่างตารางหนี้สิน

เจ้าหนี้	จำนวนหนี้สิน	เงินที่ต้องชำระต่อ ต่อเดือน*	วันครบกำหนดชำระ	ดอกเบี้ยและเงินไขสำคัญ
1.				
2.				
3.				
4.				

หมายเหตุ * หากเป็นหนี้สินเป็นส่วนบุคคลหรือบัตรเครดิตให้บันทึกยอดชำระขั้นต่ำในแต่ละงวด

ผู้สอนแนะนำให้ผู้เรียนตรวจสอบว่าหนี้สินแต่ละรายการมาจากเหตุผลใดบ้าง เช่น การซื้อทรัพย์สินอย่างบ้านหรือรถยนต์ การใช้บัตรเครดิตจ่ายค่าใช้จ่ายจำเป็น หนี้ที่เกิดจากสถานการณ์ไม่คาดฝัน เช่น ช้อมรถ ช้อมบ้าน หนี้ที่ใช้ซื้อของจำเป็นหรือของฟุ่มเฟือย เป็นต้น ให้ผู้เรียนใช้หลักการที่ได้เรียนทำตารางหนี้สินของตนเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์หนี้สินโดยไม่ต้องมีการนำเสนอหรืออภิปรายในชั้นเรียน

(4) กิจกรรม “Making a Plan to Reduce Debt” เป็นการประยุกต์หลักการจัดการหนี้สิน 2 วิธี คือ 1) *High Cost Debt First Method* เป็นการจัดการหนี้ที่ ต้นทุนการกู้ยืมสูงก่อน (รวมดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียม) และ 2) *Snowball Method* เป็นการจัดการหนี้สินที่มีมูลค่าน้อยที่สุดก่อนเพื่อสร้างกำลังใจให้กับตัวเองในการปลดหนี้รายการอื่น ใบงานสำหรับกิจกรรมนี้เป็นเรื่องราวการจัดการหนี้สินของ Brian เนื่องจากบริษัทเขาปิดกิจการลงทำให้เขาต้องตกงานและใช้เวลาค่อนข้างนานก่อนจะได้งานใหม่ที่ตรงกับความรู้ความสามารถและมีรายได้มั่นคง เขาแบ่งรายได้เพื่อเก็บออมไว้ยามฉุกเฉินและทยอยชำระหนี้สินเดิมที่เกิดขึ้นในช่วงที่ว่างงาน เขามีหนี้สินทั้งหมด 3 รายการคือ บัตรเครดิต สินเชื่อซื้อรถยนต์ และหนี้ค่ารักษาพยาบาล รายละเอียดของจำนวนหนี้สินและอัตราดอกเบี้ยแสดงในตารางที่ 5-11

ตารางที่ 5-11 ข้อมูลหนี้สินของ Brian

รายการ	หนี้สิน	ยอดชำระต่อเดือน	วันครบกำหนดชำระ	อัตราดอกเบี้ย
บัตรเครดิต	\$8,000	\$120*	วันที่ 20 ของทุกเดือน	ร้อยละ 14
สินเชื่อรถยนต์	\$2,000	\$290	วันที่ 22 ของทุกเดือน	ร้อยละ 6
หนี้ค่ารักษาพยาบาล	\$10,000	\$350*	วันที่ 25 ของทุกเดือน	ร้อยละ 10

หมายเหตุ * ยอดชำระขั้นต่ำ

ให้ผู้เรียนทำตารางการจัดการหนี้สินตามวิธี High cost Debt First และวิธี Snowball โดยใช้เวลาประมาณ 8 นาที หลังจากนั้นผู้สอนสุ่มเลือกผู้เรียนเพื่อตอบคำถามและแสดงเฉลยจากคู่มือผู้สอนบนกระดาน

การสร้างอนาคตทางการเงิน

เนื้อหาของโมดูลที่ 10 การสร้างอนาคตทางการเงินครอบคลุมเรื่องความหมายของทรัพย์สิน (Asset) หนี้สิน (Liabilities) ทุน (Equity) ความมั่งคั่งสุทธิ (Net worth) ประเภทของทรัพย์สิน ได้แก่ ทรัพย์สินทางการเงิน (Financial asset) ทรัพย์สินทางกายภาพ (Physical asset) และทรัพย์สินเพิ่มรายได้ (Productive asset) วิธีการได้มาซึ่งทรัพย์สินจากการซื้อและการกู้ยืมที่เหมาะสม การเรียนการสอนใช้เวลารวม 2 ชั่วโมง 35 นาที โครงสร้างของเนื้อหาเรื่องการสร้างอนาคตทางการเงินแสดงในตารางที่ 5-12

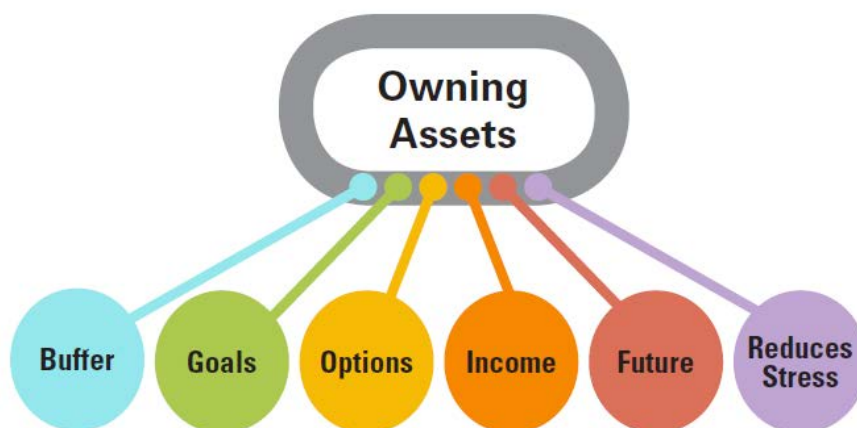
บทเรียนนี้เริ่มด้วยการอธิบายความหมายของทรัพย์สินอย่างตรงไปตรงมาและเข้าใจง่าย ทรัพย์สินคือสิ่งที่เราเป็นเจ้าของและมีมูลค่า ไม่จำเป็นต้องเป็นเงินสดไปแต่ต้องสามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ สามารถแบ่งได้ 3 ประเภทหลัก ประกอบด้วย 1) ทรัพย์สินทางกายภาพ (Physical assets) เป็นสิ่งที่เห็นและจับต้องได้ เช่น รถยนต์ โรงเรือน โกดัง ของสะสม เป็นต้น สามารถประเมินมูลค่าได้จากราคาขายต่อ (resale value) 2) ทรัพย์สินทางการเงิน (Financial assets) เช่น เงินสด เงินฝาก หุ้น และพันธบัตร สามารถประเมินมูลค่าตามที่เป็นจริงในขณะนั้น (Actual value) และ 3) ทรัพย์สินเพื่อสร้างรายได้ (Productive assets) เช่น เครื่องมือ อุปกรณ์ทำงาน การศึกษา การฝึกอบรม แม้แต่ประวัติการชำระเงินที่ดีเพราะมีส่วนช่วยให้การกู้ยืมเพื่อได้มาซึ่งทรัพย์สินอื่นเป็นไปได้ง่ายขึ้น ทรัพย์สินประเภทนี้ไม่สามารถประเมินเป็นจำนวนเงินได้โดยตรง

ตารางที่ 5-12 โครงสร้างเนื้อหาบทเรียนการสร้างอนาคตทางการเงิน

หัวข้อ	แก่นสาระของบทเรียน	วัตถุประสงค์	เวลาที่ใช้
เกริ่นนำ		- ทำแบบทดสอบก่อนเรียน	10 นาที
(1) ทรัพย์สินและการสร้างทรัพย์สิน (Assets and asset-building)	ทรัพย์สินช่วยสร้างความมั่งคั่งและทำให้มีความมั่นคงทางการเงินได้	- อธิบายความหมายและประโยชน์จากการมีทรัพย์สินและบทบาทในการสร้างอนาคตทางการเงินของตนเอง - พัฒนาแผนการเพื่อสร้างทรัพย์สิน	35 นาที
(2) ทรัพย์สินช่วยสร้างความมั่นคงทางการเงินได้อย่างไร (How assets create a financial foundation)	- ความมั่งคั่งสุทธิ (Net worth) เป็นตัววัดความมั่นคงทางการเงิน - การคิดคำนวณความมั่งคั่งสุทธิจากทรัพย์สินและหนี้สินที่มีอยู่	- อธิบายความหมายของความมั่งคั่งสุทธิและความเชื่อมโยงกับความมั่นคงทางการเงินและความเป็นไปได้ของการบรรลุเป้าหมายทางการเงิน - สามารถคำนวณความมั่งคั่งสุทธิของตนเองได้ - ระบุวิธีการในการเพิ่มความมั่งคั่งสุทธิ	40 นาที
(3) รถยนต์อาจจัดเป็นทรัพย์สินได้ (Cars as assets)	- รถยนต์อาจจัดเป็นทรัพย์สินที่ช่วยเพิ่มรายได้ หากนำไปใช้งานเพื่อหารายได้ - การวางแผนซื้อรถโดยใช้เงินออมและการกู้ยืมในจำนวนที่เหมาะสม	- อธิบายว่าเพราะเหตุใดรถยนต์สามารถจัดเป็นทรัพย์สินเพื่อสร้างรายได้ - ทำรายการที่ต้องพิจารณาก่อนตัดสินใจซื้อหรือกู้ยืมเพื่อซื้อรถ - กำหนดราคารถยนต์ที่สามารถซื้อได้โดยไม่เป็นภาระมากเกินไป - ทำรายการวิธีที่ช่วยให้การขอสินเชื่อซื้อรถได้รับการอนุมัติ	30 นาที
(4) การฝึกอบรมและการศึกษาเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง (Training and education as assets)	- การฝึกอบรมและการศึกษาเป็นทรัพย์สินเพื่อสร้างรายได้ เพราะเพิ่มโอกาสในการได้งานที่ดีมีค่าตอบแทนสูงและมั่นคง - การวางแผนเพื่อชำระหนี้สินที่เกิดจากกองทุนทางการศึกษา	- อธิบายว่าเพราะเหตุใดการศึกษาจึงจัดเป็นทรัพย์สินเพิ่มรายได้ - อธิบายวิธีการที่สามารถนำมาประยุกต์เพื่อชำระหนี้สินที่เกิดจากการฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติม	30 นาที
สรุปเนื้อหา		- ทบทวนแก่นสาระของบทเรียน - กระตุ้นและเสนอวิธีที่ผู้เรียนสามารถนำหลักการที่เรียนไปใช้กับชีวิตจริง	10 นาที

การเป็นเจ้าของทรัพย์สินช่วยสร้างความมั่นคงทางการเงิน 6 ด้านคือ 1) เป็นการป้องกันจากสถานการณ์ไม่คาดฝันให้เราสามารถปรับตัวได้ 2) ช่วยให้บรรลุเป้าหมายทางการเงิน 3) เพิ่มทางเลือกการตัดสินใจ 4) ช่วยเพิ่มรายได้ 5) กระตุ้นให้มีการวางแผนเพื่ออนาคตโดยการกำหนดเป้าหมายทางการเงินระยะยาว และ 6) ช่วยลดความตึงเครียดภายในครอบครัว สามารถสรุปได้ตามรูปที่ 5-1 เนื้อหาส่วนต่อมาเป็นการอธิบายความหมายของความมั่งคั่งสุทธิ (Net worth) ที่เป็นตัวชี้วัดความมั่นคงทางการเงินคำนวณจากมูลค่าทรัพย์สินหักด้วยจำนวนหนี้สินทั้งหมด เมื่อพิจารณาทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่เราเป็นเจ้าของ (Equity) คือมูลค่าทรัพย์สินนั้นหักด้วยหนี้สิน (Liabilities) ที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น มูลค่าทรัพย์สินนั้นจะเพิ่มขึ้นหากมีราคาเพิ่มขึ้นหรือส่วนที่เป็นหนี้สินลดลง ดังนั้น มูลค่าความมั่งคั่งสุทธิคือผลรวมของมูลค่าส่วนที่เราเป็นเจ้าของสำหรับทรัพย์สินทุกรายการที่เรามี

รูปที่ 5-1 ประโยชน์จากการสร้างทรัพย์สิน

ที่มา: Money Smart for Adults Module 10: Building Your Financial Future

ส่วนที่สามเป็นการอธิบายว่ารถยนต์อาจจัดเป็นทรัพย์สินเพิ่มรายได้เพราะช่วยให้เดินทางสะดวก รวดเร็วและปลอดภัย นอกจากนี้ การมีพาหนะของตัวเองช่วยเพิ่มโอกาสการได้งานในบางอาชีพ เช่น พนักงานขาย การดูแลเด็กหรือผู้สูงอายุ ส่วนสุดท้ายนำเสนอการประเมินความคุ้มค่าของประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาและต้นทุนที่เกิดขึ้นรวมทั้งการกำหนดทางเลือกอย่างเหมาะสม

ตัวอย่างการจัดกิจกรรม

(1) กิจกรรม “Is It an Asset?” หลังจากผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สินและประเภททรัพย์สิน ให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัดโดยการพิจารณาว่าของแต่ละรายการ จัดเป็นทรัพย์สินหรือไม่ หรืออาจเป็นทรัพย์สินภายใต้เงื่อนไขใด และอธิบายสั้นๆ เพราะเหตุใดจึงจัดว่าเป็นหรือไม่เป็นทรัพย์สิน ตัวอย่างใบงานแสดงในตารางที่ 5-13

ตารางที่ 5-13 ใบงานสำหรับกิจกรรม Is it an asset? พร้อมเฉลย

รายการ	เป็น ทรัพย์สิน	ไม่เป็น ทรัพย์สิน	อาจเป็นทรัพย์สินขึ้นอยู่กับ
คอมพิวเตอร์เครื่องใหม่	X		
บัตรเครดิต			X เป็นทรัพย์สินหากช่วยให้มีรายได้เพิ่ม
การฝึกอบรมเพิ่มเติม			X เป็นทรัพย์สินหากรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าค่าใช้จ่าย
เงินออม	X		
โทรศัพท์มือถือ	X		
บ้านที่เป็นเจ้าของ	X		
การเที่ยวต่างประเทศ		X	

ผู้เรียนใช้เวลา 3 นาทีในการตอบคำถามในตารางข้างต้น หลังจากนั้น ผู้สอนนำเข้าสู่การอภิปรายกลุ่มว่าเพราะเหตุใดสิ่งนั้นจัดเป็นหรือไม่เป็นทรัพย์สิน

(2) กิจกรรม “Developing My Plan to Build More Assets” หลังจากผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สิน ประเภททรัพย์สิน และประโยชน์จากการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ให้ผู้เรียนประยุกต์หลักการเพื่อสำรวจทรัพย์สินตนเอง โดยตอบคำถาม 5 ข้อ ดังนี้

- อะไรคือทรัพย์สินที่เราต้องหาเพิ่มเติมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้
- เราสามารถหาเงินจากแหล่งใดได้บ้างเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินที่เราต้องการ
- ระบุขั้นตอนที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้เข้าถึงแหล่งเงินข้างต้น
- มีปัญหาอุปสรรคใดบ้างที่อาจเกิดขึ้นในช่วงที่เรากำลังสร้างทรัพย์สิน
- เราจะมีวิธีการใดบ้างในการจัดการกับปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น

ให้เวลาผู้เรียน 5 นาทีในการตอบคำถาม ผู้สอนถามผู้เรียนว่ามีใครต้องการจะแบ่งปันคำตอบของตนเองหรือไม่ หากไม่มีให้ลองยกตัวอย่างสมมติเพื่อตอบคำถามเหล่านี้ เช่น คนที่กำลังจะซื้อบ้านจะต้องทำอย่างไร คนที่ต้องการเรียนพยาบาลวิชาชีพแต่ยังกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายการศึกษา หรือคนที่ทำงานอิสระต้องการเก็บออมเพื่อใช้จ่ายยามฉุกเฉิน

(3) กิจกรรม “Calculating Net Worth” ให้ผู้เรียนอ่านสถานการณ์สมมติของ Justine เพื่อคำนวณทรัพย์สิน หนี้สินและความมั่งคั่งสุทธิของเธอ โดยมีรายละเอียดสำคัญดังนี้ บ้านที่อยู่อาศัยปัจจุบันที่ซื้อไว้เมื่อเจ็ดปีที่แล้ว มีราคาปัจจุบัน \$130,000 ในขณะที่เธอยังเป็นหนี้สินเชื่อกับธนาคารอยู่ \$100,000 เธอมีเงินฝากในบัญชีสำหรับใช้จ่าย \$1,500 และบัญชีเงินออม \$500 เธอยังมีรถยนต์ที่มีมูลค่าตลาดเท่ากับ \$2,000 และมีหนี้สินจากการซื้อรถยนต์ \$3,000 นอกจากนั้น ยังมีหนี้บัตรเครดิต \$1,000 และเงินกู้เพื่อการศึกษา \$15,000 แต่เธอมีเครื่องเรือนและของใช้โบราณซึ่งสามารถขายเป็นเงินได้ \$7,000 หลังจากนั้น สุ่มเลือกผู้เรียนนำเสนอคำตอบและทำการอภิปราย หลังจากนั้นผู้สอนแสดงคำตอบจากคู่มือผู้สอน

(4) กิจกรรม “My Key Considerations in Paying for Training of Education” หลังจากจบเนื้อหาส่วนสุดท้าย ให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัดเพื่อตรวจสอบตนเองเกี่ยวกับการลงทุนทางการศึกษาเพิ่มเติมและประเมินว่าหลังจากตอบคำถามที่เกี่ยวข้องเราสามารถสรุปได้เลยหรือไม่ ว่าการศึกษาเพิ่มเติมเป็นการลงทุนที่ให้ผลประโยชน์อย่างคุ้มค่า ตัวอย่างคำถาม เช่น

- การศึกษาเพิ่มเติมส่งผลต่อรายได้ในอนาคต ความมั่นคงในหน้าที่การงาน ความต้องการของตลาดแรงงาน อย่างไรบ้าง
- ค่าใช้จ่ายการศึกษาที่เกิดขึ้นคิดเป็นเงินเท่าใด และเราสามารถจ่ายไหวหรือไม่โดยไม่ทำให้กระแสเงินสดแต่ละเดือนติดลบ
- ระยะเวลาที่ใช้นานเท่าใดก่อนจะจบการศึกษา
- นายจ้างมีการช่วยสนับสนุนค่าใช้จ่ายหรือให้ทุนการศึกษาหรือไม่ และเรามีโอกาสมากน้อยแค่ไหนในการได้รับแหล่งเงินนั้น
- จำนวนหนี้ที่ผ่อนชำระต่อเดือนเท่าใด
- การศึกษาเพิ่มเติมจะส่งผลต่อความมั่งคั่งสุทธิในระยะยาวของเราอย่างไร

ทั้งนี้ ผู้สอนอาจให้แหล่งข้อมูลหรือเว็บไซต์ที่เป็นประโยชน์ อาทิ ข้อมูลค่าเรียนของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ การเปรียบเทียบสินเชื่อการศึกษาของสถาบันการเงินหลายแห่ง ข้อมูลประมาณรายได้อนาคตของแต่ละสาขาอาชีพหลังจากจบการศึกษา และข้อมูลการสนับสนุนสินเชื่อเพื่อการศึกษาของหน่วยงานภาครัฐที่ส่วนใหญ่จะมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าของสถาบันการเงินเอกชน เป็นต้น

5.3 การพัฒนาต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานอุตสาหกรรมในประเทศไทย

ผลการศึกษาเชิงปริมาณที่ได้นำเสนอในบทที่ 4 บ่งชี้ว่าแรงงานไทยส่วนใหญ่ยังมีปัญหาการเก็บออมเงินออมที่มีสามารถรองรับค่าใช้จ่ายประจำในกรณีที่เกิดสถานการณ์ไม่คาดฝันได้ค่อนข้างจำกัด มีเพียงส่วนน้อยที่มีเงินออมพอสำหรับการรองรับค่าใช้จ่ายประจำตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป ทั้งที่แรงงานส่วนใหญ่ของการศึกษานี้เป็นกลุ่มรายได้ปานกลางและสูง ในทำนองเดียวกัน ยังมีแรงงานจำนวนมากประสบปัญหาชักหน้าไม่ถึงหลังในแต่ละเดือนจำเป็นต้องกู้ยืมเงินในช่วงปลายเดือนก่อนวันเงินเดือนออก และส่วนใหญ่เลือกใช้บริการทางการเงินของบัตรเครดิตหรือบัตรกดเงินสด รวมทั้งการกู้ยืมเงินไม่เป็นทางการจากเพื่อนหรือญาติพี่น้องและเงินกู้นอกระบบที่มีการคิดดอกเบี้ยสูงกลายเป็นวงจรหนี้สินของกลุ่มคนทำงาน นอกจากนั้น ปัญหาหนี้สินและการไม่มีเงินออมยังส่งผลให้การกู้ยืมเงินเพื่อเป็นเจ้าของทรัพย์สินทำได้ยากขึ้นโดยเฉพาะกลุ่มที่มีประวัติการชำระหนี้ไม่ดี

ปัจจัยเชิงประชากร อาทิ รายได้ อายุ การศึกษา การย้ายถิ่น และการประกอบอาชีพ เป็นตัวกำหนดทักษะทางการเงินรวมและองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน ประกอบด้วย ความรู้ทางการเงิน พฤติกรรมทางการเงิน และทัศนคติทางการเงิน ผลการวิเคราะห์เชิงประจักษ์โดยวิธีทางเศรษฐมิติพบว่า กลุ่มแรงงานที่มีทักษะทาง

การเงินที่ดีสามารถจัดการการเงินได้ดีกว่ากลุ่มที่มีทักษะต่ำอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการเก็บออมและการเลือกรูปแบบการออมและการลงทุน เมื่อสังเคราะห์ผลการศึกษาระดับปริมาณร่วมกับการถอดบทเรียนชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ของต่างประเทศ รวมทั้งการค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับการให้ความรู้ทางการเงินของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย อาทิ ธนาคารแห่งประเทศไทย ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ต้นแบบชุดความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมกับกลุ่มแรงงานที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย ควรเริ่มจาก 4 หัวข้อสำคัญดังนี้

- (1) การบริหารรายได้และรายจ่าย
- (2) การเก็บออมและการสร้างทรัพย์สิน
- (3) การจัดการหนี้สิน
- (4) การวางแผนทางการเงินเพื่อการเกษียณ

เนื้อหาส่วนต่อไป เป็นการนำเสนอสาระความรู้ของแต่ละหัวข้อ โดยใช้ข้อความที่กระชับ ตรงประเด็น และเข้าใจง่าย พร้อมทั้งแนวทางการปฏิบัติที่แรงงานสามารถนำไปใช้ได้ทันที

ส่วนที่ 1 การบริหารรายได้และรายจ่าย

สาระความรู้

- รายได้คือเงินที่เราได้จากการทำงาน ทรัพย์สิน รวมทั้งเงินสวัสดิการอื่นๆ โดยทั่วไปรายได้สุทธิ (Net income) จะน้อยกว่าเงินเดือนจริง (Gross income) เพราะมีรายการหักเงิน (Deductions) จากเงินเดือน เช่น เงินประกันสังคม เงินกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ภาษีรายได้ เป็นต้น การกำหนดงบประมาณค่าใช้จ่ายต้องพิจารณาจากรายได้สุทธิที่ได้รับจริง
- การติดตามรายได้ที่เราได้รับจากช่องทางต่าง ๆ เป็นก้าวแรกของการบริหารจัดการการเงิน
- รายได้บางอย่างมีความไม่แน่นอนสูง เช่น การเป็นพนักงานประจำเราทราบจำนวนเงินเดือนที่แน่นอน แต่เงินพิเศษ อาทิ โบนัส เงินล่วงเวลา มีความไม่แน่นอน รายได้ส่วนนี้ไม่ควรนำไปใช้จ่ายซื้อทรัพย์สินที่ต้องผ่อนชำระเป็นเวลานานอย่างการซื้อบ้านหรือรถยนต์เพราะหากรายได้ส่วนนี้ลดลงจะส่งผลให้กระแสเงินสดแต่ละเดือนติดลบได้
- การติดตามรายได้ช่วยในการวางแผนค่าใช้จ่ายสามารถจัดได้ 3 หมวดหลัก (3S) คือ เงินออม (Saving) การแบ่งปัน (Sharing) และเงินใช้สอย (Spending) การกำหนดรายจ่ายต้องพิจารณาจากรายได้สุทธิที่เราได้รับจริงเท่านั้น ดังนั้น เมื่อมีรายได้เข้ามาควรกันเงินส่วนหนึ่งเป็นสัดส่วนที่แน่นอนเป็นเงินออมน้อยละ 10-25 ของรายได้สุทธิ (ไม่นับเงินประกันสังคมและเงินสมทบกองทุนสำรองเลี้ยงชีพในส่วนของนายจ้าง) ในทำนองเดียวกัน รายจ่ายสำหรับการช่วยเหลือแบ่งปันญาติพี่น้องหรือองค์กรการกุศลอาจกำหนดให้อยู่ที่ร้อยละ 5-10 ของรายได้สุทธิ
- การจัดสรรเงินใช้สอยต้องพิจารณาว่ารายการใดเป็นสิ่งจำเป็น (Needs) หรือความต้องการ (Wants) ให้แบ่งเงินเพื่อใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นและค่าใช้จ่ายประจำก่อน เช่น ค่าเช่าบ้าน ค่าผ่อนรถ ค่าบัตร

เครดิต อาหาร ประกันสุขภาพ เป็นต้น สำหรับรายจ่ายอื่น ๆ ที่ไม่ใช่รายจ่ายประจำ (Discretionary spending) ให้จัดลำดับความสำคัญ (Priority) โดยเน้นไปที่สิ่งที่จำเป็น รองลงมาคือ ไม่จำเป็นแต่สำคัญ และไม่จำเป็นและไม่สำคัญ และหาวิธีที่จะลดรายจ่ายประเภทสุดท้ายลงให้มากที่สุดโดยไม่กระทบกับคุณภาพชีวิตของเราเพื่อเพิ่มเงินออม เช่น การลดจำนวนครั้งของการสังสรรค์หรือรับประทานอาหารนอกบ้าน การใช้บริการขนส่งสาธารณะแทนการใช้รถยนต์ส่วนตัว การทำอาหารรับประทานเองที่บ้าน เป็นต้น

- การบันทึกค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ช่วยให้ประมาณค่าใช้จ่ายแต่ละเดือนได้แม่นยำและวางแผนสำหรับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นไม่บ่อย (Irregular expenses) อาจจะมี 1-2 ครั้งต่อปี แต่ใช้เงินค่อนข้างมาก เช่น เบี้ยประกันชีวิต ค่าเทอม ภาษี การต่อเติมบ้าน เป็นต้น หลักการคือให้เฉลี่ยค่าใช้จ่ายเหล่านี้ออกเป็นรายเดือนเพื่อให้ทราบว่าแต่ละเดือนมีค่าใช้จ่ายรวมและค่าใช้จ่ายหมวดต่าง ๆ เท่าใด และมีวิธีการใดบ้างในการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง
- การบันทึกรายการค่าใช้จ่ายประจำที่ต้องจ่ายเป็นงวด ๆ เช่น ผ่อนบ้าน ผ่อนรถ หนี้สิน ค่าสาธารณูปโภค ประกันภัย เป็นต้น ลงในปฏิทินตั้งโต๊ะ อาจใช้สมาร์ทโฟนหรือคอมพิวเตอร์เพื่อเตือนวันครบกำหนดชำระจะช่วยให้การบริหารเงินง่ายขึ้น และที่สำคัญเป็นการรักษาประวัติการชำระเงินที่ดีซึ่งมีประโยชน์ต่อการขอสินเชื่ออื่นในอนาคต รวมทั้งหลีกเลี่ยงค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ ค่าติดตามทวงหนี้ เป็นต้น
- หมั่นทบทวนค่าใช้จ่ายประจำที่มีอยู่อย่างมีความจำเป็นหรือไม่ ให้ปรับลดหรือยกเลิกตามความเหมาะสม เช่น แพคเกจโทรศัพท์ ค่าอินเทอร์เน็ต ค่าสมาชิกสถานที่ออกกำลังกาย เป็นต้น การปรับเปลี่ยนเพียงเล็กน้อยจะช่วยให้เรามีเงินออมเพิ่มขึ้น
- การจัดทำงบประมาณรายได้รายจ่ายทำให้ทราบถึงกระแสเงินสดในแต่ละเดือนว่าเป็นบวกหรือลบ หากเป็นบวกให้แบ่งเงินเป็น 2 ส่วนคือเก็บออมและจ่ายหนี้โดยจ่ายให้มากกว่ายอดชำระขั้นต่ำ หากเป็นลบให้หาวิธีเพิ่มรายได้ควบคู่กับการควบคุมค่าใช้จ่าย

แผนปฏิบัติการ

- (1) **วิธีการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น** พิจารณาค่าใช้จ่ายเล็กน้อยในแต่ละวันว่ามีรายการใดสามารถตัดออกได้ และคำนวณจำนวนเงินที่จะประหยัดได้ในแต่ละปีเพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดการเก็บออม เช่น หากประหยัดค่ากาแฟในวันทำงานได้วันละ 40 บาท เดือนหนึ่งจะสามารถเก็บเงินได้ 880 บาท (22 วัน x 40 บาท) หรือตกปีละ 10,560 บาท (22 วัน x 40 บาท x 12 เดือน) หรือการเปลี่ยนจากการนั่งมอเตอร์ไซด์รับจ้างเป็นการเดินเข้าซอยแทน หากเราตรวจสอบค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันโดยละเอียดจะพบว่ามีบางอย่างเราสามารถตัดออกหรือปรับลดได้เสมอโดยไม่ทำให้คุณภาพชีวิตเราลดลงเลย

- (2) หลักการ SMART ในการกำหนดเป้าหมายทางการเงิน เป้าหมายทางการเงินอาจเป็นได้ทั้งระยะสั้น เช่น ซื้อโทรศัพท์ การท่องเที่ยว ระยะปานกลาง เช่น การซื้อบ้าน การเรียนต่อ และระยะยาว เช่น การออมเพื่อการเกษียณ

Specific ต้องมีความชัดเจนว่าต้องการอะไร

Measurable ต้องสามารถวัดผลได้ กำหนดเป็นตัวเลขที่แน่นอน

Achievable ต้องสิ่งที่สามารถทำได้สำเร็จได้ตามแผนการที่วางไว้

Realistic ต้องอยู่บนพื้นฐานความจริงตามสถานะทางการเงิน

Time Bound มีระยะเวลาแน่นอนในการทำให้บรรลุเป้าหมาย

- (3) การประมาณรายได้สุทธิ ให้เราสำรวจจำนวนและแหล่งที่มารายได้ในช่วง 3-5 ปีที่ผ่านมา ว่ามีรายการใดบ้าง ส่วนใดเป็นรายได้แน่นอน และส่วนใดมีความไม่แน่นอนสูง เช่น นาย ก. มีเงินเดือน 30,000 บาท รายได้จากคอมมิชชั่นและโบนัสเฉลี่ยเดือนละ 6,000 บาท และรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพเสริมเดือนละ 8,000 บาท แต่ละเดือนมีการหักเงินประกันสังคม 750 บาท และภาษี 1,200 บาท ส่วนของรายได้ที่ไม่แน่นอนคือโบนัสและธุรกิจส่วนตัวให้คิณน้ำหนักเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น (สัดส่วนนี้อาจปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม แต่ไม่ควรเกินร้อยละ 50)

$$\begin{aligned}\text{รายได้สุทธิต่อเดือนของนาย ก.} &= 30,000 + 0.2(6,000 + 8,000) - 1,200 - 750 \\ &= 30,850 \text{ บาท}\end{aligned}$$

ให้ใช้รายได้สุทธิ 30,850 บาทต่อเดือนในการกำหนดงบประมาณและเป็นฐานรายได้ในการคำนวณจำนวนเงินกู้สำหรับการซื้อที่อยู่อาศัยหรือรถยนต์ รวมทั้งต้องเตรียมค่าใช้จ่ายที่จะเพิ่มขึ้นจากการมีทรัพย์สิน เช่น ค่าประกัน ค่าส่วนกลาง ค่าดูแลรักษา เป็นต้น วิธีนี้ช่วยให้มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย หากเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้รายได้พิเศษลดลงเราก็จะสามารถเอาตัวรอดได้

- (4) วิธีการออมเงินโดยอัตโนมัติ เมื่อทราบรายได้สุทธิให้เราติดต่อสถาบันการเงินเพื่อตัดเงินในสัดส่วนที่แน่นอนอย่างน้อยร้อยละ 10 ของรายได้สุทธิไปยังบัญชีเงินออมที่แยกจากบัญชีสำหรับใช้จ่าย ไม่ควรกำหนดเงินออมเป็นจำนวนเงินที่คงที่อย่าง 5,000 บาท เพราะเมื่อรายได้เราเพิ่มขึ้นแสดงว่าเราจะมีสัดส่วนการออมที่ลดลง
- (5) วิธีจัดการค่าใช้จ่ายประจำ ให้สมัครใช้งานบริการชำระเงินอัตโนมัติสำหรับค่าใช้จ่ายจำเป็น เช่น ค่าผ่อนบ้าน ผ่อนรถ ค่าสาธารณูปโภค และเก็บสลิปหรือใบเสร็จอย่างเป็นระบบเพื่อความสะดวกในการตรวจสอบภายหลัง

ส่วนที่ 2 การเก็บออมและการสร้างทรัพย์สิน

สาระความรู้

- เงินออมก้อนแรกที่ทุกคนควรมีคือเงินออมเพื่อใช้จ่ายยามฉุกเฉิน อย่างน้อย 3-6 เท่าของค่าใช้จ่ายรวมแต่ละเดือน เพื่อใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดฝัน อาทิ รายได้ลดลง ตกงาน หรือมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นกะทันหัน (Unplanned expenses) อย่างค่าซ่อมรถหรือค่ารักษาพยาบาล เงินออมส่วนนี้ยังช่วยให้เราสามารถรักษาประวัติการชำระหนี้ที่ดีไม่เกิดปัญหาหนี้เสีย ช่วงเริ่มต้นอาจกำหนดเป็นจำนวนเงินคงที่ก่อน เช่น มีเป้าหมายออมเงินเพื่อใช้จ่ายยามฉุกเฉินให้ได้ 10,000 บาท แล้วค่อย ๆ เพิ่มจำนวนเงินออม
- เมื่อกำหนดจำนวนเงินออมที่ต้องมีสำหรับใช้จ่ายยามฉุกเฉินและระยะเวลาที่ใช้ ให้คำนวณว่าในแต่ละเดือนต้องมีการเก็บออมเท่าใด เช่น หากต้องการออมเงินให้ได้ 30,000 บาท ภายใน 1 ปีเพื่อเตรียมรับรายจ่ายที่ไม่คาดฝัน จำนวนเงินออมแต่ละเดือนคือ $30,000/12 = 2,500$ บาท
- การมีเงินสำรองช่วยให้มีความมั่นคงและป้องกันการก่อหนี้สินเพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น โดยเฉพาะหนี้ที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงอย่างบัตรเครดิตหรือเงินกู้ยืมระบบ
- เมื่อมีเหตุให้ต้องนำเงินออมที่เตรียมไว้ยามฉุกเฉิน ให้กำหนดแผนการออมเงินเพิ่มขึ้นให้เท่ากับจำนวนเงินที่ถูกถอนออกมาใช้จ่าย
- ทุกครั้งที่มีรายได้เข้ามา ให้กันส่วนหนึ่งเป็นเงินออมทันทีโดยเฉพาะรายได้ส่วนที่มีความไม่แน่นอนสูงหรือเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว สัดส่วนการออมควรกำหนดให้มากกว่าร้อยละ 50 หลักคิดคือเงินออมเพียงเล็กน้อยในปัจจุบันสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ผ่านการทำงานของดอกเบี้ยทบต้นและระยะเวลา
- การสร้างทรัพย์สินช่วยให้เราบรรลุเป้าหมายทางการเงินได้เร็วขึ้น ทรัพย์สินแบ่งได้ 3 ประเภทคือ 1) ทรัพย์สินทางกายภาพ (Physical asset) เช่น บ้าน รถยนต์ ของสะสม ทองคำ สามารถขายเพื่อเปลี่ยนเป็นเงินสดได้และอาจมีมูลค่าเพิ่มขึ้นตามเวลา 2) ทรัพย์สินทางการเงิน (Financial asset) เช่น เงินฝาก หุ้น พันธบัตร และ 3) ทรัพย์สินเพิ่มรายได้ (Productive asset) เช่น การศึกษา การฝึกอบรม หรือของใช้บางอย่างที่ช่วยเพิ่มความสามารถในการหารายได้ เช่น รถยนต์ทำให้เดินทางสะดวกและเพิ่มโอกาสการได้งานทำสำหรับบางอาชีพ
- ความมั่งคั่งสุทธิ (Net worth) เป็นตัววัดความมั่งคั่งทางการเงินคำนวณจากมูลทรัพย์สินทุกรายการที่มีหักด้วยจำนวนหนี้สิน หากมีค่าเป็นศูนย์หรือติดลบจัดว่าสถานะการเงินอยู่ในขั้นย่ำแย่ คำแนะนำของ Stanley and Danko (1996) ผู้แต่งหนังสือ The Millionaire Next Door: The Surprising Secrets of America's Wealthy ที่ได้รับการอ้างอิงอย่างแพร่หลาย แนะนำว่า
“ความมั่งคั่งสุทธิที่ควรมีสามารถคำนวณจากอายุคุณด้วยรายได้ต่อปีก่อนหักภาษี (ไม่รวมการรับมรดก) หารด้วยสิบ”

เช่น นาย ก. อายุ 25 ปี รายได้เดือนละ 20,000 บาท ความมั่งคั่งสุทธิที่เขาควรมีคือ 600,000 บาท ($25 \times 20,000 \times 12/10$)

- การเพิ่มความมั่งคั่งสุทธิมาจากการเพิ่มมูลค่าทรัพย์สินและการลดจำนวนหนี้สินที่มี

แผนปฏิบัติการ

- (1) *การมีบัญชีเงินออมเพื่อยามฉุกเฉิน* กำหนดจำนวนเงินออมที่ต้องการสำหรับเพื่อไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉิน อาจเริ่มจาก 3 เท่าของค่าใช้จ่ายรวมหรือเป็นจำนวนคงที่เช่น 30,000 บาท และมีกำหนดเวลาให้ชัดเจน หลังจากนั้น คำนวณเงินที่ต้องเก็บออมในแต่ละเดือน ให้แยกเงินส่วนนี้เป็นอีกบัญชีแยกออกจากบัญชีใช้จ่ายหรือบัญชีเงินเดือน
- (2) *การทำรายการทรัพย์สิน* ให้ทำรายการทรัพย์สินทั้งหมดว่ามีอะไรบ้างและแต่ละรายการมีมูลค่าซื้อขายในปัจจุบันเท่าไร สอบถามจากตัวแทนหรือเว็บไซต์เพื่อตรวจสอบว่าหากเรามีความจำเป็นต้องขายสิ่งของนี้จะได้อะไรราคาเท่าไร สำหรับทรัพย์สินทางการเงินให้ติดตามมูลค่าปัจจุบันหรือปรับสมุดบัญชีอย่างสม่ำเสมอ
- (3) *การทำรายการหนี้สิน* ให้ทำรายการหนี้สินที่มีทั้งหมดโดยมีรายละเอียดของเจ้าหนี้ จำนวนเงินที่กู้ยืม จำนวนหนี้สินคงค้าง จำนวนเงินที่ต้องชำระแต่ละเดือน และอัตราดอกเบี้ย (ต่อปีแบบลดต้นลดดอก)
- (4) *การตรวจสอบความมั่งคั่งสุทธิ* คำนวณความมั่งคั่งสุทธิส่วนบุคคลและครัวเรือน เปรียบเทียบกับค่าความมั่งคั่งสุทธิที่ควรมีตามหลักการของ Stanley and Danko (1996) อย่างน้อยปีละครั้งและติดตามการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
- (5) *การสร้างพฤติกรรมการออมเงิน* เมื่อมีรายได้เข้ามาทุกช่องทางให้กันไว้เป็นเงินออมฉุกเฉินอย่างน้อยร้อยละ 10 โดยปรับให้มีสัดส่วนสูงขึ้นหากเป็นรายได้ที่มีความไม่แน่นอน เช่น รายได้พิเศษ คอมมิชชั่น ค่าเช่า เป็นต้น

ส่วนที่ 3 การจัดการหนี้สิน

สาระความรู้

- สถิติหนี้ครัวเรือนไทยปี 2564 อยู่ที่ 14 ล้านล้านบาทหรือเทียบเท่าร้อยละ 90 ของ GDP มากกว่า 2 ใน 3 เป็นหนี้จากบัตรเครดิต สินเชื่อส่วนบุคคล และสินเชื่อรถยนต์ ยิ่งไปกว่านั้น หนึ่งในสามของผู้มีหนี้สินเสียจากบัตรเครดิตมีอายุไม่เกิน 35 ปี
- หนี้สินจัดเป็นหนี้ดี (Good debt) หากเป็นการกู้ยืมเพื่อให้ได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือเพิ่มความสามารถในการหารายได้ ทั้งนี้ภาระหนี้ต้องอยู่ในระดับที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่เป็นภาระมากเกินไป เช่น เงินกู้ซื้อบ้านในราคาที่เหมาะสม เงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา ในขณะที่หนี้เลว (Bad debt) คือ หนี้ที่นำมาบริโภคหรือใช้จ่ายกับสิ่งไม่ก่อให้เกิดรายได้และมีมูลค่าลดลงตามช่วงเวลา

- ความสามารถในการจัดการหนี้สินสามารถประเมินจากสัดส่วนหนี้สินต่อรายได้ (Debt ratio) หากเป็นหนี้เพื่อการบริโภคสัดส่วนจำนวนเงินที่ต้องชำระหนี้ต่อรายได้ในแต่ละเดือนไม่ควรเกินร้อยละ 20 ของรายได้ หากมีหนี้สินจากการซื้อบ้านสัดส่วนดังกล่าวอาจเพิ่มขึ้นได้แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 40
- ความแตกต่างระหว่างเครดิต (Credit) และหนี้สิน (Debt) เครดิตคือจำนวนเงินสูงสุดที่เราสามารถกู้ยืมได้ ในขณะที่หนี้สินคือจำนวนเงินที่เราทำการกู้ยืมจริง เมื่อมีการกู้ยืมเกิดขึ้นจำนวนเงินที่เราต้องชำระคืนจะมากกว่าเงินต้นเสมอเพราะเป็นการทำธุรกิจของผู้ให้กู้ที่แสวงหากำไรจากการคิดดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียม
- ความมั่งคั่งสุทธิและความสามารถในการหารายได้ของเราเป็นปัจจัยหลักที่สถาบันการเงินใช้ในการพิจารณาการให้กู้ยืมเงิน
- การสร้างประวัติการชำระเงินที่ดีเป็นสิ่งสำคัญในการกู้ยืมหนี้คือการซื้อบ้านหรือทำธุรกิจ หลักการคือการจ่ายบิลทุกรายการให้ตรงเวลาและครบถ้วน ไม่มีรายการสินเชื่อน่าเชื่อถือมากเกินไป สัดส่วนหนี้ทั้งหมดต่อวงเงินที่ได้รับ (Credit limit) ไม่ควรเกินกว่าร้อยละ 35 เช่น หากมีบัตรเครดิต 3 ใบ วงเงินรวม 100,000 บาท หนี้สิน ณ ขณะใดขณะหนึ่งของบัตรทั้งสามใบรวมกันต้องไม่เกิน 35,000 บาท เมื่อมีรายได้ที่เป็นเงินสดจากรายได้พิเศษหรือขายของควรนำเข้าบัญชีธนาคารก่อนจะถอนมาใช้เพื่อให้บัญชีมีการเคลื่อนไหว
- วิธีการปลดหนี้ เมื่อจัดสรรเงินสำหรับชำระหนี้ขั้นต่ำของทุกรายการเรียบร้อยแล้วให้นำเงินเพิ่มที่กันไว้สำหรับปลดหนี้ พิจารณาจาก (1) High cost first method คือการชำระหนี้สินที่คิดดอกเบี้ยสูงสุดเพื่อลดภาระทางการเงิน และ (2) Snowball method คือการชำระหนี้สินที่มีจำนวนน้อยสุดก่อนเพื่อลดรายการหนี้และสร้างกำลังใจให้ปลดหนี้สินรายการอื่นที่มีจำนวนมากกว่า อย่างไรก็ตาม แต่ละวิธีมีข้อดีข้อเสีย วิธีแรกช่วยประหยัดเงินแต่เห็นผลการเปลี่ยนแปลงช้า ในขณะที่วิธีที่สองจะเสียดอกเบี้ยมากกว่าแต่เห็นผลการเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่า
- หนี้บัตรเครดิตเป็นการกู้ยืมที่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันจึงมีการคิดอัตราดอกเบี้ยสูง การจ่ายขั้นต่ำของหนี้บัตรเครดิตเป็นหลุมพรางของการก่อหนี้เพราะเราต้องจ่ายดอกเบี้ยจำนวนมากและใช้เวลานานในการปลดหนี้และทำให้ความสามารถการออมลดลง หากเรามีหนี้บัตรเครดิต 10,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 18 และยอดชำระขั้นต่ำคือร้อยละ 5 สมมติว่าไม่มีการก่อหนี้เพิ่ม เราจะต้องใช้เวลาในการปลดหนี้ถึง 122 เดือนหรือ 10 ปี 2 เดือน และจำนวนเงินรวมที่เราต้องชำระเท่ากับ 14,217 บาท ดังนั้น การใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิตต้องคิดอย่างรอบคอบและมั่นใจว่าสามารถชำระได้เต็มจำนวน หากไม่สามารถชำระคืนเต็มจำนวน ให้งดการก่อหนี้เพิ่มเพราะจะมีการคิดดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียมการใช้วงเงิน ในขณะเดียวกัน หากมีหนี้บัตรเครดิตอยู่ให้วางแผนจัดสรรเงินเพิ่มเติมเพื่อชำระให้มากกว่าเงินขั้นต่ำและพยายามปลดหนี้ให้เร็วที่สุด เช่น การปรับลดรายจ่าย การขายทรัพย์สิน การรวมหนี้เป็นก้อนเดียวที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า เป็นต้น

แผนปฏิบัติการ

- (1) การตรวจสอบหนี้สินและสัดส่วนหนี้สินต่อรายได้ ให้ทำรายการหนี้สินที่มีทั้งหมดจำแนกเป็นหนี้ดีและหนี้เสีย ทั้งนี้การแบ่งประเภทหนี้ของแต่ละคนอาจมีความแตกต่างกัน เช่น หนี้สินจากการซื้อรถยนต์เพื่อนำมาประกอบอาชีพจัดเป็นหนี้ดี เป็นต้น หลังจากนั้น ให้คำนวณสัดส่วนหนี้สินรวมต่อรายได้สำหรับหนี้บัตรเครดิตให้ใช้จำนวนเงินขั้นต่ำที่ต้องชำระในแต่ละเดือนมาคำนวณ และหาวิธีจัดการให้สัดส่วนการชำระหนี้สินทั้งหมดต่อรายได้ไม่เกินร้อยละ 40
- (2) การจ่ายหนี้และการเก็บออมเป็นสิ่งต้องทำควบคู่กัน ถึงแม้ว่าเรายังมีหนี้สิน การออมก็ยังเป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะการออมเพื่อใช้ยามฉุกเฉินเพราะเมื่อเกิดสถานการณ์ที่ต้องใช้เงินจำนวนมาก เราจะสามารถเอาตัวรอดได้ไม่ต้องก่อหนี้เพิ่มขึ้น เมื่อมีเงินออมเพื่อใช้ยามฉุกเฉินครบแล้ว เราสามารถจัดสรรเงินออมเพื่อชำระหนี้ในจำนวนที่มากขึ้นทำให้เราประหยัดค่าดอกเบี้ยและสามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินได้เร็วขึ้น
- (3) การสร้างบัญชีเงินออมเพื่อปลดหนี้ โดยทั่วไปเงินเดือนเราจะปรับเพิ่มขึ้นทุกปี ในขณะที่จำนวนเงินที่ต้องชำระหนี้จะคงที่ ทำให้เราสามารถชำระหนี้ได้มากขึ้น ให้นำเงินรายได้ที่เพิ่มขึ้นแยกเป็นบัญชีเพื่อปลดหนี้ สมมติว่าต้องผ่อนบ้านเดือนละ 5,000 บาท เมื่อรายได้เพิ่มขึ้น เราอาจชำระค่างวดเพิ่มขึ้นปีละ 2-3 ครั้ง เช่น จ่ายเดือนละ 10,000 บาทในเดือนมกราคม มิถุนายน และธันวาคม โดยเงินเพิ่มนี้มาจากบัญชีเงินออมเพื่อปลดหนี้
- (4) การสร้างนิสัยการเป็นผู้บริโภคที่ฉลาด ให้เราติดตามและเปรียบเทียบเงื่อนไขการกู้ยืมของสถาบันการเงินต่าง ๆ ที่ให้ข้อเสนอที่ดีกว่าเพราะจะทำให้เราจ่ายดอกเบี้ยน้อยลงและมีเงินออมมากขึ้น เช่น การขอปรับลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้กับสถาบันการเงินทุก ๆ 3 ปี หรือย้ายไปกู้กับสถาบันการเงินที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า (พิจารณาจากอัตราดอกเบี้ยเฉลี่ยตลอดสัญญาไม่ใช่เฉพาะช่วงโปรโมชั่น เช่น เงื่อนไข ดอกเบี้ย 0% 3 เดือนแรก แต่หลังจากนั้นเป็นอัตราดอกเบี้ยลอยตัว อาจแพงกว่าดอกเบี้ยคงที่ร้อยละ 4 ในช่วง 3 ปีแรก เป็นต้น)
- (5) การหยุดวงจรหนี้สิน หลีกเลี่ยงการก่อหนี้เพิ่มเติมเพื่อนำมาชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้อีกรายเพราะจะทำให้สถานะทางการเงินยิ่งเลวร้ายเนื่องจากต้องจ่ายดอกเบี้ยสองทาง โดยเฉพาะการกู้ยืมเงินที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงอย่างเงินกู้บัตรเครดิตไปจ่ายหนี้ในระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า หากไม่สามารถชำระหนี้คืนได้ให้ติดต่อสถาบันการเงินที่เป็นเจ้าหนี้เพื่อขอผ่อนผันหรือทำข้อตกลงโดยจัดเตรียมข้อมูลรายได้และหนี้สินในปัจจุบันไปเจรจาต่อรองเพื่อหาทางออกร่วมกันว่าสามารถชำระหนี้ได้เดือนละเท่าไร รวมทั้งพิจารณาขายของมีค่าเพื่อให้ได้เงินมาชำระหนี้ อย่าหนีหนี้เป็นอันขาดเพราะเสียประวัติและทำให้เราขาดความนับถือตนเอง ปฏิเสธการเป็นหนี้สินเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นทุกรูปแบบ เช่น การกดเงินสดจากบัตรเครดิตเพื่อให้ญาติยืมไปใช้จ่าย การกู้ธนาคารเพื่อช่วยเหลือธุรกิจญาติพี่น้อง เป็นต้น

แหล่งข้อมูลเพิ่มเติม

- Credit card minimum payment calculator
(<https://www.bankrate.com/calculators/credit-cards/credit-card-minimum-payment.aspx>)

ส่วนที่ 4 การวางแผนทางการเงินเพื่อการเกษียณ

สาระความรู้

- จำนวนเงินที่ต้องมีหลังเกษียณ
 - แนวคิดที่ 1 The 70 percent guideline (นำมาจากชุดความรู้ Your Financial Toolkit ของประเทศแคนาดา) โดยคำนวณจากรายได้ในช่วงทำงานเพื่อรักษามาตรฐานการครองชีพให้ใกล้เคียงเดิม โดยเงินที่มีไม่ควรน้อยกว่าร้อยละ 70 ของรายได้ต่อปีเฉลี่ยในช่วง 3-5 ปีก่อนเกษียณ คุณด้วยจำนวนปีที่ใช้ชีวิตหลังเกษียณ เช่น รายได้ก่อนเกษียณคือปีละ 600,000 บาท และใช้ชีวิตอีก 20 ปี จำนวนเงินที่ต้องมีเท่ากับ 8.4 ล้านบาท ($0.7 \times 600,000 \text{ บาท} \times 20 \text{ ปี}$)
 - แนวคิดที่ 2 ประเมินจากค่าใช้จ่ายหลังเกษียณ ให้เราพิจารณาว่ารูปแบบการใช้ชีวิตที่ต้องการหลังเกษียณต้องใช้จ่ายเดือนละกี่บาท สมมติว่าต้องการมีเงินใช้จ่ายเดือนละ 30,000 บาท เป็นเวลา 20 ปี จำนวนเงินที่ต้องมีเท่ากับ 7.2 ล้านบาท ($30,000 \text{ บาท} \times 12 \text{ เดือน} \times 20 \text{ ปี}$) อย่างไรก็ตาม การคำนวณทั้งสองวิธีอยู่บนสมมติฐานว่านำเงินต้นออกมาใช้จ่ายและไม่มีผลตอบแทนจากการออมในช่วงเวลา 20 ปี
- การวางแผนเกษียณควรเริ่มตั้งแต่วันแรกที่เริ่มต้นทำงานเพราะเป็นการปลูกฝังการเก็บออมอย่างสม่ำเสมอและได้ประโยชน์จากพลังทวีของเงินต้น ระยะเวลา และผลตอบแทน การเป็นสมาชิกกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ (Provident fund) โดยเงินกองทุนมาจากเงินสะสมของลูกจ้างและนายจ้างในสัดส่วนเท่า ๆ กันตั้งแต่ร้อยละ 2-15 ของเงินเดือน เพื่อใช้เป็นเงินออมใช้จ่ายยามเกษียณและเป็นหลักประกันให้แก่ครอบครัวกรณีที่ลูกจ้างเสียชีวิต แนะนำให้เลือกอัตราเงินสมทบสูงสุดที่สามารถเลือกได้เพราะเป็นการสร้างวินัยการออมและยังได้สิทธิประโยชน์การลดหย่อนภาษี
- การคาดการณ์ที่มาและจำนวนรายได้หลังเกษียณ เช่น เงินออมส่วนบุคคล รายได้จากทรัพย์สินที่มี เช่น ค่าเช่า ดอกเบี้ย เงินปันผล ส่วนแบ่งกำไร เงินบำนาญ (ถ้ามี) เงินประกันสังคม เงินจากกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ รายได้จากการทำงานและรายได้เสริม รวมทั้งประมาณค่าใช้จ่ายหลังเกษียณว่ารายได้ที่มีนั้นเพียงพอหรือไม่ หากไม่เพียงพอให้ทบทวนแผนการเกษียณในปัจจุบัน เช่น การเก็บออมมากขึ้น การปรับเปลี่ยนรูปแบบการลงทุนเพื่อเพิ่มผลตอบแทน หรือวางแผนทำธุรกิจเพื่อให้มีรายได้เข้ามาหลังเกษียณ

- การจัดการภาระหนี้สินก่อนวันเกษียณ เมื่อถึงวัยเกษียณจากการทำงานรายได้จะลดลงมาก จากประสบการณ์ของต่างประเทศอาจลดลงมากถึงร้อยละ 50 ดังนั้น การวางแผนทางการเงินเพื่อปลดหนี้สินทุกรายการก่อนเกษียณ 4-5 ปี จะช่วยให้เกิดความมั่นคงทางการเงินหลังเกษียณ
- ผู้เกษียณมักตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพเพราะเป็นกลุ่มที่มีเงินเก็บมากมีแนวโน้มจะถูกหลอกให้ลงทุนที่อ้างว่าผลตอบแทนสูง ดังนั้น ก่อนตัดสินใจทางการเงินต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ไม่ต้องรีบตัดสินใจแต่ควรปรึกษาผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานภาครัฐหรือสถาบันการเงิน เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการสูญเสียเงินก้อนใหญ่ที่เก็บไว้ใช้จ่ายในบั้นปลายชีวิตและส่งมอบให้กับบุตรหลาน

แผนปฏิบัติการ

- (1) การสร้างแผนการเกษียณอย่างเป็นรูปธรรมโดยใช้หลักการ SMART เริ่มจากการระบุจำนวนเงินที่ต้องการใช้จ่ายหลังเกษียณและคำนวณว่าต้องมีการเก็บออมเดือนละเท่าไรประมวลจากระยะเวลาก่อนเกษียณ ผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับ ภาระทางการเงินที่มีอยู่
- (2) การทำรายการทรัพย์สินทางการเงินที่จัดเตรียมไว้สำหรับการเกษียณ เช่น บัญชีการออมเพื่อการเกษียณอายุ เงินประกันสังคม เงินกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ การจัดสรรเงินลงทุนในสินทรัพย์เสี่ยง เช่น หุ้น กองทุนรวม รวมทั้งการออมแบบสมัครใจที่ได้รับสิทธิประโยชน์ทางภาษี เช่น กองทุนรวมเพื่อการออม (Super saving fund: SSF) กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ (Retirement mutual fund: RMF) ทั้งนี้ต้องศึกษารูปแบบการลงทุนและความเสี่ยง สิทธิประโยชน์และเงื่อนไขการขายคืนหน่วยลงทุนก่อนที่จะตัดสินใจลงทุน
- (3) ทำรายการหนี้สินที่มีทั้งหมดและกำหนดแผนการเพื่อปลดหนี้ทุกรายการก่อนเกษียณอย่างน้อย 5 ปี
- (4) เมื่อเกษียณแล้วหากยังมีรายได้มากกว่าค่าใช้จ่ายให้เก็บออมอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างผลตอบแทนเพราะมีความเป็นไปได้ว่าเราอาจมีอายุยืนกว่าอายุขัยเฉลี่ย ทั้งนี้เงินออมส่วนใหญ่ควรอยู่ในทรัพย์สินที่มีความเสี่ยงต่ำและมีสภาพคล่องสูง เช่น เงินฝากประจำ กองทุนรวมตลาดเงินหรือตราสารหนี้ภาครัฐระยะสั้น การลงทุนสินทรัพย์เสี่ยงอย่างหุ้น กองทุนรวมหุ้นควรปรับสัดส่วนลดลงให้ไม่เกินร้อยละ 10 ของทรัพย์สินทางการเงินที่มีอยู่เพราะความผันผวนระยะสั้นจากภาวะเศรษฐกิจอาจทำให้สูญเสียเงินต้นจำนวนมากได้
- (5) หาความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ทางการเงินและติดตามการลงทุนที่มีอยู่เพื่อเพิ่มผลตอบแทนการลงทุนให้มากกว่าอัตราเงินเฟ้อภายใต้ความเสี่ยงที่เหมาะสม อาทิ เงินฝากประจำ เงินฝากประจำพิเศษ กองทุนรวมตราสารหนี้ กองทุนรวมหุ้นไทยและต่างประเทศ กองทุนรวมสินค้าโภคภัณฑ์ ติดตามและปรับเปลี่ยนการลงทุนที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับช่วงวัย การเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ประกันภัยเพื่อโอนความเสี่ยงจะช่วยให้การวางแผนเกษียณมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- (6) ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการวิธีการหลอกลวงทางการเงินของมิจฉาชีพที่ปรากฏในสื่อมวลชน เช่น การติดต่อจาก Call center หลอกให้โอนเงิน การหลอกลวงข้อมูลส่วนตัวเพื่อไปใช้ทำธุรกรรมทางการเงิน การหลอกเงินเพื่อไปลงทุนหรือเพื่อให้ได้รับเงินกู้หรือสิทธิประโยชน์อื่นจากภาครัฐ ควรหาความรู้

เพิ่มเติมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ศูนย์คุ้มครองผู้รับบริการ
ทางการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

โครงการวิจัย “การสร้างต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานภาคอุตสาหกรรม การศึกษาจากนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก” มีจุดมุ่งหมายหลักคือการสร้างต้นแบบชุดความรู้ใหม่ “ทักษะทางการเงิน” สำหรับแรงงานไทยที่มีสาระความรู้ทางวิชาการและหลักปฏิบัติที่สามารถทำได้จริงและเห็นผลการเปลี่ยนแปลงในระยะสั้น โครงการวิจัยนี้ใช้ทั้งวิธีการศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ส่วนของการศึกษาเชิงปริมาณผู้วิจัยประยุกต์วิธีการทางเศรษฐมิติในการการตรวจสอบปัจจัยกำหนดพฤติกรรมทางการเงิน ทศนคติทางการเงิน และความรู้ทางการเงิน และผลต่อทักษะการเงินโดยรวม และนำเสนอผลการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการมีทักษะทางการเงินที่ดีกับการเก็บออม และการลดโอกาสของปัญหาการเงินจากการขาดแคลนเงินออม ประมวลจากความสามารถในการจัดการรายจ่ายไม่คาดฝันที่ใช้จำนวนเงินเท่ากับรายได้ทั้งเดือน การเกิดปัญหาชักหน้าไม่ถึงหลังที่รายได้ไม่พอกับรายจ่าย และจำนวนเงินออมเทียบกับค่าใช้จ่ายรวม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้คือแรงงานภาคอุตสาหกรรมในสามจังหวัดรายได้สูงในภาคตะวันออก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จำนวน 352 คน ผลจากแบบสอบถามแสดงถึงความเปราะบางทางการเงินของกลุ่มแรงงาน พบว่า ร้อยละ 54 ของกลุ่มตัวอย่างมีเงินออมไม่พอกหากมีรายจ่ายไม่คาดฝัน ร้อยละ 72 ประสบปัญหาชักหน้าไม่ถึงหลัง ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 38 ที่มีเงินออมพอสำหรับใช้จ่ายได้นานกว่า 3 เดือน ทั้งที่กลุ่มตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนค่อนข้างสูงประมาณ 58,000 บาทต่อเดือน

ผลการวิเคราะห์สมการถดถอย พบว่า แรงงานชายมีทักษะทางการเงินดีกว่าแรงงานหญิง การศึกษาและระดับรายได้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทักษะทางการเงินโดยรวมและองค์ประกอบย่อย อายุและการเปลี่ยนแปลงตามช่วงวัยชีวิต เช่น การมีครอบครัว มีบุตร มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเงินและความรู้ทางการเงินอย่างมีนัยสำคัญแต่กลับไม่มีผลต่อทัศนคติทางการเงิน สะท้อนว่าทัศนคติทางการเงินเป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก นอกจากนั้น ยังพบว่าแรงงานย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีคะแนนทักษะทางการเงินต่ำกว่าแรงงานจากภูมิภาคอื่นค่อนข้างมาก โดยเฉพาะความแตกต่างในส่วน of ความรู้ทางการเงิน การตรวจสอบผลเชิงปริมาณของการมีทักษะทางการเงินที่ดีต่อการเก็บออม ผู้วิจัยประมาณค่าโดยใช้แบบจำลอง Probit โดยใช้รูปแบบการออมที่หลากหลายเป็นตัวแปรเครื่องมือ (Instrumental variable: IV) แทนทักษะทางการเงิน ผลการประมาณค่าพบว่า การมีทักษะทางการเงินที่ดีช่วยลดโอกาสการเกิดปัญหาจากการขาดแคลนเงินออมได้ ในขณะที่เพิ่มความน่าจะเป็นของการมีเงินออมมากกว่าค่าใช้จ่าย 3 เดือนถึงร้อยละ 41.5 ค่าสัมประสิทธิ์ทักษะทางการเงินของทุกสมการมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการมี

ทักษะทางการเงินที่ดีเป็นภูมิคุ้มกันทางการเงินให้กับแรงงานอุตสาหกรรมและมีส่วนในการช่วยลดการก่อหนี้เพิ่มโดยไม่จำเป็น

ส่วนของการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเริ่มจากการตรวจสอบเชิงลึกชุดความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ที่มีการนำเสนออย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 1) ชุดความรู้ *Your Financial Toolkit* ของประเทศแคนาดา และ 2) ชุดความรู้ *Money Smart for Adults* ของประเทศสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่โครงสร้างเนื้อหา สารสำคัญ วัตถุประสงค์ การจัดกิจกรรม และการจัดสรรเวลา โดยเน้นบทเรียนที่ตรงกับกับความต้องการของแรงงานไทยที่ได้จากการประมวลผลจากแบบสอบถาม รวมทั้งการศึกษาเพิ่มเติมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย เช่น ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นต้น เพื่อสังเคราะห์เป็นต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินที่ตรงกับความต้องการและสภาพปัญหาทางการเงินที่พบบ่อยในกลุ่มแรงงานไทย ต้นแบบความรู้สามารถจำแนกได้ 4 ด้านสำคัญคือ (1) การบริหารรายได้และรายจ่าย (2) การเก็บออมและการสร้างทรัพย์สิน (3) การจัดการหนี้สิน และ (4) การวางแผนทางการเงินเพื่อการเกษียณ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เพิ่มเนื้อหาสาระของการรู้เท่าทันกลลวงของมิจฉาชีพทางการเงินที่ต้องการหลอกเงินจากผู้เกษียณทำให้สูญเสียเงินก้อนที่เตรียมไว้ใช้จ่ายในช่วงบั้นปลายของชีวิต ชุดความรู้ต้นแบบแต่ละด้านจัดทำในรูปแบบบทความสั้นที่ให้สาระความรู้ที่เข้าใจง่ายพร้อมกับแนวปฏิบัติที่สามารถทำได้ทันที

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาจากโครงการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางการเผยแพร่ความรู้ทางการเงินให้กับประชาชนในวงกว้างผ่านการอบรมระยะสั้นและการศึกษาด้วยตนเองเนื่องจากใช้เวลาไม่มาก การตัดสินใจทางการเงินที่ดีจะมีส่วนส่งเสริมความมั่นคงทางการเงินในระดับครัวเรือน ลดปัญหาหนี้ครัวเรือนที่เป็นความท้าทายต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทย ผลการวิจัยที่ได้นำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การเผยแพร่ความรู้ทางการเงินพื้นฐานช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตประชาชนและความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ นำไปสู่การตัดสินใจทางการเงินที่เหมาะสมตามการเปลี่ยนแปลงสำคัญในชีวิตอย่างการเลือกผลิตภัณฑ์ทางการเงินเพื่อการออมและการลงทุน การซื้อที่อยู่อาศัยเพื่อสร้างครอบครัว การเปรียบเทียบเงื่อนไขของสถาบันการเงินหลายแห่งก่อนทำการกู้ยืม เป็นต้น เนื้อหาความรู้ทางการเงินที่แรงงานไทยยังขาดความรู้ความเข้าใจคือ มูลค่าของเงินต่างช่วงเวลา การคิดอัตราดอกเบี้ยทบต้น และความเสี่ยงจากการลงทุน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจพัฒนาสื่อความรู้ในรูปแบบอินโฟกราฟฟิกส์ (infographic) ที่เข้าใจง่ายและเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์หรือสื่อโซเชียลที่มีอยู่เพื่อสื่อสารกับประชาชน

2. การให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับประชาชนในฐานะที่เป็นผู้ใช้บริการทางการเงิน จากประสบการณ์ของต่างประเทศ ใบแจ้งรายการค่าใช้จ่ายของบัตรเครดิตจะแสดงระยะเวลาและจำนวนเงินที่ต้องจ่ายทั้งหมด หากเลือกชำระหนี้ขั้นต่ำไปเรื่อย ๆ โดยสมมติว่าไม่มีการก่อหนี้เพิ่ม ข้อมูลนี้จะกระตุ้นให้ประชาชนพยายามชำระหนี้ให้มากกว่าจำนวนเงินขั้นต่ำ และจากสถานการณ์หนี้ครัวเรือนของไทยที่พบว่าเกือบร้อยละ 70 เป็นหนี้จากบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล ดังนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะที่เป็นหน่วยงานกำกับดูแล

สถาบันการเงินอาจพิจารณาให้สถาบันการเงินระบุรายการดังกล่าวลงในใบแจ้งค่าใช้จ่ายแต่ละเดือนซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความระมัดระวังในการใช้จ่ายและหลีกเลี่ยงการก่อหนี้ที่ไม่จำเป็นและมีอัตราดอกเบี้ยสูง

3. การส่งเสริมการให้ความรู้พื้นฐานทางการเงินสำหรับผู้ใหญ่ การศึกษาหาความรู้ไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เฉพาะระบบโรงเรียนเท่านั้น การพัฒนารูปแบบการศึกษาทางเลือก การฝึกอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับการบริหารจัดการเงินโดยเน้นที่การปฏิบัติควบคู่กับการสอนเนื้อหาทางทฤษฎีมีส่วนสำคัญในการเพิ่มทักษะทางการเงินและช่วยให้แรงงานปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงินไปในทางที่ดีขึ้น ตัวอย่างเช่น สถานประกอบการอาจเริ่มจากการสำรวจความสนใจของพนักงานว่าต้องการให้มีการฝึกอบรมเรื่องใดที่เกี่ยวกับการเงิน อาทิ การจัดการหนี้สิน การเก็บออม การฝึกอบรมให้ความรู้ทางการเงินสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง เช่น ในช่วงปลายปีที่บริษัทจ่ายโบนัสทำให้พนักงานมีเงินก้อน อาจใช้ช่วงเวลาดังกล่าวจัดการอบรมโดยเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ทางการเงินว่าควรจะจัดสรรเงินอย่างไร เช่น เก็บออม นำไปใช้หนี้ หรือลงทุนเพื่อสร้างผลตอบแทน เป็นต้น หรือกรณีที่สถานประกอบการมีความร่วมมือกับสถาบันการเงิน เอกชนในการให้สินเชื่ออัตราดอกเบี้ยพิเศษสำหรับพนักงาน อาจใช้โอกาสนี้กำหนดเงื่อนไขให้พนักงานที่สนใจกู้ยืมต้องเข้าร่วมโครงการอบรมการบริหารจัดการเงินก่อน หรือเมื่อมีการรับพนักงานใหม่ที่เพิ่งจบการศึกษา การปฐมนิเทศอาจมีการสอนเรื่องการวางแผนการเงินเพื่อการเกษียณ การอธิบายเกี่ยวกับกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เป็นต้น

6.3 ข้อจำกัดและการศึกษาวิจัยในอนาคต

การศึกษาวิจัยนี้มีข้อค้นพบที่น่าสนใจจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแรงงานภาคอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกซึ่งเป็นกลุ่มที่มีรายได้ดีและส่วนใหญ่ย้ายมาจากภูมิภาคอื่น อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาเชิงประจักษ์ที่ได้ต้องแปรผลด้วยความระมัดระวัง อาจมีความแตกต่างกับแรงงานในพื้นที่อื่นเพราะแรงงานมีแนวโน้มที่จะตั้งใจเก็บออมเป็นเงินทุนสำหรับการประกอบธุรกิจในภูมิลำเนาเดิม นอกจากนั้น ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษานี้คือ ต้นแบบชุดความรู้ “ทักษะทางการเงิน” ที่เหมาะสมสำหรับแรงงาน ยังไม่ได้มีการพัฒนาหรือทดลองเป็นหลักสูตรอย่างเป็นทางการ การศึกษาในอนาคตอาจนำต้นแบบที่ได้ไปใช้ฝึกอบรมจริงหรือการจัดทำโครงการนำร่อง (Pilot study) และมีการติดตามประเมินผลว่าโครงการที่จัดขึ้นสามารถช่วยให้ผู้เข้าร่วมโครงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงินดีขึ้นหรือไม่ มากน้อยเพียงใด เช่น การมีเงินออมยามฉุกเฉิน การชำระหนี้สินเต็มจำนวนและตรงเวลา การเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์ทางการเงิน เป็นต้น ผลการศึกษาที่ได้สามารถใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงเนื้อหา การออกแบบกิจกรรม การเชื่อมโยงกับแหล่งข้อมูลอื่น ทำให้ชุดความรู้มีความสมบูรณ์มากขึ้นและเกิดการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนำไปสู่การมีภูมิคุ้มกันทางการเงินให้กับประชาชนไทยในการยกระดับคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2564). *Happy Money Guide* ตอน คู่มือมนุษย์เงินเดือน...ใช้เงินเป็นลงทุนได้. กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.

ประชาชาติธุรกิจ. (2564, กันยายน 13). “หนี้ครัวเรือนไทย” ติดอันดับ 17 ของโลกแตะ 93% ของจีดีพี, *ประชาชาติธุรกิจ*

วีระชาติ กิเลนทอง บุญเลิศ จิตรมณีโรจน์ ลลิตา จันทรวงศ์ไพศาล และอาชว์ ปวิณวัฒน์. (2555). *รายงานวิจัย การเตรียมพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบ ช่วงอายุ 40-60 ปี*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2556). *รายงานผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทย ปี 2556*. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2559). *รายงานผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทย ปี 2559*. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). *รายงานผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทย ปี 2563*. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.

ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน. (2560). *รู้รอบเรื่องการเงิน เป็นหนี้อย่างมีความสุข*. กรุงเทพฯ: ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย.

ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน. (2560). *รู้รอบเรื่องการเงิน วางแผนการเงินอย่างชาญฉลาด*. กรุงเทพฯ: ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). *ประชากรแฝงในประเทศไทย พ.ศ. 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

อลิศรา ฮัวนาวิช. (2560). *Happy Retirement Guide คู่มือสร้างสุขวัยเกษียณ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.

ภาษาอังกฤษ

Banks, J. (2010). Cognitive function, financial literacy and financial outcomes at older ages: Introduction. *The Economic Journal*, 120, F357-F362.

Bernheim, B. (1998). “Financial Illiteracy, Education, and Retirement Saving,” in Olivia S. Mitchell and Sylvester J. Schieber (eds.), *Living with Defined Contribution Pensions* (pp. 38-68), University of Pennsylvania Press, Pension Research Council, the Wharton School, University of Pennsylvania.

- Brown, M. and Graf, R. (2013). Financial literacy, household investment and household debt: Evidence from Switzerland. *Working Paper on Finance No. 13/1*. Swiss Institute of Banking and Finance (S/BF-HSG).
- Clark, R., Lusardi, A., and Mitchell, O. (2017). Employee financial literacy and retirement plan behavior: A case study. *Economic Inquiry*, 55(1), 248-259.
- Cochran, W. (1977). *Sampling Techniques: 3rd Edition*. New Jersey: John Wiley and Sons.
- Federal Deposit Insurance Corporation. (2021). *Money Smart for Adults Training Modules*. Retrieved September, 28, 2021 from <https://www.fdic.gov/resources/consumers/money-smart/teach-money-smart>.
- Financial Consumer Agency of Canada. (2020). *Your Financial Toolkit*. Retrieved October, 1, 2021 from <https://www.canada.ca/en/financial-consumer-agency/services/financial-toolkit.html>
- Grohmann, A. (2018). Financial literacy and financial behavior: Evidence from the emerging Asian middle class. *Pacific-Basin Finance Journal*, 48, 129-143.
- Grohmann, A., Hubler, O., Kouwenberg, R., and Menkhoff. (2021). Financial literacy: Thai middle class women do not lag behind. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 31, 100537.
- Huston, S. (2012). Financial literacy and the cost of borrowing. *International Journal of Consumer Studies*, 36(5), 566-572.
- Jappelli, J., and Padula, M. (2013). Investment in financial literacy and saving decisions. *Journal of Banking and Finance*, 37(8), 2779-2792.
- Kadoya, Y., and Khan, MSR. (2020). What determines financial literacy in Japan? *Journal of Pension and Economics and Finance*, 19, 353-371.
- Lusardi, A., Michaud, P., and Mitchell, O. (2017). Optimal financial knowledge and wealth inequality. *Journal of Political Economy*, 125(2), 431-477.
- Lusardi, A. and Mitchell, O. (2011). Financial literacy around the world: An overview. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 497-508.
- Lusardi, A. and Mitchell, O. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44.
- Lusardi, A. and Tufano, P. (2015). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *Journal of Pension Economics and Finance*, 14(4), 332-368.
- Michaud, P. (2017). *The Value of Financial Literacy and Financial Educations for Workers*. IZA World of Labor, Institute for the Study of Labor (IZA).

- Modigliani, F., and Brumberg, H. (1954). Utility analysis and the consumption function: An interpretation of cross-section data. In K. Kurihara (Ed.), *Post-Keynesian Economics* (pp.388-436). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Morgan, P. and Trinh, L. (2017). Determinants and impacts of financial literacy in Cambodia and Viet Nam. *ADB Working Paper Series No. 754*. Tokyo. ADBI.
- Morgan, P. and Trinh, L. (2019). Determinants and impacts of financial literacy in the Lao PDR. *ADB Working Paper Series No. 928*. Tokyo. ADBI.
- OECD. (2011). *Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy*. Paris: OECD.
- OECD. (2016). *OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*. Paris: OECD.
- Stanley, T. and Danko, W. (1996). *The Millionaire next Door: The Surprising Secrets of America's Wealth*. Atlanta, GA: Longstreet Press.
- Van Rooij, M., Lusardi, A., and Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, 101, 449-472.
- Xu, L. and Zia, B. (2012). Financial literacy around the world: An overview of the evidence with practical suggestions for the way forward. *Policy Research Working Paper No. 6107*. Washington DC: World Bank.
- Zemke, R. and Zemke, S. (1984). 30 things we know for sure about adult learning. *Innovation Abstracts*, 6(8).

ภาคผนวก ก.
แบบสอบถามของโครงการวิจัย

แบบสอบถามโครงการวิจัยเรื่อง การสร้างต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงาน
ภาคอุตสาหกรรม การศึกษาจากนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก

ผู้จัดทำ รองศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

คำชี้แจง แบบสอบถามชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจทักษะทางการเงินของแรงงานภาคอุตสาหกรรมในนิคม
อุตสาหกรรมภาคตะวันออก กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ท่านเลือกและ/หรือกรอกรายละเอียด
ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. กรุณาระบุปี พ.ศ. เกิดของท่าน
ช่วงอายุ ☐ 18-19 ปี ☐ 20-29 ปี ☐ 30-39 ปี
☐ 40-49 ปี ☐ 50-59 ปี ☐ 60 ปีขึ้นไป
3. การศึกษาสูงสุด
☐ ประถมศึกษา
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.
☐ อนุปริญญา/ปวส.
☐ ปริญญาตรี
☐ สูงกว่าปริญญาตรี
4. สถานภาพสมรส
☐ โสด ☐ สมรสแล้ว ☐ หย่าร้าง/หม้าย/แยกกันอยู่
5. การประกอบอาชีพ
☐ พนักงานไม่เต็มเวลา ☐ พนักงานเต็มเวลาแบบชั่วคราว
☐ พนักงานเต็มเวลาแบบประจำ ☐ กำลังหางาน
☐ เกษียณหรือไม่ได้ทำงานแล้ว

6. ภูมิลำเนา

- ☐ กรุงเทพฯและปริมณฑล ☐ ภาคกลาง ☐ ภาคเหนือ
☐ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ☐ ภาคใต้

7. รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน (รวมทุกแหล่งที่มา เช่น การทำงาน เกษตร การรับสวัสดิการ ดอกเบี้ย)

- ☐ ไม่เกิน 20,000 บาท ☐ 20,001-40,000 บาท ☐ 40,001-60,000 บาท
☐ 60,001- 80,000 บาท ☐ 80,001-100,000 บาท ☐ มากกว่า 100,000 บาท

8. ครัวเรือนของท่านมีลักษณะตรงกับข้อใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ อาศัยอยู่คนเดียวลำพัง ☐ อยู่กับแฟนหรือคู่สมรส ☐ มีเด็กอายุไม่เกิน 15 ปี
☐ มีเด็กอายุ 15 ปีขึ้นไป ☐ อยู่กับญาติพี่น้อง ☐ อยู่กับเพื่อน เพื่อนร่วมงาน
☐ อาศัยอยู่กับผู้ที่ไม่ใช่ญาติ

9. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อายุไม่เกิน 15 ปี

- ☐ ไม่มี ☐ 1 คน ☐ 2 คน ☐ ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเงิน

10. ท่านเป็นผู้รับผิดชอบและตัดสินใจเรื่องเงินที่ท่านหามาได้เองหรือไม่

- ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่

11. ใครเป็นผู้รับผิดชอบและตัดสินใจเรื่องเงินมากที่สุดในครัวเรือนของท่าน

- ☐ ตัวท่านเอง
☐ ปรึกษาหารือกับสมาชิกในครัวเรือน
☐ สมาชิกท่านอื่นในครัวเรือน

12. ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ท่านหรือครัวเรือนของท่านมีการดำเนินการในข้อต่อไปนี้ หรือไม่

- 12.1 มีการวางแผนการจัดการรายได้และรายจ่าย ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
12.2 มีการจัดบันทึกค่าใช้จ่ายเป็นประจำ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
12.3 มีการจัดเตรียมค่าใช้จ่ายประจำ (เช่น ผ่อนบ้าน ผ่อนรถ) แยกออกจากค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
12.4 มีการบันทึกค่าใช้จ่ายประจำที่กำลังมาเพื่อมั่นใจว่าจะสามารถชำระได้ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
12.5 ใช้แอปพลิเคชันโทรศัพท์หรือโปรแกรมทางการเงินเพื่อติดตามค่าใช้จ่าย ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่

12.6 ใช้บริการการชำระเงินอัตโนมัติสำหรับค่าใช้จ่ายทั่วไป เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ

☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่

13. ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ท่านมีการเก็บออมเงินในลักษณะใดบ้าง ไม่รวมเงินประกันสังคมและเงินกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ เก็บเป็นเงินสด
- ☐ เก็บในบัญชีเงินฝากธนาคาร
- ☐ ให้เงินกับบุคคลในครอบครัวให้เก็บออมแทนท่าน
- ☐ ฝากเงินกับสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุน ธนาคารชุมชน เครดิตยูเนียน
- ☐ เก็บในบัญชีเงินฝากประจำ โดยแยกจากบัญชีสำหรับใช้จ่าย
- ☐ นำไปลงทุนในผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่มีความเสี่ยงต่ำ เช่น พันธบัตรรัฐบาล กองทุนรวมตลาดเงิน เป็นต้น
- ☐ นำไปลงทุนในผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่มีความเสี่ยงสูง เช่น หุ้น กองทุนรวมหุ้น ตราสารอนุพันธ์ เงินดิจิทัล
- ☐ นำเงินไปซื้อทรัพย์สินที่สะสมมูลค่า เช่น ปศุสัตว์ ทองคำ อสังหาริมทรัพย์
- ☐ ไม่มีการเก็บออมอย่างเป็นกิจจะลักษณะ

14. หากท่านมีรายจ่ายไม่คาดฝันเท่ากับเงินเดือนทั้งเดือน ท่านมีเงินออมเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายนี้หรือไม่ โดยไม่ต้องกู้ยืมจากญาติพี่น้องหรือแหล่งทุนอื่น

☐ เพียงพอ ☐ ไม่พอ ☐ ไม่แน่ใจ

15. หลายคนมีเป้าหมายทางการเงินทั้งในระยะสั้นและระยะยาว อาทิ การเก็บเงินซื้อรถยนต์ การเก็บเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายยามฉุกเฉิน เก็บเงินเพื่อดาวน์บ้าน เก็บเงินเพื่อการศึกษาเพิ่มเติม การปลดหนี้สินให้ได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด เป็นต้น ตัวท่านมีเป้าหมายทางการเงินหรือไม่

☐ มี ☐ ไม่มี ☐ ไม่แน่ใจ

16. หากท่านมีเป้าหมายทางการเงิน ท่านใช้วิธีใดบ้างเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ วางแผนการอย่างเป็นรูปธรรม
- ☐ จัดสรรเงินให้สามารถชำระหนี้สินได้มากขึ้น
- ☐ เก็บออมเงินมากขึ้น
- ☐ หางานพิเศษหรือทำล่วงเวลาเพื่อให้มีรายได้มากขึ้น
- ☐ ตัดลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น

17. ท่านมีความมั่นใจมากน้อยเพียงใดที่สามารถบริหารจัดการค่าใช้จ่ายหลังเกษียณได้

☐ ไม่มั่นใจเลย ☐ ค่อนข้างน้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก ☐ มากที่สุด

18. ท่านคิดว่าเงินสำหรับค่าใช้จ่ายหลังเกษียณมาจากแหล่งใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ เงินสวัสดิการผู้สูงอายุจากรัฐบาล (ไม่รวมประกันสังคม)
- ☐ เงินประกันสังคม
- ☐ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ
- ☐ นำเงินออมมาใช้จ่าย
- ☐ เงินจากการขายทรัพย์สินทางการเงิน เช่น หุ้น พันธบัตร กองทุนรวม
- ☐ เงินจากการขายทรัพย์สินอื่น เช่น บ้าน ที่ดิน รถยนต์ ของสะสมมีค่า
- ☐ รายได้จากทรัพย์สิน เช่น เงินปันผล ดอกเบี้ย ค่าเช่า
- ☐ รายได้จากการประกอบธุรกิจ
- ☐ เงินจากคู่สมรส
- ☐ เงินจากบุตรหลาน
- ☐ ทำงานต่อไปเพื่อให้มีรายได้

19. ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ท่านเคยประสบปัญหาการเงิน “ชักหน้าไม่ถึงหลัง” ที่รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายหรือไม่

- ☐ เคย ☐ ไม่เคย ☐ ไม่แน่ใจ

20. เมื่อเกิดปัญหารายได้ไม่พอค่าใช้จ่าย ท่านแก้ปัญหาโดยวิธีใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ ถอนเงินจากบัญชีเงินออมส่วนตัวออกมาใช้จ่าย
- ☐ ตัดลดค่าใช้จ่าย
- ☐ ขายของมีค่าเพื่อนำเงินมาใช้จ่าย
- ☐ ทำงานพิเศษ
- ☐ ขอรับสวัสดิการจากภาครัฐ
- ☐ ยืมเงินจากเพื่อนหรือญาติพี่น้อง
- ☐ นำของมีค่าไปจำนำ
- ☐ กัดเงินสดจากบัตรเครดิตหรือสินเชื่อในระบบที่มีอยู่แล้ว
- ☐ สมัครบัตรเครดิตหรือสินเชื่อใหม่
- ☐ กู้เงินนอกระบบ
- ☐ หยุดจ่ายหนี้บางรายการ

21. หากท่านขาดรายได้จากทำงาน ท่านคิดว่าเงินออมที่ท่านมีสามารถรองรับค่าใช้จ่ายได้อีกนานเพียงใดโดยไม่ต้องกู้ยืมเงิน

- ☐ น้อยกว่า 1 เดือน ☐ 1-3 เดือน ☐ 4-6 เดือน ☐ เท่ากับหรือนานกว่า 6 เดือน

22. ข้อใดตรงกับพฤติกรรมในการเลือกใช้บริการหรือซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินทุกประเภท (เช่น เงินฝาก สินเชื่อที่อยู่อาศัย บัตรเครดิต ประกันชีวิต) ของท่านมากที่สุด (ตอบเพียง 1 ข้อ)

- ☐ ท่านเปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ จากสถาบันการเงินหลายแห่ง
- ☐ ท่านเปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ จากสถาบันการเงินเพียงแห่งเดียว
- ☐ ไม่ได้ทำการเปรียบเทียบใดเลย
- ☐ ท่านพยายามหาข้อมูลแต่ไม่พบทางเลือกอื่น ๆ

23. แหล่งข้อมูลใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของท่านในการเลือกใช้บริการหรือซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงิน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญที่เปรียบเทียบบริการหรือผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องในนิตยสาร สื่อโซเชียล เว็บไซต์ที่แสดงการเปรียบเทียบราคา
- ☐ คำแนะนำของพนักงานวางแผนทางการเงินอิสระ
- ☐ การโฆษณา โบรชัวร์แนะนำ
- ☐ คำแนะนำจากเพื่อน คนในครอบครัวหรือญาติพี่น้อง
- ☐ คำแนะนำจากพนักงานธนาคารที่พบปะซึ่งหน้าหรือพูดคุยผ่านโทรศัพท์

ส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับทัศนคติทางการเงิน

24. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อข้อความต่อไปนี้

รายการ	เห็นด้วย ที่สุด	เห็นด้วย	ไม่ค่อย เห็นด้วย	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วยเลย
24.1 ท่านมีความสุขจากการใช้จ่ายเงินมากกว่าการเก็บออม					
24.2 ท่านเป็นคนที่เตรียมพร้อมทางการเงินโดยการเก็บออมและลงทุนอย่างสม่ำเสมอ					
24.3 เงินเป็นสิ่งที่ไว้เพื่อใช้จ่าย					
24.4 ท่านมีความพึงพอใจกับสถานะทางการเงินในปัจจุบัน					
24.5 ท่านติดตามการใช้จ่ายทุกรายการอย่างใกล้ชิด					
24.6 สถานะทางการเงินปัจจุบันเป็นข้อจำกัดไม่让您ทำสิ่งที่มีความสำคัญ					
24.7 ท่านมีเป้าหมายทางการเงินระยะยาวและมีความพยายามที่จะบรรลุ					
24.8 การชำระหนี้สินให้ครบและตรงเวลาเป็นความรับผิดชอบสำคัญ					
24.9 ก่อนการซื้อสินค้า ท่านคิดไตร่ตรองเป็นอย่างดีถึงความคุ้มค่าและมีเงินเพียงพอที่จะจ่าย					
24.10 ท่านคิดว่าอัตราดอกเบี้ยของบัตรเครดิตค่อนข้างสูง ควรจ่ายให้ครบในแต่ละรอบบิล					

ส่วนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับความรู้ทางการเงิน ให้ท่านเลือกข้อที่คิดว่าถูกต้องเพียง 1 ข้อ

25. ท่านกับเพื่อนอีก 4 คนช่วยจ่ายเงินเท่าๆ กัน เพื่อซื้อลอตเตอรี่ทุกงวด เมื่อถูกรางวัล 2,000 บาท ท่านควรได้รับส่วนแบ่งเท่าใด

- ☐ 500 บาท ☐ 400 บาท ☐ 2,000 บาท

26. เพื่อนยืมเงินจากท่าน 1,000 บาท ผ่านไป 1 ปีเพื่อนนำเงินมาคืน 1,050 บาท ท่านคิดดอกเบี้ยกับเพื่อนเท่าใด

- ☐ ร้อยละ 0 ☐ ร้อยละ 5 ☐ ร้อยละ 10

27. เมื่อฝากเงิน 100 บาทและได้รับดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปี เมื่อผ่านไป 5 ปี จำนวนเงินในบัญชีจะเพิ่มเป็นเท่าไร

- ☐ มากกว่า 110 บาท ☐ 110 บาท ☐ น้อยกว่า 110 บาท

28. หากเก็บเงินสด 100 บาทไว้กับตนเอง เมื่อผ่านไป 1 ปี เงินที่มีสามารถซื้อสินค้าอย่างน้อยเพียงใดเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา

- ☐ มากกว่าเดิม ☐ เท่าเดิม ☐ น้อยกว่าเดิม

29. การลงทุนในข้อใดมีความเสี่ยงสูงสุด

- ☐ ร้อยละ 80 ซื้อพันธบัตร ร้อยละ 20 ซื้อหุ้น
☐ ร้อยละ 80 ซื้อหุ้น ร้อยละ 20 ซื้อพันธบัตร
☐ นำเงินทั้งหมดซื้อหุ้นของบริษัทเพียงแห่งเดียว

30. เงินเพื่อ หมายถึง

- ☐ ภาวะที่ราคาสินค้าและบริการปรับเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง
☐ ภาวะที่ราคาสินค้าและบริการปรับลดลงอย่างต่อเนื่อง
☐ ภาวะที่ราคาสินค้าและบริการผันผวนอาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ได้

31. การลงทุนที่ให้ผลตอบแทนสูงมักมีความเสี่ยงสูงเช่นกัน

- ☐ ถูกต้อง ☐ ผิด ☐ ไม่แน่ใจ

32. ท่านสามารถลดความเสี่ยงจากการลงทุนในตลาดหุ้นโดยการซื้อหุ้นจากบริษัทหลายแห่งที่ประกอบธุรกิจแตกต่างกัน

- ☐ ถูกต้อง ☐ ผิด ☐ ไม่แน่ใจ

ส่วนที่ 5 คำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการสร้างชุดความรู้ทักษะทางการเงิน

33. ท่านคิดว่าหลักสูตรการเรียนการสอนภาคบังคับ (ก่อนมัธยมศึกษาปีที่ 3) ควรมีการสอนวิชาการจัดการเงิน โดยมีเนื้อหาครอบคลุมคำถามข้อ 25-32 หรือไม่

- ☐ ควร ☐ ไม่ควร ☐ ไม่แน่ใจ

34. หากท่านมีโอกาสได้เรียนวิชาการจัดการเงินตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา ครอบคลุมเนื้อหารายได้ รายจ่าย มูลค่าของเงิน การออม เงินเฟ้อ ความเสี่ยง การกระจายความเสี่ยง ท่านคิดว่าสถานะทางการเงินของท่านจะแตกต่างจากเดิมอย่างไร

- ☐ ดีกว่าเดิม ☐ ไม่ต่างจากเดิม ☐ ไม่แน่ใจ

35. หากมีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้ทางการเงินโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ท่านมีความสนใจหัวข้อใดมากเป็นพิเศษ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ การจัดทำงบประมาณ รายได้ รายจ่าย
- ☐ การออมและผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เกี่ยวข้อง
- ☐ การลงทุนและผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เกี่ยวข้อง
- ☐ ประกันภัย ประกันชีวิต ประกันทรัพย์สิน
- ☐ การวางแผนทางการเงินหลังเกษียณ
- ☐ บัตรเครดิตและบัตรกดเงินสด
- ☐ การซื้อบ้านและการขอสินเชื่อที่อยู่อาศัย
- ☐ การจัดการหนี้สิน
- ☐ การเจรจาต่อรองกับเจ้าหนี้ เมื่อไม่สามารถชำระหนี้ได้
- ☐ วิธีการของมิจฉาชีพในการหลอกลวงทางการเงิน และวิธีการป้องกัน

ภาคผนวก ข. สรุปผลงานวิจัย

1. ชื่อโครงการ การสร้างต้นแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินสำหรับแรงงานภาคอุตสาหกรรม การศึกษาจากนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก
Building a Prototype of a Financial Literacy Program for Industrial Workers: Evidence from Eastern Industrial Estates
2. ชื่อ-นามสกุล นักวิจัย รองศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา
3. ที่อยู่ติดต่อได้ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
เบอร์โทรศัพท์ 038-102321 E-mail Sasiwooth@buu.ac.th
4. ชื่อหน่วยงาน มหาวิทยาลัยบูรพา
5. ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการเสร็จ 2565
6. คำค้น Keyword ทักษะทางการเงิน (Financial literacy) เงินออม (Savings)
แรงงานภาคอุตสาหกรรม (Industrial workers) ประเทศไทย (Thailand)

7. สรุปผลงานวิจัย

การมีทักษะทางการเงิน (financial literacy) มีบทบาทสำคัญในการยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่และความมั่นคงทางการเงินของประชาชนทั้งในระดับบุคคลและครัวเรือนผ่านการตัดสินใจทางการเงินที่เหมาะสม อาทิ การเก็บออม การลงทุน การกู้ยืม และการวางแผนทางการเงินเพื่อการเกษียณ ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีส่วนส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศให้มีความยั่งยืนภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความถดถอยทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (COVID-19) การศึกษาเชิงประจักษ์ในต่างประเทศแสดงถึงผลกระทบด้านบวกจากการที่ประชาชนมีทักษะทางการเงินที่ดีนำไปสู่ผลลัพธ์ทางการเงินที่น่าพอใจ เช่น การมีวินัยทางการเงิน การลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ การพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนใช้บริการทางการเงิน การกู้ยืมเงินโดยประเมินจากศักยภาพการผ่อนชำระคืน การปรับตัวจากการถดถอยทางเศรษฐกิจ เป็นต้น โดยหลักการการมีทักษะทางการเงินเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาทุนมนุษย์ที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนผ่านการจัดสรรทรัพยากรและรายได้ที่เหมาะสมในการเพิ่มผลตอบแทนและสร้างความมั่นคงทางการเงินสำหรับช่วงบั้นปลายของชีวิต

การมีเงินออมจำกัดและปัญหาหนี้ครัวเรือนจัดเป็นความเสี่ยงสำคัญของระบบเศรษฐกิจไทย หนี้ครัวเรือนมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 90 ของ GDP ในจำนวนนี้มากกว่าสองในสามเป็นหนี้ที่เกิดจากการบริโภคอย่างบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล ยิ่งไปกว่านั้น ยังพบว่ากลุ่มที่มีสัดส่วนหนี้เสียสูงเป็นกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ วิทยาลัยครู สอดคล้องกับรายงานผลการสำรวจทักษะทางการเงินของ OECD (2016) ที่พบว่าร้อยละ 64 ของ

คนไทยมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ และในจำนวนนี้ประมาณสองในสามมีการกู้ยืมเงินระยะสั้นเพื่อแก้ปัญหา “ชักหน้าไม่ถึงหลัง (Making ends meet)” ซึ่งมีสัดส่วนมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 30 ประเทศ สะท้อนว่าคนไทยส่วนใหญ่ขาดความรู้พื้นฐานทางการเงินที่ดีในการบริหารจัดการเงินภายในครัวเรือน เงินออมที่มีอยู่สามารถรองรับค่าใช้จ่ายได้ไม่นานโดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันอย่าง การลดลงของรายได้ การเจ็บป่วย หรือการถูกเลิกจ้าง

การศึกษาวิจัยโครงการ “การสร้างต้นแบบชุดความรู้ทางการเงินสำหรับแรงงานภาคอุตสาหกรรม การศึกษาจากนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อออกแบบชุดความรู้ทักษะทางการเงินที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ใช้แรงงานโดยอ้างอิงจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างจากนิคมอุตสาหกรรมของภาคตะวันออกใน 3 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญที่มีการกระจุกตัวของแรงงาน ภาคอุตสาหกรรมทันสมัยและเป็นจุดหมายปลายทางของแรงงานย้ายถิ่นจากภูมิภาคอื่น ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยเชิงประชากรและเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดสำคัญของการมีทักษะทางการเงิน เช่น เพศ อายุ รายได้ และ การศึกษา ความรู้ทางการเงินและพฤติกรรมทางการเงินมีความสัมพันธ์แบบโค้งระฆังคว่ำ (Inverted U-shape) กับช่วงอายุสะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนในทางที่ดีขึ้นของการจัดการทางการเงินตามช่วงวัยของชีวิต หลังจากนั้น ผู้วิจัยประยุกต์วิธีการทางเศรษฐมิติเพื่อตรวจสอบผลกระทบของทักษะทางการเงินต่อผลลัพธ์ทางการเงิน 3 รูปแบบคือ (1) การมีเงินออมรองรับค่าใช้จ่ายไม่คาดฝัน (เทียบเท่ารายได้ทั้งเดือน) (2) การบริหารเงินให้รายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายแต่ละเดือนโดยไม่ต้องกู้ยืมเงินก่อนวันเงินเดือนออก และ (3) การมีเงินออมเท่ากับหรือมากกว่าค่าใช้จ่ายรวม 3 เดือน ผลการประมาณค่าพบว่า การมีทักษะทางการเงินส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อผลลัพธ์ทั้งสามรายการข้างต้น

การศึกษานี้ยังทำการวิจัยเชิงสำรวจ (Exploratory research) ชุดความรู้ทางการเงิน Your Financial Toolkit ของประเทศแคนาดา และ Money Smart for Adults ของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยการตรวจสอบเนื้อหาเชิงลึกบทเรียนที่ตรงกับความต้องการและสภาพปัญหาทางการเงินของแรงงานอุตสาหกรรมของไทย ต้นแบบชุดความรู้ใหม่สามารถจำแนกได้ 4 ด้านสำคัญคือ (1) การบริหารรายได้และรายจ่าย (2) การเก็บออม และการสร้างทรัพย์สิน (3) การจัดการหนี้สิน และ (4) การวางแผนทางการเงินเพื่อการเกษียณ โดยนำเสนอในรูปแบบบทความสั้นพร้อมสาระความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมสามารถนำไปใช้ได้ทันที

ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในวงกว้างผ่านการเผยแพร่สาระความรู้ผ่านเว็บไซต์หรือสื่อโซเชียลของกลุ่มผู้ประกอบการและกลุ่มแรงงานในการแลกเปลี่ยนและติดตามการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเงิน รวมทั้งการออกแบบโครงการฝึกอบรมนำร่อง (Pilot study) เพื่อทดลองใช้งานชุดความรู้ที่ได้ อย่างเป็นระบบและปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอระดับนโยบายให้กับธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) ในการพิจารณาให้สถาบันการเงินที่ให้บริการบัตรเครดิตหรือสินเชื่อส่วนบุคคลระบุ รายละเอียดของจำนวนเงิน ดอกเบี้ย และระยะเวลาที่ต้องชำระหากเลือกจ่ายขั้นต่ำไปทุกงวดในใบแจ้ง ค่าใช้จ่ายแต่ละเดือนซึ่งมีการดำเนินการแล้วในหลายประเทศ ข้อมูลนี้จะช่วยกระตุ้นให้ประชาชนมีความ รับผิดชอบในการก่อหนี้ที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงหรือพยายามบริหารค่าใช้จ่ายเพื่อชำระหนี้ให้มากกว่ายอดชำระขั้นต่ำ